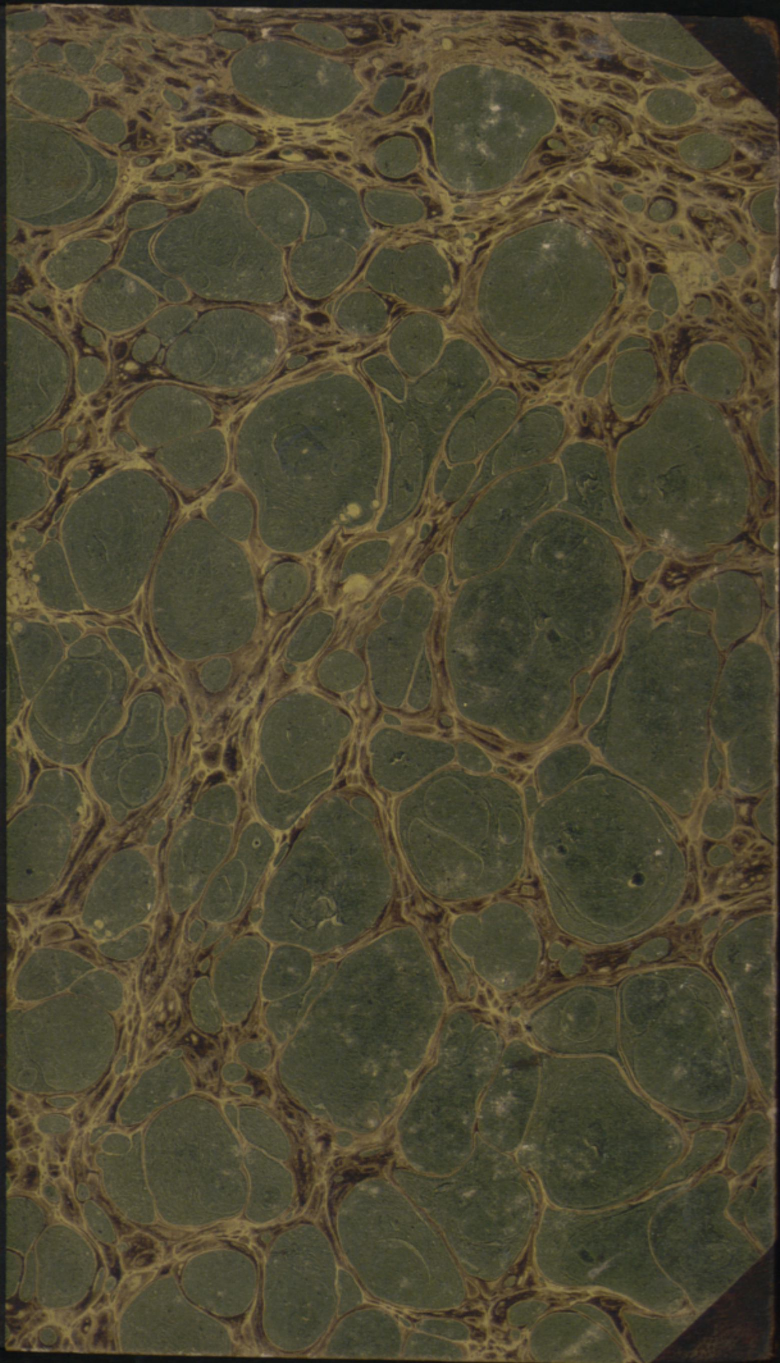
Campan-
Marie
Antoinette
4

ANTECKNINGAR
rörande
DROTTNING
MARIE ANTOINETTES
af Frankrike och Navarra
enskilda lefnad

af

FRU CAMPAN,
Föreläserska hos Prinsessorna och Drottningens
Första Kammarfru,

ordnade, utgifna och med tillägg försedda

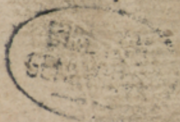
af

F. C. BARRIÈRE.

Öfversättning.

Första Delen.

MARIEFRED.
Collin & Comp.
1825.

FÖRORD.

Memoires sur la vie privée de Marie Antoinette, Reine de France et de Navarre, par Madame Campan, hvaraf den här begagnade 5:te uplagan utkom i Paris år 1823 i 4 delar in 12:mo, hafva genom sin erkända historiska trovärdighet och rikedom, och sitt lätta, intagande språk i så utmärkt grad tillvunnit sig hela det bildade Europas upmärksamhet och bevågenhet, at vi ansett en återgifning af dem på vårt språk icke allenast böra med välvilja mötas af Forfattarinnans kön, som i dem med deltagande skall se en den olyckligaste Furstinnas af smädeskrifvare så ytterligt skändade rykte af det trogna tjenstnitet återställas, utan ock genom den mängd af förut okända, märkvärdiga uplysningar Författarinnan förmedelst sin ställning varit i tillfälle at lemna rörande det de inre, hemliga driffjädrarnes spel, som i en lång föregående tid å hofvets sida förberedde den olyckliga statshvälfningen i Frankrike vid det förlidna århundradets slut, intressera äfven den historiske forskaren. Vi skulle skatta oss lyckliga, om vi vid denna omklädnad förmått at åt det Fran-

syska språkets zirliga och lätta behag låna en dem icke aldeles vanställande drägt; åtminstone hoppas vi, at i afseende på troheten hafva gjort de strängaste fordringar till nöjes. Vi gifva dessa Anteckningar tillika med de Historiska tilläggen och bilagorna af den Fransyske utgifvaren, med originalets fullständighet, och hafva endast tillåtit oss en ringa förkortning eller utelemnande af några få den sednares aldeles obetydliga och innehållstomma anmärkningar, anföranden, afskrifna Vaudeviller och dyl. som icke kunna lända någon, aldraminst en Svensk, läsare till upbyggelse.

De öfriga delarna, hvilka i handskrift äro färdiga, skola i den mån tryckningen fortgår, oförd röjligen utgifvas.

De hufvudsakligaste, vid slutet antecknade, rättelserna bedja vi Läsaren före läsningen benäget rätta.

Utgifvarne.

UTUR

Fru CAMPANS lefverne.

Man älskar at läsa beskrifningen om Furstars enskildta lif. Till deras handlingar i det allmänna blandar sig alltför mycket tvång och alltför stora afseenden på hvad deras höga rang anses fordra, än at man derutur skulle kunna utleta hemligheten af deras böjelser och character. Man måste skingra denna glans, som förbländar oss, och aflägsna denna ståt, som omgifver dem, för at kunna intränga til dem sjelfva; lyckan har uplyftat dem så högt, at, om de icke röjdes af dem, som omgifva dem, skulle de kunna tros vara nästan uphöjda öfver menskligheten. Stundom tjenar ock en känsla af afundsjuka som sporre åt nyfikenheten. Furstarna hafva behof af lystnader, lidelser och motgångar, hvilka närma dem til oss, för at förlåtas för sin storhet: den förödmjukade egenkärleken hämnar sig med deras svagheter på deras rang.

Anteckningarna rörande Marie Antoinette skola hvarken upväcka illviljan eller afunden. Skulle det väl kunna finnas några fientliga känslor, dem minnet af hennes olyckor icke af-

väpnar? Man ser henne knapt et ögonblick synas och lysa, förr än man tvingas at beklaga henne. Hjertat förtjuses af hennes behag, men röres nästan genast äfven af hennes lidanden, och man njuter icke af hennes lyckliga ögonblick. Midt ibland de fester, som Frankrike slösar till hennes ära, ibland detta hof, hvars vördnadsoffer hon emottager, i dessa trädgårdar, som behaga hennes enkla smak, står inbillningskraften skakad af det öde, som väntar henne; ifrån salongerna i Versailles, eller bosqueerna i Trianon tror man sig redan märka spetsarna af Tempeltornet. Om det ock vore möjligt, att en oböjlig stränghet kunde upsöka en anledning till några de lattaste förebråelser, så skulle de dock nästan genast, ibland ljuden af saknaden och smärtan, på läpparna bortdö.

Fru Campans arbete skall icke qvarlemna något annat intryck. Hon hade talrika fiender. Vid hofvet, der afunden följer gunsten i spåren, hade hennes lott framkallat en skara af afundsamma, och under revolutionen straffade man henne för den välvilja, hvarmed Drottningen hade hedrat henne. De, hvilka icke, såsom hon, den 10:de Augusti kände värgspetsen på sitt bröst, förebrådde henne brist på mod; de, hvilka icke, som hon, kastat sig för Petions fötter för att få dela Marie Antoinettes vådliga fångenskap, hafva misstänkt hennes trohet. Sedan man förtalat hennes upförande, afgjorde man på förhand om andan af hennes

Arbete; jag njuter dock, vid dess utgifvande, af den förvirring, som den blottade ondskan skall erfara. Fru Campan har icke velat spara sig en triumph: et fragment af hennes outgifna manuscript innehåller följande ord:

"Jag skall berätta hvad jag har sett. Jag skall lära känna Marie Antoinettes character, hennes enskilda vanor, hennes sätt at använda sin tid, hennes moderskärlek, hennes ståndagtighet i vänskapen, hennes värdighet i olyckan. Jag skall likasom öpna dörren til hennes inre cabinett, der jag tilbragt så många ögonblick bredvid henne, under de skönaste, äfvensom under de bedröfligaste åren af hennes lefnad."

Efteråt, på et annat ställe, tillägger hon: "Jag har mycket lefvat; lyckan har satt mig i tilfälle at få se och bedömma rygtbara qvinnor af flera tidsåldrar. Jag har känt unga fruntimmer, hvilkas behag och älskvärda character länge skola i minnet förvaras. Men jag har aldrig ibland något stånd eller någon ålder, funnit en qvinna af en så tjusande sinnesart, som Marie Antoinette; hos hvilken Kronans förbländande glans qvarlemnat et så ömt hjerta; som, under olyckans tyngd, visade sig mera deltagande i andras olyckor: jag har icke sett någon så hjeltemodig i faran, så vältalig för tilfället, så öppet glad i lyckan."

Dessa ord göra tilfyllest. Man känner nu andan af arbetet, det lifliga interesse, som up-

lifvar det, de känslor, som förestafvat detsamma. Jag hyser någon farhåga för Fru Campans fiender; hon skall hvarken tillfredsställa deras hat eller deras hopp. Hennes Anteckningar äro retande utan biträde af scandalen, och för at vara rörande, har det varit henne nog, at vara sann. *)

JEANNE-LOUISE-HENRIETTE GENET föddes i Paris den 6 October 1752. Herr Genet, hennes far, hade lika mycket sina förtjenster som Hertigens af Choiseul beskydd at tacka för sin tjenst som Förste Secreterare vid Utrikes-ärendernas ministere. Vetenskaperna, dem han med framgång i sin ungdom odlat, sysselsatte ännu hans lediga stunder. Omgifven af talrika barn, sökte han en vederqvickelse från sina mödor i de omsorger, som deras upfostran fordrade: och ingenting försummades, som kunde göra densamma lysande. I musikens eller de främmande språkens lärande förvånade den unga Henriette Genets framsteg de första mästare; den ryktbare Albaneze gaf henne undervisning i sången, och Gol-

*) Jag har Fru Campans slägtingar, vänner och elever at tacka för de uplysningar och anekdoter, som här förekomma. Läsningen af hennes manuscript, hennes brefvexling, och alla hennes papper, har äfven förskaffat mig åtskilliga interessanta fragment, dem jag icke tvekat at använda.

doni i Italienskan. Snart blef hon förtrogen med Tasso, Milton, Dante och tilochmed Shakespeare. Man öfvade henne i synnerhet i den svåra konsten at väl declamera. Derigenom at man lät henne efter hvarandra upläsa prosa och vers, et ode och et bref, en comedi och en predikan, tvangs hon at ögonblickligt ombyta tonen, böjningen och uttrycket af rösten. Rochon de Chabannes, Duclos, Barthe, Marmontel, Thomas roade sig med at låta henne declamera de vackraste scener ur Racine. Vid fjorton års ålder förtjustes de af hennes minne och hennes snille. De yttrade detta öfverallt, och måhända något för mycket; ty en ung person får altid nog dyrt betala den ryktbarhet hon erhåller: är hon skön, blifva alla qvinnor hennes rivaler; har hon snille och natursgåfvor, så hafva tilochmed månge män den svagheten at deröfver afundas.

Man talade om Mamsell Genet vid hofvet. Fruntimmer af en hög rang, som gynnade hennes slägt, anhöllo för henne om en tjenst såsom Föreläserska hos Prinsessorna. Åtta dagar derefter öfvergaf hon fädernehoningen, för at bebo slottet i Versailles. Hofvet, en robe med släp, styfkjortlar, kanske tilochmed litet smink, hvilken förändring, hvilken glädje! Hennes presentation och de omständigheter, som föregingo den, hade qvarlemnat lifliga intryck i hennes själ. "Jag var då femton år, säger hon i en skrift, som hon icke ämnade til trycket; min far kände någon far-

håga at öfverlemna mig så ung åt hofvets frestelser. Den dagen, då för första gången klädd i hofdrägten, jag gick at omfamna honom i sitt cabinett, kommo tårarne honom i ögonen, och blandade sig med uttrycken af hans glädje. Jag förenade några behagliga natursgåfvor med kunskaper, dem det varit hans nöje at meddela mig. Han upräknade alla mina små förmåner, för at sätta mig i stånd, at desto bättre lära känna de ledsamheter, som de icke skulle förfela at ådraga mig." "Prinsessorna," sade han til mig, "skola förnöja sig at göra bruk af dina natursgåfvor; de stora äga konsten at berömma med behag och altid med öfverdrift. Måtte dessa artigheter icke göra dig et altför lifligt nöje; må de fastmera göra dig misstrogen. Hvarje gång du mottager dessa smickrande intyg, skal du erhålla några fiender mera. Jag vill förekomma dig, min dotter, om de oundvikliga svårigheter, som vidlåda din nya bana; och jag förklarar i denna stund, då du med förtjusning njuter af ditt lyckliga öde, at om jag på något annat sätt hade kunnat försörja dig, så skulle jag aldrig lemnat mitt älskade barn åt hofvets marter och faror."

"På detta tal kunde man tro," tillägger Fru Campan, som skref dessa rader år 1796 under Directorii regering, "at min Far i hjertat var tilgifven republicanismens grundsats; men man skulle då mycket bedraga sig. Han var rojalist til sin politiska bekännelse, men

han kände och fruktade storhetens hemvist. Man kan vara rojalist och philosoph, likasom det finnes republicaner fulle af ränker och ärelystnad."

Mamsell Genet var vid femton års ålder något mindre philosoph än hennes far vid fyratio. Hennes ögon bländades af den glans, hvaruti Versailles lyste. "Drottning Maria Leczinska, Ludvig XV:s gemål, hade just nyss dödt, säger hon, då jag blef förestäld. Dessa stora rum, tapetserade med svart; dessa parad-länstolar, uphöjda på flera trappsteg, och öfvertäckta af en med panacher prydd himmel; dessa hästar med sorgtäcken; denna talrika hofstat i djup sorg; dessa ofatta axelgehäng, broderade med guld- och silfver-pailletter, som prydde pagernas, och tilochmed lakejernas kläder; med et ord, hela denna ståt frambragte en sådan verkan på mina sinnen, at jag med möda kunde hålla mig uppe, då man införde mig hos prinsessorna. Den första dagen då jag skulle föreläsa i Madame Victoires *) inre cabinett, var det omöjligt för mig at uttala mera än två meningar; hjertat klappade, rösten var darrande och synen förvirrades. Hvad storhetens och anseendets mäktiga förtrollning, som bör omgifva furstliga personer, är väl beräknad! Marie Antoinette, klädd i hvitt med en enkel halmhatt, och med en liten spatserkäpp i handen, gående

*) Konung Ludvig XV:s döttrar.

till fots, åtföljd af en enda betjent, i alleerna, som föra til Petit-Trianon, skulle aldeles icke hafva förorsakat mig en sådan förvirring; och denna ytterliga enkelhet var, som jag tror, det förnämsta och kanske det enda man har at förebrå henne."

Sedan denna fördom engång blifvit skingrad, kunde Mamsell Genet bätre inse sin ställning; den hade ingenting låckande. Prinsessornas hof, afskildt ifrån de bullrande och sjelfsvåldiga nöjen, som Ludvig XV sökte, var alfvarsamt, methodiskt och dystert. Madame Adelaide *), den äldsta af prinsessorna, lefde mycket för sig sjelf; Madame Sophie *) var stolt; Madame Louise *) var skenhelig. Högmodets bedröfliga nöjen, eller en småagtig andäktighets öfningar hafva föga behag för ungdomen. Emedlertid lemnade Mamsell Genet icke dessa prinsessors rum; hon var dock mera särskildt fästad vid Madame Victoire. Denna prinsessa hade förr varit skön; hennes hela utseende uttryckte godhet, hennes samtal var behagligt, lätt och enkelt. Mamsell Genet ingaf henne denna känsla, som et äldre, men ynnestfullt fruntimmer gerna fattar för unga personer, hvilka hon ser upväxa under sina ögon, och som redan äga några nyttiga talenter. Hela dagar tilbragtes med at läsa för prinsessan, som arbetade i sina rum. Mamsell Genet såg der ofta Ludvig XV. I kretsen af sina förtrogna.

---

*) Konung Ludvig XV:s döttrar.

re vänner fann hon stundom et nöje i at berätta följande anecdot.

"En dag i slottet Compiegne, sade hon, afbröt Konungen min läsning för Madame. Jag upsteg och gick in uti et annat rum. Der, ensam i en kammare, som icke hade någon egen utgång, utan någon annan bok än Massillon, hvilken jag höll på at läsa för Prinsessan, lätt och glad som man är vid 15 års ålder, roade jag mig med at snurra mig omkring med min styfkjortel, som tilhörde statsdrägten, och kastade mig hastigt ner på knäna, för at betrakta huru luften upblåste min rosenröda sidenkjortel rundt omkring mig. Under denna alfvarsamma öfning, inkom Konungen åtföljd af Prinsessan. Jag ville stiga up, men fötterna invecklades i hvarandra, och jag föll midt uti min väderfyllda robe. "Min dotter," sade Ludvig XV med et gapskratt, "jag råder dig at skicka tilbaka til klostret en föreläserska, som gör ostar."

Denna gång låg uti Konungens läxa ingenting strängt. Men Ludvig XV:s skämt var ofta mera stickande; och Mamsell Genet hade redan erfarit det. Ännu trettio år efteråt kunde hon icke berätta sitt äfventyr utan en blandning af öfverraskning och fasa, som ännu tycktes räcka. Ludvig XV, sade hon då, hade den mäst aktningsbjudande hållning. Hans ögon stodo ouphörligt fästade på den, med

hvilken han talade; och oaktadt skönheten af hans drag, ingaf han en slags fruktan. Jag var ganska ung, det är sant, då han första gången tiltalade mig: Ni må dömma om han var nådig. Jag var femton år gammal. Konungen gick ut för att resa på jagt; en talrik samling följde honom. Han stadnade midt framför mig. "Mamsell Genet," sade han, "man har försäkrat mig at Ni är mycket kunnig; at Ni kan fyra eller fem främmande språk." — "Jag kan icke flera än två, Sire," svarade jag darrande. — "Hvilka? — "Engelskan och Italienskan." — "Talar Ni dem med lätthet?" — "Ja, Sire, ganska lätt." — "Se, det är nog för at göra en äkta man rasande." Efter denna vackra artighet, fortsatte konungen sin väg; hans följeslagare hälsade skrattande på mig, och jag blef några ögonblick förvirrad och bestört på samma ställe qvarstående.

Man skulle önskat at Ludvig XV aldrig hade gifvit några bittra svar. Konungar hafva icke rättighet at gäckas; ty gäckeriet är en strid, som fordrar lika vapen, och man ger aldrig med behag skämtet tilbaka åt den, som har at befalla öfver tjugo millioner menniskor. Man måste likväl göra Ludvig XV den rättvisan at medgifva, at han utan at blifva stött fördrog lifligheten i repressalier. Måhända var ock den oväntade förtroligheten af sådana svar en retande nyhet för en Konung, så länge uttröttad af storhetens tyngd. Denne Furste, af en foglig character, af et ängsligt sinnelag och

et satiriskt snille; majestätisk i sit hof, obeslutsam i rådkammaren, älskvärd, säger man, vid en aftonmåltid, kunde nu mera endast genom omåttlighet eller liderlighet undslippa ledsnaden. En qvinna, hos hvilken vanhedern vanhelgat ungdom och behag, förvånade då Versailles med den almänna förargelsen af hennes gunst. Fru du Barry förberedde vid denna tidpunkt aflägsnandet af den minister, som nyligen hade tillvägabragt Dauphins giftermål med Ärkehertiginnan Marie Antoinette af Österrike. Den gynnade qvinnans ränker, Hertigarnes af Choiseul och af Aiguillon inbördes täflan, den enas onåd och den andres förödmjukande uphöjelse, uptogo de sista ögonblicken af Ludvig XV:s regering.

Hertigen af Choiseul, lättsinnig, stolt och häftig, men älskvärd, lysande och frikostig, hade et verksamt snille, stora natursgåfvor och vidsträckta ideer. De förändringar, som blifvit nödvändiga i armeen, de nya tjensterna vid flottan, nya inrättningar och allianser, borde bidraga til at uphjelpa Frankrike, förödmjukadt af sina långa motgångar. I det han sökte et stöd i det almänna tänkesättet, var vän af parlamenten och fiende til Jesuiterna, förde han styrelsen med en lätt och foglig hand. Et motstånd, endast det var öppet och lagbundet, gjorde honom icke mycken farhåga; han trodde på läragtigheten hos en nation, som dess styrelse vill göra lycklig inom, och mägtig och aktad utom sig. Hans högmod,

som visserligen var et fel, blef då en dygd, när han icke kunde förmå at nedlåta sig ända til at smickra skamliga nycker. Älskad då han var mägtig, eftersökt, ja nästan smickrad, under sit aflägsnande, ingaf han hofmännen det ibland dem okända modet at vara olyckan trogne.

Med mycken skicklighet, djerfhet och ståndagtighet visade Hertigen af Aiguillon, som var hård, otacksam, enväldig och tyrannisk, aldrig hvarken i sit befäl eller i sin ministerstyrelse af magten något annat än dess stränghet. Man tilskref honom goda natursgåfvor, emedan han hade snille för ränker och en stor ärelystnad; men delningen af Polen, utförd under hans ögon, har för altid vanfregdat hans politik och hans namn. Krypande hofman, elak menniska, oskicklig minister, var han et föremål för det almänna hatet, hvilket han ville trotsa, men hvilket förkrossade honom.

Hertigen af Aiguillon hade icke förstått, at styrkan endast utgör et af de obetydligare stöden för magten, när den icke äfven understödjes af det förtroende, som kunskaper, storheten af gjorda tjenster, och framför alt af lysande framgångar gifva. Hans slägtinge Richelieus exempel bedrog honom. Richelieu gagnade Frankrike derigenom at han förtryckte de Stora; hans snille ursäktade hans envälde. Österrikes kufvande, Spaniens förödmjukelse, det våldsamma återställandet af ord-

ningen i staten, vetenskapernas hedrande, handelns upmuntran, kunde gifva hans förvaltning aflösning för de tyranniska handlingar, för hvilka man med alt skäl anklagar den. Han gaf åt styrelsens alla mått och steg något af sin characters höghet. Man fruktade honom utan tvifvel, men man var tvungen at beundra honom; och det är endast äran, hvilken bländar dem, och lyckan, hvilken man låter dem njuta, som förmå folken, bedragna eller erkänsamma, at förlåta de ingrepp, som göras i deras rättigheter.

Man har förebrått Hertigen af Choiseul at han öfvergifvit det system för den utländska politiken, som fattades af Cardinalen Richelieu. Det synes mig dock vara mera rättvist at förebrå Hertigen af Aiguillon at han ännu senare ville följa detsamma, utan at förstå det. Ifrån Ludvig XIII:s tid hade Frankrike och Österrike, det ena under det at det beständigt steg, det andra under det at det tvärtom altmera försvagades, helt och hållet ombytt ställning. Bourbonska huset regerade under Ludvig XV i Neapel och Madrid, likasom i Versailles. Vapnens ära eller tractaters förutseende hade efter hvarandra åt Frankrike gifvit Elsas, Franche-Comté, Flandern och Lothringen. Den högsinnade Maria Theresia hade knapt hunnit at på sit hufvud stadga en stympad krona; hon, Rudolphs af Habsburg arfvinge, hade böjt sit högmod ända til at smickra borgare-fåfängan hos Jeanne Poisson, Mar-

quisinna af Pompadour, genom at kalla henne sin vän. En krigisk makt, plötsligt upstigande bredvid Österrike, upväckte dess afund och sysselsatte hela dess upmärksamhet och krafter. Hertigen af Choiseul, som då var Minister, kunde altså kasta sina blickar längre bort.

Altifrån slaget vid Pultawa räknades Ryssland, länge förvisadt bort ibland Nordens isar, ibland de Europeiska staternas antal. Fyra qvinnor, efter hvarandra upsatta på Czarernas thron, hade bragt en stor mans verk til stadga. Et fortsatt förstorings-system, och det som kanske är det utomordentligaste, tilkännagifvet utan någon hemlighet, verkstäldes med hastighet. I våra dagar, då Ryssland af Europas vetenskapliga odling och hyfsning icke tillegnat sig något annat än hvad som tjenar at föröka des stridskrafter, men icke det som skulle kunna förvekliga dess soldater; sedan dess folkstammar, födda på en otacksam jord, under en sträng himmel, hafva inandats våra länders rena obh ljufva luft; om nu denna mägtiga coloss, som redan trycker på medelpunkten af Europa, äfven med sina vidsträckta armar kunde ifrån Östersjön räcka Medelhafvet, hvilken tilflygtsort, hvilken säker borg skulle då återstå för de hotade nationernas oberoende? De skulle icke kunna finna det i något annat, än i et förbund af Söderns stater; och just et sådant förbund var föremålet för Familjefördraget, uttänkt med klokhet, och fullbordadt med skicklighet af Her-

tigen af Choiseul, och hvilket af den Österrikiska alliansen vann ny styrka. I stället at derför anklaga ministerns lätsinnighet, skulle det synas mig för det närvarande mera rätvist, at deraf göra hans förutseende en heder. Emedlertid var förbindelsen med Österrike då förtiden det, som vanligen förebars som skäl til de anfal, hvilka emot honom rigtades.

Jag hade velat undvika at vidröra dessa omständigheter; men splittringarna, dem båda ministrarnes inbördes täflan alstrade, stå i för nära sammanhang med de tiders historia, om hvilka Fru Campan kommer at tala. Hertigen af Choiseul hade för sig parlamenten, philosopherna och det allmänna tänkesättet. Hertigens af Aiguillon parti räknade på stöd af de skenheliga och af Fru du Barry. Båda partierna bestredo hvarandra den döende Ludvig XV:s sista vilja; de oroade de första åren af Ludvig XVI:s regering, och man skall längre fram se hvilket skadligt inflytande det anti-österrikiska partiets hat utöfvade på den unga Marie Antoinettes öde.

Tankan at förena Maria Theresias dotter med en sonson af Ludvig XV hade blifvit fattad af Hertigen af Choiseul, förr än han föll i onåd. Han ville genom detta giftermål befästa förbundet emellan dessa stater och trodde äfven derigenom bereda sig sjelf den nya regeringens gunst. Så rättvisades betydelsen af den latinska versen, enligt hvilken Öster-

rike bör hoppas mera af giftermål än af vapen *). Den unga prinsessans ungdom, skönhet, natursgåfvor och character utgjorde föremålet för alla samtal. Då man såg henne öfvergifva sin familj, för at intaga en plats på de öfversta trappstegen af den mäst lysande thron i Europa, huru skulle hos någon kunnat upstå något tvifvel om hennes lycka? Maria Theresia, på en gång lycklig och sorgfull, kände icke för sin älskade dotter någon annan smärta, än den af deras skilsmässa; och likväl tycktes prophetiska röster redan hota hennes framtid.

Fru Campan berättade ofta en anecdot, som läraren för Prins Kaunitz's barn hade för henne omtalat. I Wien uppehöll sig vid denna tid en Doctor Gassner, som ditkommit för at söka en fristad för de förföljelser han led af sin regent, en af de andliga Churfurstarna.

---

*) "Bella gerant alii, tu Felix Austria, nube."

Jag tror icke at Turkarne äro mycket starke i infallsvägen; men de äro tiläfventyrs mera uplyste, än man i almänhet tror, om de Christna makternas fördelar, om deras cabinetts planer, medel och utvägar. Man påstår, at Stor-Sultanen, då han erhöll underrättelsen om Conventets beslut, hvarigenom i Frankrike Konungavärdigheten förklarades afskaffad, icke kunde afhålla sig ifrån at säga: "Åtminstone skall icke republiken gifta sig med en Ärkehertiginna." Infallet är för mycket fransyskt för at vara turkiskt; men det är qvickt, och detta är nog för at anföra det.

Gassner, begåfvad med en ganska öfverspänd inbillningskraft, trodde sig hafva ingifvelser. Kejsarinnan beskyddade honom, tog några gånger emot honom, skämtade om hans syner, men hörde honom likväl med et slags deltagande. "Säg mig," frågade hon honom en dag, "om min Antoinette blir lycklig?" Gassner bleknade och teg. Nödgad vidare af Kejsarinnan at svara, och bemödande sig at gifva et almänt uttryck åt den känsla, hvaraf han tycktes häftigt vara gripen, svarade han: "Ers Mäjestät, det finnes kors för alla skuldror." *)

Dessa ord voro tilräckliga för at starkt skaka Tyskarnas inbillningskraft. Sagor, som ännu i detta land bevaras och hvarmed man sysselsätter barnen, et sinnelag vändt åt forskningen uti och tron på det obestämda och hemlighetsfulla, en naturlig stämning til melancholi, alt detta tyckes hos detta folk förbereda en lifligare känslighet för sådana intryck af fruktan, och för hemliga aningar. Marie Antoinette var, såsom man skall finna i dessa Anteckningar, långt ifrån at kunna slå ifrån sig och öfvervinna rörelserna af en ofrivillig fruktan. Goethe, hennes landsman, Wer-

*) Johan Joseph Gassner, född i Bratz, på den Tyrolska gränsen, var en ryktbar undergörare, som på fullt alfvar trodde sig kunna bota många sjukdomar medelst händernas blotta påläggande.

thers ryktbare författare, öfverlemnade sig ännu mera än någon annan åt inflytandet af dessa aningar, hvilka förståndet ofta har myckem möda at besegra. Den unga Prinsessans ankomst til Frankrike gaf honom anledning til en mörk spådom.

Goethe, dåförtiden helt ung, höll på at sluta sina studier i Strasburg. Man hade på en ö, midt uti Rhen, uprest en byggnad, ämnad at mottaga Marie Antoinette och hennes svit. — "Ganska intagande och angenäma fann jag, säger Goethe (Aus meinem Leben Th. 2), de mindre salarna, men hufvudsalen desto förskräckligare. Då de förra voro beklädda med de efter Raphaëls Cartoner virkade tapeterna, så hade man behängt denna sednare med mycket större, mera glänsande, rikare, och af hopträngda Zirater omgifna Brabantska tapeter, som voro virkade efter de nyare fransosernas målningar. Nu skulle jag väl också hafva kunnat blifva förtrolig med detta manér, emedan min känsla äfvensom mitt omdöme icke lätt uteslöt något helt och hållet; men sjelfva ämnet uprörde mig på det högsta. Dessa bilder innehöllo nemligen Jasons, Medeas och Creusas historia, och således et exempel af det aldraolyckligaste giftermål. På vänstra sidan af thronen såg man den med den grymmaste död kämpande bruden, omgifven af jämmerfulla deltagande; på högra sidan fasade fadren öfver de mördade barnen vid hans fötter, under det at Furien sjelf på sin drakvagn for

up i luften. Och på det at också i det grymma och afskyvärda icke skulle felas, något osmakligt, så ringlade sig den hvita svansen af trolltjuren på höger fram bakom det röda sammetet af thronens guldstickade bakre beklädning, under det at det eldsprutande vilddjuret sjelf och den med detsamma stridande Jason voro helt och hållet betäckta af detta dyrbara draperi."

Utan at vara vidskeplig, skakas man likväl af denna ödets besynnerliga sammanstämning. Man, hustru och barn föllo offer derför; den olycksaliga skickelsen tycktes i alla punkter fullbordas. Maria Theresia skulle hafva kunnat uprepa dessa vackra verser, med hvilka Creusas far tiltalar sin döende dotter i Corneilles Medea:

"Ma fille, c'est donc là ce royal hymenée,
Dont nous pensions toucher la pompeuse journee!
La Parque impitoyable en eteint le flambeau;
Et pour lit nuptial, il te faut un tombeau!"

Om man ville upsöka en mörk spådom, så behöfdes icke något annat än bröllopsfesterna i Paris. Man känner hvad som tildrog sig på Ludvig XV:s torg; man vet huru branden af fyrverkeriställningarna, policens obetänksamhet, bofvarnas lystnad, och vagnarnas mördande framfart beredde och förökte denna olycka; huru den unga Dauphine, som anlände från Versailles på Drottningvägen, lycklig, glän-

sande och prydd, för at njuta af et helt folks glädje, flydde bort utom sig af förskräckelse, med ögonen badande i tårar, förföljd af denna förskräckliga bild, och troende sig beständigt höra de döendes skrik.

Marie Antoinettes känslighet och välgörenhet förmildrade de olyckor, som hon icke kunde bota. Fru Campan befann sig då ställd tilräckligt nära henne, för at kunna bedömma alla hennes ädelmodiga hjertas rörelser. Dauphins bröllop hade blifvit firadt i Maj 1770. Då ingen af Prinsarne, hans bröder, ännu var gift, så hade Dauphine i början intet annat förtroget sällskap, än Prinsessornas. Den mäst förekommande af dem var Madame Victoire; också var det til henne, som Marie Antoinette hälst plägade komma. Hon träffade der nästan altid Mamsell Genet, hvars natursgåfvor, tillika med jemnlikheten i ålder, ådrogo henne Marie Antoinettes upmärksamhet. Ofta accompagnerade Mamsell Genet Henne på harpan eller fortepianot, när Hon ville sjunga Gretrys arier. Afvenså infann sig Dauphine ofta vid de föreläsningar, som höllos hos Prinsessan.

Vid hofvet, der lyckan altid ledes af gunsten, anmärkte man snart den välvilja, hvarmed Prinsessorna och Dauphine hedrade Mamsell Genet. Man talade om at etablera henne, och kort derpå blef hon gift med Herr Campan, hvars far var Secreterare i Drottningens

Cabinett. Ludvig XV gaf henne en hemgift af 5000 liv. i räntor, och Dauphine gjorde henne til sin kammarfru, med tillåtelse at fortsätta sina åligganden som föreläserska hos Prinsessorna.

Här börjar egentligen Fru Campans Anteckningar, af hvilka det första Capitlet, egnadt åt målningen af Ludvig XV:s hof, endast är en behaglig förberedelse. På en tid af tjugo år, ifrån bröllopet ända til anfallet d. 10 Augusti, öfvergaf Fru Campan nästan aldeles icke Marie Antoinette. Å Furstinnans sida var alt idel godhet, förtroende och tillit, och man skall finna at Fru Campan svarade deremot med en erkänsla, en trohet, en upoffring, som bestod i alla olyckors prof, likasom den var öfver alla faror. I det hon talar om Marie Antoinette, målar hon ock hennes fienders hat och hennes smickrares snålhet, äfvenså väl som oegennyttan hos de sanna vänner, dem hon kunde räkna på, ehuru hon satt på thronen. Likval, såvida Fru Campan oftast innesluter sig inom den inre krets, der Marie Antoinette älskade at vistas, är det af nöden, at vi först kasta en blick på tidsandan och isynnerhet på sederna i umgänget vid denna period.

Jag skall icke i minnet återkalla förmyndar-regeringens skändliga år, en tid, då hofvet, lössläppt ifrån tvånget af et långt skrymteri, med liderlighetens hänförelser förenade

den djerfvaste gudlöshets begabberier. Men jag bör stadna et ögonblick vid Ludvig XV:s regering, emedan förderfvet under den i sjelfva verket framstälde två helt olika tidskiften. Richelieu var mönstret och hjelten för det första. At älska utan nöje, at öfverlemna sig utan strid, at öfvergifva hvarandra utan saknad, at behandla pligten som svaghet, hedern som fördom, grannlagenheten som faddhet; sådana voro tidens seder: förförelsen hade sin lagbok, och osedligheten var återförd på grundsatser. Snart tröttnade man tilochmed vid dessa hastiga framgångar, tiläfventyrs emedan segerns lätthet betydligt förminskar dess värde. Hofmännen och de rike Financiererne underhöllo med stor bekostnad skönheter, som de tilochmed icke voro förbundne at känna; lasten var en fåfängans luxe; et almänt fruntimmers stånd förde hastigt til lycka, jag skulle så när hafva sagt, til anseende.

Under de år, som nyss föregingo och närmast efterföljde Ludvig XVI:s upstigande på thronen, framstälde samhällslifvet et nytt skådespel. Sederna voro ej bättre, de voro endast annorlunda. Genom et besynnerligt missförstånd tycktes oordningarna finna en ursäkt i de philosophiska begrep, som med hvarje dag vunno alt större förtroende. Deras nya anhängare framstälde så ädla grundsatser, tänkte och talade så väl, at de icke kunde behöfva at också handla väl. Det var tillåtet at vara flygtiga männer och otrogne makar för dem,

som med vördnad och hänryckning talade om ägtenskapets heliga plikter. Kärleken til dygd och menskliget frikallade ifrån at äga seder. Qvinnorna afhandlade, midt ibland sina älskare, sättet at omskapa den borgerliga ordningen. Det fans ingen philosoph, som, inlåten i någon af de kretsar, som voro på modet, icke ödmjukt jämförde sig med Socrates hos Aspasia; och Diderot den förmätne författaren til Pensées philosophiques, den lättsinnige skriftställaren af Les Bijoux indiscrets, syftade åt Platons ära, men rodnade icke at efterapa Petronius.

Icke at jag verkligen vill kasta skugga på philosopherna: deras upförande var lättsinnigt, och flera af deras arbeten äro fördömliga, det är sant; men det rena, som var i deras läror, har öfvergått ifrån deras skrifter i våra närvarande seder. Om familjebanden blifvit närmare tildragna, om vi äro bättre makar, bättre fäder, och hederligare menniskor, om lasten är föraktad, om ungdomen, af lust för alfvarsamma studier, afskyr de slippriga arbeten, som behagade våra fäders lättfärdighet, så hafva vi derför at tacka en ny sakernas ordning. I politik, i lagstiftning, i financer, hafva philosopherne beredt nyttiga omskapningar. Deras skrifter, då för tiden illa förstådda, men med begärlighet lästa, gåfvo dem en stor magt öfver det almänna tänkesättet. Hofvet, så länge vandt vid den inflytelse, hvarom snille, et städadt upförande och vanan vid högre sysslor

försäkrade det, såg icke utan förvåning denna nya magt upresa sig bredvid detsamma. I stället för at bekriga och nedslå den, smickrade man den. Enthusiasmen bemägtigade sig allas sinnen: det var vid de största herrars bord och i deras salonger, som man djerft behandlade fördomarna af rangens företräden. Dessa grundsatser af likhet funno ofta ibland Adeln så mycket ifrigare medhållare, som dessa, i det de läto dem gälla, visade sig så mycket mera ädelsinnade. Det var nästan erkändt, at förtjensten borde gå framför börden, och man bör tillägga, at då, likasom i våra dagar, Adeln räknade et stort antal män, hvilka icke hade något at invända emot denna nya gränsreglering.

Således, under det medelclassen, stolt öfver sina kunskaper, snillegåfvor och sin uplysning, uplyfte sig, tycktes de högre classerna af en rörelse af nyfikenhet och välvilja gå dem til mötes: hofvet låg dock ännu under etiquettens herravälde, då redan rang-skillnaderna voro bannlysta ur samhälslifvet. Derigenom förfaller af sig sjelf, enligt min tanka, en anklagelse, som fåfängan och obetänksamheten aldrig tröttna at uprepa emot Marie Antoinette. Då hon ankom til Versailles, fann hon der allting beredt för en förändring, som sedernas tilstånd gjorde oundviklig; och hennes skönhet och snille, hennes behag och majestätiska sätt at vara gåfvo henne tilräckligt af verkliga fördelar, at hon kunde förakta ceremonielets barnsliga betydenhet.

Hvad är då i sjelfva verket Etiquetten? Ingenting annat än en bild af den ofrivilliga vördnad, som menniskorna gifva åt modet, åt snillet, äran och dygden. För den verkliga belefvenheten är ceremonielet öfverflödigt; och den sanna storheten kan vara det förutan. Man prisar Henric IV:s ädla förtrolighet: det är visst, at han utfört nog stora bedrifter för at kunna vara vänlig och enkel. Minnet af hans handlingar uphöjde honom, ännu mera än hans rang, öfver andra menniskor; Konungen erinrade ständigt om riddaren; man såg ännu vid hans sida den värja han bar vid Coutras, och alla fransmän igenkände den ädelmodiga handen, som hade med föda försedt det rebelliska Paris. Etiquettens förbländning var nödvändig för Ludvig XV; Ludvig XIV hade kunnat umbära den, ty tilräckligt af ära omgaf hans thron, lysande af vapnens, vetenskapernas och de sköna konsternas glans. Men han ville vara något ännu mera än en stor Konung: och denne halfgud, genom sina motgångar och sina svagheter våldsamt förd tilbaka til mensklighetens smärtor, tvang sig at under ceremonielets fåfängliga ståt dölja sjukdomens, lyckans och årens härjningar. Man må väl förlåta Furstarne, at de äro etiquettens ordnare, emedan de äro dess första slafvar.

I Frankrike voro de kungliga, alt ifrån vaggan ända til grafven, sjuka eller friska, vid bordet, i rådet, på jagten, vid armeen,

midt i sitt hof eller i sina inre rum, altid lika undergifna ceremonielet. Dettas oförbehållsamma lagar följde dem ända in i den äkta sängens mysterier. Må man häraf dömma om, hvilken otålighet en Prinsessa, upfostrad i de Tyska hofvens enkelhet, ung, liflig, älskande och öppen, måste känna emot de tyranniska sedvänjor, hvilka, då de icke tilläto henne et enda ögonblick vara maka, mor och vän, inskränkte henne til den ärofulla tråkigheten at ständigt vara Drottning! Den vördnadsvärda qvinna, hvilken hennes tjenst ställde bredvid henne, såsom en vaksam tjenare af etiquettens lagar, i stället för at förtaga deras tyngd, gjorde deras ok odrägligt. Det var ändock ej mer än et halft ondt, när dessa vördnadsvärda lagar icke träffade andra än de personer, som upvaktade; Drottningen tog då det parti at skratta deråt. Jag vill låta Fru Campan i afseende härpå berätta en anecdot, som rör henne.

"Grefvinnan de Noailles," säger hon i et manuscript-fragment," hade ganska många dygder: jag kan icke påstå annat. Hennes fromhet, hennes menniskokärlek, hennes seder öfver alt klander gjorde henne värd alt beröm; men etiquetten var för henne et slags athmosphér: vid minsta oreda i den helgade ordningen skulle man kunna hafva sagt, at hon var nära at qväfvas, och at lifsandarna truto för henne."

En dag satte jag, emot min vilja, denna stackars Fru i en förskräcklig ängslan. Drottningen tog emot — jag minnes icke längre hvilka: det var, tror jag, några som presenterades för första gången. Öfverhofmästarinnan, dame d'atours och statsfrun stodo bakom Drottningen. Jag tillika med två kammarfruar stod bredvid sängen. Alt var bra, åtminstone trodde jag så. Plötsligt såg jag Fru de Noailles' ögon fästas på mina. Hon gaf mig et tecken med hufvudet, och derpå uplyftes hennes båda ögonbryn högt up i pannan, stego åter ner och up igen; sedermera förenades dermed små tecken med handen. Jag förstod väl, på hela denna Pantomim, at det var någonting, som icke var som det borde; och under det at jag såg mig omkring från den ena sidan til den andra, för at hitta på det, tilväxte Grefvinnans oro alt mera. Drottningen märkte alt detta, och såg småleende på mig. Jag fann utväg at närma mig til H. M., som då med låg röst sade til mig: "Släpp ner Edra rimsor, eljest dör Grefvinnan." Hela denna rörelse upkom af två fördömda knappnålar, som höllo fast mina mössrimsor, och etiquetten i klädseln sade: "hängande rimsor."

Emedlertid var det detta förakt för etiquettens alfvarsamma småsaker, som blef förevändningen för de första förebråelser man gjorde Drottningen. Hvartil kunde icke, i sjelfva verket, en Furstinna vara i stånd, som kunde fördrista sig at gå ut utan styfkjortlar,

och som i salongerna i Trianon, i stället för at afhandla frågan om stolen eller tabouretten, bjöd hela sällskapet sätta sig? *) Det an-

---

*) Man förlät Drottningen *tilochmed* icke afskaffandet af de löjligaste bruk. De vördnadsvärda förnäma EnkeFruarna, som hade tilbragt sin oskyldiga ungdom vid Ludvig XV:s hof, ja *til* och med under förmyndarregeringen, sågo i styfkjortlarnas afläggande et sedernas sårande. Fru Campan sjelf säger på något ställe i sina Anteckningar, och det nästan med saknad, at de stora kragarna och höftvalkarna (v e r t u g a d i n s), som voro i bruk vid hofvet under de sista regenterna af huset Valois, icke utan sina goda skäl voro antagna, och at denna klädebonad, til utseendet likgiltig, aflägsnade på et ganska reelt sätt all tanka på galanteri.

Ehuruväl et dylikt försigtighetsmått kan synas åtminstone besynnerligt vid Henrik III:s sjelfsvåldiga hof, så vill jag dock icke neka höftvalkarnas nytta. Jag skall endast i detta afseende anföra en liten Anecdot, hvilken La Place berättar.

Herr de Fresne Forget, då han en dag befann sig hos Drottning Margaretha, sade til henne, at han förundrade sig öfver huru karlar och fruntimmer med så stora kragar kunde äta soppa utan at nedsmutsa dem, och framför alt huru damerna kunde med sine stora höftvalkar öfva galanteri. Drottningen svarade då intet; men några dagar derefter, då hon hade en ganska stor krage, och skulle äta sin soppa, lät hon bära til sig en sked, som var ganska lång, och åt så up sin soppa utan at fläcka kragen. Hvarpå hon vände sig til Herr de Fresne och skrattande sade til ho-

ti-österrikiska partiet, altid missnöjdt, altid hatfullt, vakade öfver hennes upförande, förstorade hennes minsta fel, och förtalade hennes oskyldigaste steg. "Hvad som i första ögonblicket (säger Montjoye *), hvars tänkesätt säkerligen icke äro misstänkta) synes oförklarligt, och som verkeligen är hjertfrätande, är, at de första huggen, gifna åt Drottningens rykte, utgingo utur hofvets eget sköte. Hvilken fördel kunde väl hoffolket hafva deraf at åstunda hennes förderf, som äfven skulle draga Konungens med sig; och var icke detta at förtorka källan til alla de fördelar de åtnjöto, och til alt hvad de kunde hoppas?"

Men dessa fördelar, dessa ynnestbetygelser voro icke mera några mäktiga familjers uteslutande arf. Drottningen hade trott sig, vid deras utdelande, kunna någon gång äfven få rådfråga sina egna böjelser och andra rättigheter, än dem en gammal härkomst gifva. "Må man dömma, tillägger Montjoye," om dessa Storas förbittring och raseri, då de på andra sågo utgjutas de nådebevisningar, dem de icke ville skulle tillkomma någon annan än dem sjelfva, och man skall icke hafva någon möda at förstå huru hon kunde äga oblid-

---

nom: "Nå väl, Ni ser att med litet förstånd finner man råd för alt;" — "Ja visst! Ers Majestät!" svarade den godemannen, "hvad soppan beträffar, är jag aldeles tilfredsställd."

*) Histoire de Marie Antoinette.

keliga fiender ibland dem, som närmast omgåfvo henne." Hatet och förtalet skulle snart erhålla en ny förevändning.

Redan förbereddes i tysthet, för at blottställa det vördnadsvärdaste namn och vanhedra en Cardinals, denna mörka och skändliga complott, som, uptänkt af en ränkfull qvinna, hade til sin förnämsta person en förfalskare, och hvilken, understödd af en allmän qvinna, blef afslöjad af en Paulinermunk och beskrifven af en Jesuit. Likasom om de besynnerligaste sammanstämmelser skulle, i denna ryktbara rättegång, befinna sig vid sidan af de förhatligaste motsatser, så upträdde här namnet Valois, redan i lång tid återfallet i glömskan, vid sidan af namnen de Rohan, af Österrike och de Bourbon; och då allt förenade sig för at anklaga en lättfärdig och lättrogen präst, en stor herre, ruinerad med 800,000 livres i räntor, en kyrkans furste, narrad på en gång af en illistig bedragare, en lättsinnig qvinna och en Charlatan, så var det furstinnan sjelf, som skymfades af denna hans lättrogenhet, och må hända äfven af hans brottsliga hopp; det var Marie Antoinette, som man vågade misstänka. Hofvet, Prästerskapet, Parlamenten förbundo sig tillsammans för at förödmjuka thronen och den Prinsessa, som satt derpå. I stället för at beklaga henne, förtalade man henne: man förlät henne icke en gång at hon lät en förolämpad qvinnas, en makas och en Drottnings rättmätiga smärta och förtrytelse utbrista.

Man känner utgången af denna ryktbara rättegång. Cardinalen blef frikänd; men Fru de Lamotte, som blef sakfälld och brännmärkt, skyndade, sedan hon kommit på flykten, at utgifva den förhatligaste smädeskrift emot Drottningen. Alltifrån denna för Marie Antoinette så olyckliga tidpunkt, ända til hennes död, uphörde detta slags anfall aldrig et ögonblick at rigtas emot henne. Partiandan dröjde icke at bemägtiga sig detsamma: prässen och grafstickeln tjenade lika hennes fienders raseri. Oanständiga gravurer, sjelfsvåldiga verser, smutsiga ströskrifter, grymma anklagelser — jag har läst alt och sett alt! och jag önskade kunna med den olyckliga Furstinnan, vid et af de mäst hedrande tilfällen i hennes lefnad, säga: "Jag har glömt alt." Läsningen och åskådandet af dessa minnesmärken af et outsläckligt hat qvarlemna et intryck af bedröfvelse och vämjelse, som man icke kan öfvervinna, och hvilket ännu vidare ökes af tankan på alla de olyckor, dem förtalet hopat på Marie Antoinettes hufvud. Vi vilja icke gå berättelsen om händelserna i förväg: det är icke här som man skall finna taflan af Drottningens sista olyckor. Hennes fängelse, hennes bojor, hennes utblottade tilstånd; de slag, hvaraf hennes hjerta krossas, den själsstyrka, som uppehåller henne, den moderskärlek, som ännu fäster henne vid lifvet, religionen, som tröstar henne: alla dessa rörande eller sublima omständigheter af en scen, som slutar en så tragisk catastroph, höra til andra Anteck-

ningar; men det är en anmärkning, som detta bedröfliga slut ofrivilligt framkallar.

När den förskräcklige Danton skrek: "Europas Konungar hota oss; det tilhör oss at trotsa dem; låtom oss kasta åt dem i utmaning et Konungahufvud" tilkännagåfvo dessa afskyvärda ord, åtföljda af en så grym och sorglig verkställning, en främmande förskräckande politisk afsigt, som låg derunder. Men Drottningen! Hvilket vildt Stats-skäl kunde väl Danton, Collot d'Herbois, Robespierre åberopa emot henne? Eller hade de väl sett, at dessa Greker, dessa Romare, om hvilkas krigsbedrifter våra soldater erinrade, mördade svaga, försvarslösa varelser? Hvilken vild storhet funno de väl uti at bringa et helt folk i upror för at hämnas på en qvinna! Hvad hade hon väl qvar ännu af sin fordna magt? Hade icke d. 10 Augusti sönderslitit den Kungliga bindeln på hennes änne? Hon var fången, hon var Enka; hon darrade för sina barn! I dessa domare, som skymfade på en gång blygsamheten och naturen, i detta folk, hvars föraktligaste afskum med det ursinnigaste skrik förföljde offret ända til foten af schavotten, hvilken skulle väl kunna igenkänna dessa vänliga, älskande, känslofulla, ädelsinnade Fransmän? Nej, af alla de brott, som så olyckligt befläckade revolutionen, gifver intet så tydligt som detta tilkänna, til hvilken grad partiandan, när den i de mest förderfvade hjertan kommit til gäsning, kan förändra en hel nations character.

Nyheten af detta slag träffade i den dunkla tilflyktsort, som hon valt, den qvinna, som bittrast begret sin välgörarinnas olyckor. Fru Campan, hvilken det icke tillåtits at dela Drottningens fångenskap, väntade sig hvarje ögonblick at få dela hennes öde. Undsluppen, såsom genom et underverk, Marseillarnes mordstål; bortkörd af Petion, då hon anropade hans ynnest at blifva innesluten i Tempeltornet; angifven, förföljd af Robespierre; genom Monarkens och Drottningens oinskränkta förtroende gjord til förvarare af de vigtigaste papper, hade hon gått at dölja sin hemlighet och sin sorg i Coubertin i dalen Chevreuse. Fru Auguié, hennes syster, hade nyss förut, i sjelfva ögonblicket af sin arrestering, gifvit sig sjelf döden *) — schavotten väntade Fru Campan, då den 9:de Thermidor återgaf henne lifvet, men icke det förnämsta föremålet för hennes tankar, för hennes nit och upoffring.

En ny bana öpnas här för Fru Campan. De kunskaper och talenter hon äger, skola nu blifva henne nyttiga. I Coubertin, omgifven

*) Moderskärleken vann hos henne öfvervigten öfver hennes religiösa tänkesätt; hon ville förvara åt sina barn qvarlefvorna af sin förmögenhet. En dag sednare hade hon varit frälst: den kärran, som förde Robespierre til schavotten, höll tilbaka tåget för hans följe.

af sina systerdöttrar, älskade hon at leda deras studier, såväl för at undanrycka et ögonblick ifrån sina smärtor, som för at bilda deras snille och förstånd. Denna moderliga sysselsättning hade återfört hennes tankar på upfostran, och åter upväckt hennes ungdoms första böjelser.

Omständigheterna utveckla och uppenbara på en gång de inneboende fallenheterna. Vid 12 års ålder mötte aldrig Mamsell Genet, på promenaden eller på gatorna, pensioner af små flickor, utan at hon önskade sig rangen, titeln och värdigheten af deras lärarinna. Vistandet vid hofvet hade väl afvändt henne härifrån, men likväl icke förändrat hennes tänkesätt och böjelser. Då hon blifvit äldre och kommit i stånd at såväl utvidga kretsen af sina planer, som at högre upställa målet för sina förhoppningar, afundades hon Fru Maintenon, som upnått den högsta graden af magt, icke för framgången af hennes ärelystna skrymteri, eller för denna storhet, hvaraf hon så snart hade känt tomheten och tröttheten, eller för den hemlighetsfulla hedern af et kungligt och lönligt ägtenskap, utan för den äran at hafva grundlagt Saint-Cyr.

Man skall snart få se, at, för at verkställa sina planer, Fru Campan icke hade at använda hvarken Ludvig XIV:s anseende, eller hans skatter. "En månad efter Robespierres fall, säger hon i en skrift af det högsta in-

teresse, tänkte jag derpå, at jag måste både sjelf lefva, och äfven försörja en 70 års gammal mor, min sjuka man, min 9 års gamla son och en del af min utarmade familj. Jag hade icke mera i verlden än en assignat på 500 francs. Jag hade skrifvit under skulder på 30,000 francs för min man. Jag valde Saint-Germain för at der inrätta en pension; ty denna stad påminte mig icke, såsom Versailles, både Frankrikes lyckliga tider och dess första olyckor, samt aflägsnade mig ifrån Paris, der våra fasaväckande olyckor tildragit sig, och der folk bodde, som jag icke ville lära känna. Jag tog med mig en Jesuiternunna, för at gifva en otvifvelaktig borgen för mina religiösa grundsatser. *) Jag hade icke medel at låta trycka min prospectus, utan skref deraf hundrade exemplar, och skickade dem til dem af mina bekanta, som hade öfverlefvat våra rysliga brytningar."

"Inom et år hade jag sextio elever, och snart derefter hundrade. Jag köpte möbler; jag betalte mina skulder. Jag var lycklig, at hafva påfunnit denna utväg, så aflägsnad ifrån alla ränker."

Man har utan tvifvel at tilskrifva Fru Campans skicklighet, erfarenhet och förträffliga grundsatser den lysande och hastiga fram-

---

*) Upfostrings-pensionen i St. Germain var den första, i hvilken man vågade tillåta sig at öpna et bönerum. Directorium, missnöjdt dermed, befallte, at det genast skulle tillslutas.

gång, som inrättningen i Saint-Germain erhöll. Likväl måste man medgifva, at företaget var förundransvärdt gynnadt af det allmänna tänkesättet. At upsöka, beskydda och understödja alla dem, som varit i beröring med hofvet, var då at trotsa och förödmjuka den herrskande magten; och man vet, om man någonsin i Frankrike har nekat sig et sådant nöje. Jag var då ännu helt ung, och denna sinnenas stämning hos dem, som omgåfvo mig, undgick mig likväl icke. All förmögenhet hade gått i andra händer, alla stånd voro sammanblandade genom revolutionens skakningar: det borgerliga samhället var såsom et bibliothek, hvars böcker man åter upsatt på en slump, sedan man afryckt alla titlarna. Den utarmade förnäma herrn spisade vid den rike leverantörens bord, och marquisinnan, lysande af snille och behag, satt på balen vid sidan af en däst parvenu. I brist på de gamla åtskilnaderna och benämningarna, hvilka Derictorium uphäft, bildade nu prydligheten af sättet at vara och talesättets artighet et slags föga vanlig aristocrati. Pensionen i St. Germain, styrd af et fruntimmer, som ägde det finare samhällslifvets ton, sätt at vara, vanor och språk, blef för de unga personerna likaså mycket en skola för verldsvett, som för bokvett.

"En vetenskapsman, Fru de Beauharnais' vän" fortfar Fru Campan i det manuscript, som jag har framför mig, berättade för henne om min pension. Hon förde til mig sin dot-

ter Hortense de Beauharnais och sin brorsdotter Emilie de Beauharnais. Sex månader derefter lemnade hon mig del af sitt giftermål med en Corsicansk adelsman, upfostrad vid Militärskolan, och nu General. Det updrogs mig, at om denna nyhet underrätta hennes dotter, hvilken länge sörjde deröfver, at se sin mor ombyta namn. Jag erhöll också det updraget at vaka öfver den unge Eugene de Beauharnais' upfostran, hvilken var i St. Germain insatt i den pension, der min son var."

"Mina systerdöttrar, mamsellerna Auguié, voro hos mig, och bodde i samma rum som Fröknarna de Beauharnais. Det upstod en stor förtrolighet emellan dessa unga personer. Fru de Beauharnais reste til Italien, och lemnade mig sina barn. Vid hennes återkomst, efter Bonapartes eröfringar, var denne General ganska nöjd med sin styfdotters framsteg, bjöd mig til middag på Malmaison, och infann sig på tvänne representationer af Esther i min pension."

En anecdot, som är nästan historisk, och hvilken jag har af Fru Campans vänner, förenar sig omedelbart med minnet af dessa theatraliska föreställningar. Fru Hertiginnan de Saint-Leu förestälde Esther; Elisas role speltes af den intagande och olyckliga Fru de Broc. Likasom i Racines pjes, så voro de båda förenade af likhet i ålder, fallenheter och

af en lika vänskap. Napoleon, dåförtiden Consul, hans Generaler, Ministrar och statens första Embetsmän befunno sig vid denna representation. Man anmärkte der äfven Prinsen af Oranien, hvilken hoppet at få återse Holland, och at återuplifva sin familjs rättigheter, hade vid denna tid fört til Frankrike. Tragedien Esther spelades af lärlingarna med musikchörer; man vet, at i dem, som sluta den tredje acten, de unga Israeliterna lyckönskade sig at en dag få återkomma til sin fosterbygd. En ung flicka säger:

"Je reverrai des campagnes si cheres." *)

En annan tillägger:

"J'irai pleurer au tombeau de mes peres!" **)

Vid dessa orden hördes högljudda snyftningar; allas ögon vändes åt en punkt i salen; föreställningen afbröts för et ögonblick. Napoleon, sittande på den främsta bänken, lutade sig ner til Fru Campan, som satt bakom honom, och frågade henne efter orsaken til denna rörelse. "Prinsen af Oranien är här," svarade hon; "han har i de verser, dem man nu sjöng, funnit en rörande likhet med sin ställning och sina önskningar, och har icke kunnat återhålla sina tårar." Consuln hade

---

*) Jag skall återse de älskade fälten."
**) "Jag skall gråta vid mina fäders graf."

redan andra utsigter: "Det är i sanning," sade han, "icke skäl, at gå tilbaka igen."

Aldrig hade inrättningen i St. Germain varit i en lyckligare ställning. Hvad kunde Fru Campan mera önska? Hon hade en anständig förmögenhet. Hennes sysselsättning och hennes pligter öfverensstämde med hennes böjelse. Hon såg icke omkring sig annat än tilgifvenhet och erkänsla; hon fann icke i verlden annat än aktning, välvilja och anseende. Enväldig i sitt hus, tycktes hennes lott vara oberoende af all magtens ynnest och nycker. Men den man, som då styrde Frankrikes, och med värjan faststälde Europas öden, skulle snart deröfver annorlunda förordna.

Et decret, gifvet så til sägandes på valplatsen, försäkrade segrarnes vid Austerlitz tapperhet om nya vedergällningar och tildelade dem nya upmuntringar. Staten åtog sig at på sin bekostnad upfostra deras systrar, döttrar och syskondöttrar, som voro prydde af hederslegionskorset. Barnen af de krigare, som blifvit sårade eller stupat under det de ärofullt stridde, skulle i Montmorencyernas och Condéernas gamla boning återfinna fädernebooningens omsorger; dessa hjeltar sjelfva skulle icke hafva kunnat gifva den en ädlare bestämmelse. Van at til sig närma alla utmärkta personer, utan at frukta någon, sökte Napoleon någon, som genom sina kunskaper, sitt namn och sina snillegåfvor var värdig at stäl-

las i spetsen för institutet i Ecouen; och det var Fru Campan, hvilken han dertil bestämde.

Hon gick at der samla frugterna af en under tio år i St. Germain förvärfvad erfarenhet. Inrättningen i Ecouen skulle helt och hållet nyskapas: Fru Campan företog detta stora arbete. Buffons lärjunge, vän och medtäflare, Grefve de Lacépède, dåförtiden Heders-Legionens Stor-Canceller, ledde henne med sina uplysta råd. Det öfverinseende, som trehundrade unga personers hälsa, undervisning och tilochmed deras lekar fordrade; de religiösa plikter, som tjena til grundval för deras upfostran; fördelningen af deras tid, den methodiska och gradvisa utvecklingen af deras förstånds krafter; öfverensstämmelsen af deras grundsatser och kunskaper med deras förmögenhet och den rang, som de en dag skulle komma at erhålla i verlden; den svåra konsten, som upfattar hufvuddragen i en character, åtskiljer de goda egenskaperna ifrån de onda, förstör dessas brodd och stärker de förra, och som ibland så många lärjungar af olika åldrar, anlag och förstånd underhåller ordningen och gynnar täflan utan at upväcka högmodet; alla dessa omsorger af en sammansatt förvaltning, alla dessa särskilda omständigheter af en så grannlaga befattning, syntes helt enkla, lätta och naturliga, då man såg Fru Campan upfylla dem. Det är et vitnesbörd, hvilket tilochmed hennes fiender icke kunde vägra henne. Hvar stund var hon til-

gänglig för hela verlden; hon afhörde med en stor characterens jemnhet, och afgjorde med en sällsynt fintlighet alla saker, som man underställde hennes afdömande, samt använde altid vid det rätta tilfället et råd, en förebråelse eller en upmuntran. Den mannen, som ifrån de högsta politiska upgifter lätt nedsteg til pröfningen af de minsta omständigheter; som granskade en pension af unga flickor med samma noggrannhet, som om han hade mönstrat grenadiererna af sitt garde; för hvilken ingen kunskap och ingen omsorg syntes främmande; som man aldrig kunde bedraga, och som icke fann sig stött af at återtaga et begånget misstag, Napoleon, då han besökte pensionen i Ecouen, var tvungen at säga: "Allt är bra." *)

En annan Pension hade blifvit inrättad i Saint-Denis, efter mönstret af den i Ecouen. Måhända kunde Fru Campan hoppas en titel, til hvilken hennes mångåriga mödor gåfvo henne en rättighet; måhända hade öfverinse-

*) Napoleon ville lära at känna allt hvad som angick möbleringen, styrelsen, ordningen i pensionen, samt lärjungarnas undervisning och upfostran. Reglementet öfver det inre underställdes då honom. Et af Fru Campans förslag innehöll, at lärjungarna skulle höra mässan alla söndagar och torsdagar. Napoleon skref i brädden med egen hand: "Alla dagar."

endet öfver båda inrättningarna icke varit mera än en rättmätig belöning för hennes tjenster; men hennes lyckas tid var tiländalupen; hennes öde skulle bero af vigtigare händelser. Napoleon hade uphöjt sin magt så högt, at han ensam i Europa kunde kullstörta den: eröfraren i honom tycktes finna behag uti at förstöra statsmannens verk. Nöjdt med trettio års segrar begärde Frankrike förgäfves hvila, och saknade friheten. Den armé, som segrat i Egyptens sand, på Alpernas spetsar, i Hollands träsk, gick at segrande omkomma uti Ryssland snö. Konungarne och folken förbundo sig tilsammans emot en enda menniska. Landet intogs. Från fönstren af det slott, som tjente dem til fristad, sågo de faderlösa i Ecouen på långt håll ute på fältet eldarna af de ryska bivouacquerna, och begreto för andra gången sina fäders död. Paris gick öfver. Frankrike hälsade Henrik IV:s afkomlingars återkomst; de återupstego på den thron, den deras förfäder så länge innehaft, och hvilken en uplyst Furstes visdom hade befästat på lagarnas herravälde.

Detta ögonblick, då glädjen glänste ibland den Kungliga familjens trogna tjenare, då deras tilgifvenhet erhöll sin belöning, var för Fru Campan utmärkt af en bitter grämelse. Hennes fienders hat hade åter upvaknat. Uphäfvandet af inrättningen i Ecouen fråntog henne hennes syssla; det orimligaste förtal följde henne äfven ända in i hennes dolda

tilflyktsort; man satte hennes tilgifvenhet för Drottningen i fråga; man anklagade henne icke blott för otacksamhet, utan ock för trolöshet. "Och föremålet för detta förtal," sade vid denna tid en ädel skriftställare, som tycktes äfven til vänskapens känsla öfverföra den vältaliga värma, hvaraf hans sonliga kärlek var uplifvad, "föremålet för detta förtal är den trognaste undersåte, som under tjugofyra års tid icke uphörde at vara tilgifven den Franska Kungliga familjen; den olyckliga Drottningens föreläserska och första kammarfru, och den olyckliga Konungens icke mindre nära förtrogna; som under deras alltför långa martyrlidande vågat mycket mera än sitt lif för sina höge beherrskare, som ingenting sagt, och ingenting gjort, utan på deras befallning, men som sagt och gjort allt hvad som var henne befallt, hvilken än faran deraf måtte vara. Föremålet för detta förtal — är Fru Campan, til hvars förmån Marie Antoinette 1792 skref en bestämning af sin yttersta vilja, utmärkt hedrande såväl för undersåtens tilgifvenhet, som för herrskarinnans godhet; det är Fru Campan, åt hvilken Ludvig XVI år 1792 anförtrodde de hemligaste, de farligaste papper; för hvilken Ludvig XVI i Feuillanternas cell, den 10 Aug. 1792, afskar två lockar af sitt hår, och gaf henne den ena för sig sjelf, och den andra för hennes syster, under det at Drottningen omväxlande kastade sina armar omkring deras hals, sägande: "Olyckliga qvinnor, Ni

åren det för min skull; men jag är det mera än J." *)

Förtalet rör icke ungdomen; all framtid, den lofvar sig, är för den til för at triumfera deröfver; vid ålderns aftagande hafva dess pilar et förgift, som dödar; den grämelse, som då faller på hjertat, öpnar alla dess sår. De, som Fru Campan erhållit, voro djupa. Hennes syster, Fru Auguié, hade gifvit sig sjelf döden; Rousseau, hennes styfbror, hade fallit et offer för skräckregeringen. År 1813 hade en förskräcklig händelse beröfvat henne sin systerdotter, Fru de Broc, en af de älskvärdaste och mäst rörande varelser, som någonsin prydt denna jord: fru Campan syntes vara ämnad at se dem, som hon älskade, före sig nedstiga i grafven. På Pater Lachaises kyrkogård, bland dessa prunkande mausoleer, oftast belastade med osanna epitaphier, vid sidan af dessa minnesvårdar, som til större delen tyckas vara upresta mindre för at hedra den aska de inneslute, än för at smickra de lefvandes högmod, ligger et stilla grafställe, som många gånger såg henne utgjuta sina tårar. Ingen marmor pryder det, man läser der

---

*) Extrait d'un Memoire manuscrit relatif à Madame Campan. — I et bref af den 27 Apr. 1816 från Croy d'Havre, Hertiginna af Tourzel, erhöll äfven Fru Campan et högst aktningsvärdt intyg om sin trohet och tilgifvenhet för den olyckliga Furstinnan.

ingen inskrift; det är så mycket märkligare, som det är enkelt; torfvan, som betäcker det, skulle ensam, i det den förråder en sig fördöljande smärta, kunna uppenbara grafvens hemlighet.

Efter så många smärtor, sökte Fru Campan en fredlig tilflyktsort. Paris, hemvistet för de kallsinniga eller de ärelystna, för de elaka som förtala, eller de enfaldiga, som tro dem; Paris, bebodt af denna hop af menniskor, som altid är färdig at smickra dagens herrar, likasom at sönderslita den, åt hvilken dagen förut tändt rökverk; Paris, dess lättsinnighet, dess bullrande nöjen och dess egoism, hade sedan några år blifvit för henne odrägliga. En af hennes mäst älskade lärjungar, Mamsell Crouzet, hade gift sig i Mantes med Herr Maignes, en skicklig läkare, en kunnig, öppen och hjertlig man. Fru Campan reste at besöka sin lärjunge. Mantes är en liten vacker stad. Rosny-skogen, som omgifver den; Seine, som badar den med sin bölja; öar, planterade med höga popplar, och hvars alleer under deras svalkande skuggor lofva enslighet, göra Mantes' belägenhet angenäm och behaglig. Denna bostad behagade henne, och snart satte hon sig ner der. Et litet antal förtrogna vänner utgjorde för henne en umgängeskrets, hvars ljufhet förtjuste henne. Hon förvånades at återfinna något lugn efter så långa skakningar. Omsorgen at genomgå sina Anteckningar, at ordna de anecdoter, hvar-

af Hennes Minnen skulle bestå, var det enda, som gaf någon förströelse åt den mägtiga känslan, som fästade henne vid lifvet.

Hon lefde nu endast för sin son; blott för honom skulle hon hafva efterlängtat gunst eller rikedomar: han utgjorde hennes tröst, hennes rikedom, hennes hopp; hon hade på honom hopsamlat alla et hjertas böjelser, som så ofta blifvit på sin tilgifvenhet bedraget. Herr Campan, sonen, förtjente ock sin mors ömhet. Ingen upoffring hade blifvit sparad på hans upfostran. Hans förstånd var bildadt, han hade smak, och skref en god vers. Efter at hafva framgått på den bana, som under Kejsareregeringen frambragte män af en utmärkt förtjenst, väntade han af tiden och omständigheterna et tilfälle at egna sin tjenst åt sitt fosterland. Fastän hans hälsa var i aftynande, förkunnade dock ingenting et hastigt och brådmoget slut; inom några dagar blef han dock bortryckt ifrån sin familj.

Vänskapen, de ömaste omsorger, kunde väl et ögonblick stilla, men icke försvaga Fru Campans sorg; hennes hjerta hade lidit för mycket. Denna häftiga brytning hade bragt hela hennes organisation i oordning. En grym sjukdom, som fordrar en ännu grymmare operation, dröjde icke at uppenbara sig. Hennes familjs närvaro, en resa, som hon gjorde til Schweitz, hennes vistande vid Badens källor, och framför allt en henne ömt älskande per-

sons åsyn och umgänge, fullt af mildhet och behag, gåfvo någon förströelse åt hennes sinne, men endast en helt obetydlig mildring åt hennes onda. Hon återkom til Mantes med det beslutet at undergå operationen; och, långt ifrån at känna et ögonblicks svaghet eller tvekan, påskyndade hon sjelf det ögonblick, som skulle, sade hon, återgifva henne hoppet och hälsan. Med den själstyrka, som trotsar smärtan, förenade hon den viljans kraft, som besegrar den. Icke et skrik, icke en åtbörd af smärta undsluppo henne. Så mycket mod förvånade en gammal, vid slagfältets skådespel van krigare, som var närvarande, och öfverraskade til och med sjelfva konstens idkare. Et ögonblick förr än hon opererades, samtalade Fru Campan med dem med et fritt och lugnt sinne. Smärtorna tycktes efter operationen icke hafva förändrat hennes glada väsende. "Mina Herrar" sade hon skämtande til sina läkare "jag tycker mera om at höra Er tala, än se Er handla."

Operationen förrättades med en sällsynt snabbhet och den lyckligaste framgång af Voisin, en ganska skicklig Chirurg i Versailles. Inget ledsamt symptom hade infunnit sig, såret var läkt. Man trodde Fru Campan återgifven åt sina vänner, men det onda, som var i blodet, tog en annan väg och satte sig i bröstet.

Hennes vänner sågo henne, efter en kort sjukdom, aflida den 16 Mars 1822. Den mun-

terhet, som hon visade under hela loppet af sin sjukdom, visade intet tvunget eller tilgjordt. Hennes character hade af naturen styrka och höghet. Vid dödens annalkande visade hon den vises mod, utan at likväl et enda ögonblick falla ur sin roll af qvinna, och utan at försaka en Christens förhoppningar och tröstegrunder. Hennes gudaktighet utmärktes af öfverseende och mildhet, såsom det inträffar med alla dem, hvilkas fromhet mera kommer af tro och känsla, än af utöfning. Fastän hon lefvat mycket i den stora verlden, föraktade hon dock icke för mycket menniskoslägtet. De afundsamma hade icke i hennes hjerta kunnat framkalla en känsla af hat; otacksamheten hade icke tröttat hennes välgörenhet. Hennes credit, hennes tid, hennes alla bemödanden voro egnade åt hennes vänner; hennes pung var öppen för alla olyckliga.

En djup känsla, et ouphörligt studium, en tilgifvenhet för Drottningen, och hennes arbeten öfver upfostran hafva delat hennes lif emellan sig. Napoleon sade en dag til henne: "De gamla systemen i upfostran duga ej; hvad felas det i Frankrike unga Fruntimmer för at vara väl upfostrade?" — "Mödrar," svarade Fru Campan honom. — "Det är rätt, svarade Napoleon. Nå väl, min Fru! må Fransmännen få förbindelse til Er, för at hafva upfostrat mödrar för deras barn." Fru Campans svar innefattar hufvudideen til hennes upfostringssystem. Alla den bästa upfostra-

rinnas omsorger sträfvade derhän, at sätta sina lärjungar i stånd at sjelfva en dag blifva sina döttrars upfostrarinnor. De lärorika skrifter, dem hon om söndagarna upläste för de unga fruntimren i St. Germain; de små berättelser, dem hon upsatte lika mycket för deras undervisning som för sitt eget nöje; det arbete, som hon slutade i ögonblicket af sin död, och som innehåller frugten af tjugo års erfarenhet; alt är rigtadt til detta samma ändamål. *) Qvinnorna, sade hon til sina vänner, hafva förlorat det välde, som det che-

*) Fru Campan har efterlemnat Noveller och flera Comedier i handskrift, såsom: La Vieille de la cabane, Arabella eller la pension anglaise, Les deux educations, Les petits comediens ambulans, Le concert d'amateurs etc. Alla hafva til ändamål ungdomens undervisning. I sina sista ögonblick slutade hon et arbete af högre rang, benämndt: Om qvinnoupfostran. Ingen bättre än hon kunde fylla denna ram.

Utom Les Lettres de deux Jeunes amies har Fru Campan äfven utgifvit Les Conversations d'une Mere avec ses filles. Dessa dialoger hafva blifvit öfversatta på italienska och engelska. Fru Campan ägde en stor kunskap i detta sednare språket. Hon hade i det gifvit undervisning åt Drottningen, och förvarade ända til dess hennes hus blef upbrändt, den 10:de Augusti, stilöfningar skrifna på engelska af Marie Antoinettes hand.

valeresqua galanteriet fordom gaf dem. Nu-förtiden skulle de förakta det, som de under den derpå följande tiden erhöllo i sitt Cabinett[1], eller på hofvets lysande theater. Det är på sederna, och icke på deras bekostnad, som deras nya välde bör grundas. Deras eröfningar skola så blifva mindre af ryktet utbasunade, men också mera smickrande och mera varagtiga. Med hvrje dag ökes deras själs odling utan skada för deras köns lätta behag och blygsamma dygder. Men det är icke nog at deras skönhet intager, at man förtjuses af deras snille: det fordras ock, at deras egenskaper skola bjuda aktning; det fordras, at deras talenter skola rigtas til den bestämmelsen at förljufva det husliga lifvet, och at kretsen af deras pligter också blifver den af deras nöjen.

Omgifven af lärjungar, för hvilka samtalen med henne utgjorde en belöning, trängde sig deras lärgiriga, upmärksamma flock omkring henne och fästade sig vid hennes minsta ord, vare sig, at hon med dem talade om deras köns pligter, eller om de deltagandet mäst väckande drag utur historien. Ibland utvecklade hennes klokt urskiljande och träffande snille utur en roande anecdot en hälsosam varning. Ofta upsökte hon i forntidens händelser sådana, som voro tjenliga at uplysa deras förstånd och höja deras själ. Jag tager här alla lärjungarna i Ecouen til vittne; huru många gånger talade hon icke för dem om Ludvig IX, Carl V, Ludvig XII och framför alt

om Henric IV, samt om de dygder, som genom dem och deras efterträdare blifvit bosatta på thronen? Då hon kom til revolutionens mäst stormiga tider, fäste hon i synnerhet deras upmärksamhet på de slag, som träffat det Kungliga Majestätet, vid deras Konungars i främmande länder lefvande afkomlingar, vid Ludvig XVI och hans olyckor, vid Drottningen och de förolämpningar, hvarmed man öfverhopat henne. De unga hjertana rördes af dessa berättelser: i det de hörde henne tala om Frankrikes Kungliga familj, lärde döttrarna af Napoleons krigare, jämte erkänslan för välgerningar, äfven den aktning man är olyckan skyldig.

Straxt utanför murarna af Ecouens slott, i den by som omgifver detsamma, hade Fru Campan hyrt et litet hus, der hon älskade at understundom i ensliget tilbringa några timmar, och samla sina sinnen. Der, i frihet at öfverlemna sig åt sina minnen, förvandlades Öfverintendentskan vid det Kejserliga hofvet för et ögonblick åter til Marie Antoinettes första kammarfru. Hon visade med rörelse för det lilla antal af dem, hvilka hon tillät inträdet i denna afskilda tilflyktsort, en klädning af et enkelt musslin, som Drottningen hade burit, och hvilken härledde sig ifrån Tippo Saibs skänker. En thekopp, ur hvilken Marie Antoinette hade druckit, et skriftyg, som hon länge begagnat, voro i hennes ögon af et outsägeligt värde; och ofta öfver-

räskade man henne badande i tårar framför den tafla, som återkallade Drottningens bild i hennes minne.

Fru Campan är icke mer: må de, som hafva smädat hennes lefnad, äfven häda hennes minne; hennes skrifter skola bättre än jag försvara henne.

F. Barrière.

FÖRFATTARINNANS FÖRETAL.

Bibliothekens hyllor svigta under tyngden af alt hvad som blifvit tryckt om de senaste åren af det adertonde seklet. Flera öfverlägsna snillen hafva redan med stor insigt updagat de stora moraliska och politiska orsakerna til Frankrikes hvälfningar. Men efterverlden skall äfven fordra at lära känna de hemliga driffjädrar, som hafva styrt alla dessa händelser. Endast Ministrars och Gunstlingars anteckningar öfver de tider, i hvilka de lefvat, skulle kunna tilfredsställa våra efterkommandes forskningsbegär; ja, äfven dessa skulle blott til en viss grad kunna göra det, ty Konungarne skänka ganska sällan åt någon hela sitt förtroende. En Regent lemnar åt någon af dem, som omgifva honom, et updrag, som icke strider emot hans allmänt kända tänkesätt; han afslöjar för denne alla omständigheter af en sak af högsta vigt. Hofmannen handlar, med full öfvertygelse om sin egen betydenhet; men, emedan hans högfärd förleder honom at smickra sig med den inbillningen, at regentens hela själ nu blifvit för honom lagd i öppen dager: så faller det honom, förblindad af sin fåfänga, icke in at misstänka, at denna själ ännu innesluter tu-

sende hemligheter, som för altid skola för honom förblifva fördolda. Han är i sjelfva verket icke annat än en gäck och en lekboll för den, hvars förtrogne han anser sig vara. Tiläfventyrs har i samma ögonblick en annan erhållit et helt och hållet motsatt updrag, och hvilket, utan tvifvel, icke mera än hans öfverensstämmer med Furstens verkliga afsigter. Båda tro de sig ensamt vara förvarare af regentens hemliga tankar, och bygga på denna bedrägliga grund luftslottet af et förtroende, som de aldrig komma at äga.

Detta vid hofven vanliga spel är i synnerhet i bruk, när den högsta magten finner sig nödsakad at tilfredsställa eller lugna stridande meningar, utan at öppet erkänna någondera. Men med denna vana at sålunda sönderdela bevisen af et skenbart förtroende, blifver regenten til slut i saknad af såväl et fast stöd som af en fullkomlig tilgifvenhet, då partiernas och oroligheternas tider inträffa.

Ludvig XVI hade et oräkneligt antal af förtrogna, rådgifvare och ledare; han tog dem tilochmed ibland de partier, som angrepo honom. Han har tiläfventyrs aldrig öpnat sig helt och hållet för någon, och talat uprigtigt endast med högst få. Han förbehöll sig at sjelf hålla den gemensamma ledtråden för alla de särskilda anläggningarna; och deraf härrör utan tvifvel den synbara bristen på helhet, och svagheten i alla hans åtgärder. Deraf

måste äfven stora luckor i revolutionens omständliga historia förekomma.

För at i grund lära känna de sista åren af Ludvig XV:s regering, borde man af Hertigen af Choiseul, Hertigen af Aiguillon, Marskalken af Richelieu, och Hertigen de la Vauguyon, hafva anteckningar öfver denna tiden. För den närmare kännedomen af Ludvig XVI:s olyckliga regering, hade Marskalken du Muy, de Maurepas, de Vergennes, de Malesherbes, Hertigen af Orleans, de la Fayette, Abboten Vermond, Abboten Montesquiou, Mirabeau, Hertiginnan af Polignac, och Hertiginnan af Luynes bordt med all uprigtighet hafva uptecknat alla de händelser, i hvilka de tagit en omedelbar del. Hvad angår hemligheten af de senaste tidernas händelser, så har den blifvit fördelad på et vida större antal personer. Några Ministrar hafva utgifvit sina Anteckningar, men endast då de haft behof af at rättfärdiga sina egna åtgärder, och dessa Anteckningar afhandla således egentligen blott hvad som varit af betydenhet för dem sjelfva och deras rykte; utan denna mägtiga bevekelsegrund skulle de sannolikt icke hafva skrifvit något. I allmänhet saknar man sådana historiska bidrag af alla dem, som antingen i kraft af sin börd eller sin tjenstebefattning närmast omgåfvo Konungen; oaktadt i oinskränkta monarchier nästan alla de stora hvälfningarnas trådar äro fästade vid sådana mindre omständigheter, som endast de

förnämsta personerna varit i tilfälle at känna. De, som endast deltagit i några vissa händelser, se icke i dem något ämne för en bok; de, som under en längre tid burit de allmänna ärendernas tunga börda, tro sig, af pligt eller af vördnad för den högsta magten, förbundna at icke säga alt. Andra åter förvara sina upsatser med det beslut at bringa dem i ordning, så snart de skola hafva uphunnit tidepunkten af en önsklig hvila; et de ärelystnes tomma sjelfbedrägeri, hvilket de som oftast endast hylla såsom en slöja, som för deras ögon betäcker den förkrossande bilden af deras oundvikliga onåd! Då denna inträffar, förtager dem förtviflan all styrka at vända sin upmärksamhet tilbaka på dessa tider, hvilkas glans de aldrig skola uphöra at sakna.

Är nu historieskrifvaren mången gång i vilrådighet huru han bör bestämma sig emellan de motsatta åsigter, som samtidiga Annalister framställa, så är han dock visserligen ännu mera förlägen, då dylika författare helt och hållet felas honom. Han ser sig då nödsakad at stödja sig på sägner, och förlita sig på de almänt gänse föreställningarna derom; hans charactersskildringar blifva då härmningar af de politiska carricaturer, dem hatet eller smickret tecknat; smädelsen vinner häfd, och ädla characterer öfvergå svärtade til historien. Et illa utfördt företag erhåller då namn af et brottsligt beråd; en lycklig skurk blifver då en hjelte. Under sådana omständigheter är

historien icke mera en lära; den är en roman eller en smutsig samling hopflickad af nidskrifter, som kanske tilochmed hos sina egna författare väckt et löje af medömkan.

Ludvig XVI hade för afsigt at skrifva anteckningar rörande sin tids historia. Hans hemliga papper voro fördelade i en ordning, som antydde detta upsåt. Äfvenså drottningen; hon förvarade länge en stor brefväxling och et betydligt antal af ganska omständliga upsatser, utarbetade öfver tidens anda och hvälfningar. Men efter d. 20 Juni 1792 såg hon sig tvungen at upbränna den största delen deraf. Något af brefväxlingen blef dock räddad öfver gränsen.

I afseende på den rang och den ställning i samhället, som tilkom de personer, hvilka jag anfört såsom varande i stånd, at genom sina skrifter uplysa historien om Frankrikes politiska stormar, kan man väl ej föreställa sig, at jag skulle vilja med dem ställa mig i bredd; men jag har tilbragt min halfva lefnad, dels i Ludvig XV:s döttrars, dels i Marie Antoinettes tjenst, och nära deras personer. Jag har känt dessa Prinsessors character; jag har vunnit kunskap om åtskilliga märkvärdiga saker, hvilkas kungörande ej kan vara utan värde; och sanningen af mina upgifter skall utgöra förtjensten af min skrift.

Jag var ännu ganska ung, då jag i egenskap af föreläserska blef anstäld hos Prinsessorna, Ludvig XV:s döttrar. Jag har sett hofvet i Versailles före Ludvig XVI:s giftermål med ärkehertiginnan Marie Antoinette.

Min Far, som hade en syssla i utrikes ärendenas departement, njöt et anseende, som, svarade mot hans stora insigter och hans stränga arbetsamhet. Han hade rest mycket utomlands. Fransmännen hemföra altid ifrån främmande länder en ökad kärlek til deras eget sköna fädernesland, och ingen var i högre grad än han upfylld af denna känsla, som bör vara hvarje embetsmans första dygd. Män, prydda med höga titlar, Academister, Fransyska och utländska lärde önskade at lära känna min Far; de funno det angenämt, at tilhöra hans förtroligare umgängeskrets.

Tjugo år före revolutionen hörde jag redan ofta sägas, at man i palatset i Versailles icke mera fann den vördnadsbjudande anblicken af Ludvig XIV:s magt; at den gamla monarchiens inrättningar med brådstörtad fart skyndade til sin undergång; at folket, nedtyngdt under pålagor, väl ännu i tysthet bar sitt elände, men at det likväl började at lyssna til philosophernas djerfva och högljudda tal om dess lidanden och dess rättigheter; samt sluteligen, at århundradet icke skulle löpa til ända, utan at en stark rörelse skulle

komma at skaka Frankrike och ändra rigtningen af dess öden.

De, som yttrade sig på detta sätt, voro nästan alla ifriga anhängare af Turgots förvaltningssystem: de voro Mirabeau d. ä., Doctor Qvesnay, Abboten Baudeau, Abboten Nicoli, Storhertigen Leopolds Chargé d'affaires, och likaså stor enthusiast för nyhetspredikanternes grundsatser, som hans Furste.

Min far värderade upriktigt renheten i dessa oeconomisters afsigter. Likasom de medgaf han tilvaron af en mängd missbruk i styrelsen, men erkände icke hos denna politiska sects anhängare den kännedom om förvaltningen, som var behöflig för at leda en vis omskapning. Han sade dem oförställdt, at hvarje duglig underordnad tjensteman i förvaltningsärendena var vida öfver den kunnigaste af dem i den svåra konsten at drifva den stora statsmaschinen, samt at om någonsin magtens roder blefve anförtrodt åt deras händer, de genast skulle blifva afbrutna i utförandet af deras förslag genom den omätliga skillnad, som är emellan de djupsinnigaste theorier och den enklaste praktik i den administrativa vägen.

Under et af dessa samtal, som, oagtadt min späda ungdom, fästade min upmärksamhet, hörde jag en dag min Far förlikna den Fransyska monarchien vid en vacker antik staty;

han medgaf at fotställningen, som understödde den, var färdig at ramla; at statyens former fördoldes af en mängd parasitväxter, hvaraf den oförmärkt blifvit öfverväxt; men med en smärtande farhågas känsla frågade han dem, hvar man skulle finna en konstnär, skicklig nog för at återupbygga grunden, utan at skaka sjelfva statyen? Sådana konstnärer hafva icke låtit sig finna; förbättrings-försöken hafva endast påskyndat omstörtningen. Passionernes storm har utbrustit, Stoden har helt och hållet kullstörtat, och Europa har blifvit skakadt af dess fall.

Fru CAMPANS Anteckningar.

1. Capitlet.

Jag var femton år gammal, då jag utnämndes till föreläserska hos Prinsessorna. Jag vill börja med at beskrifva, hurudant hofvet var på denna tid.

Maria Leczinska var nyss blefven död; Dauphin hade dött tre år före henne; Jesuiterne voro fördrifna, och gudsfruktan ägde icke mera rum vid hofvet, utan blott i Prinsessornas hemliga fristad; Hertigen af Choiseul regerade.

Konungen tänkte endast på jagtens nöjen. Man skulle hafva kunnat tro, at hofmännen tilläto sig et stickord, när man hörde dem allvarsamt säga, de dagar Ludvig XV ej jagade: "Konungen gör ingenting i dag."

De små lustresorne voro också en sak af stor vigt för Konungen. På den första dagen i hvarje år utmärkte han i sin Calender de dagar, då han ämnade resa til Compiegne, til

Fontainebleau, Choisy o. s. v. De största inträffande händelser, de vigtigaste angelägenheter ändrade aldrig denna fördelning af hans tid.

Etiquetten vid hofvet bibehöll ännu alla de former, dem den under Ludvig XIV erhållit; det felades deruti intet annat än värdigheten; om glättighet var numera allsicke någon fråga; man fick ej mera i Versailles söka et sällskap, der man såg Fransmännens medfödda qvickhet och behag utveckla sig. Uplysningens och snillets medelpunkt var Paris.

Alltsedan Marquisinnan Pompadours död hade Konungen ej någon erkänd mätress; han åtnöjde sig med de nöjen, dem hans lilla harem i hjortparken erbjöd. Som man vet, bestod det, som han fann mäst retande af hela sin Kungliga tillvaro, i at åtskilja Ludvig af Bourbon ifrån Konungen af Frankrike. *) "De

*) Allt hvad Författarinnan här säger om Ludvig XV, öfverensstämmer fullkomligt med den beskrifning La Biographie Universelle har gifvit om denna Furste. "Han bibehöll i sitt palats Ludvig XIV:s prakt och ståt, men tillade den ingen character af storhet. Han underkastade sig med slavisk undergifvenhet allt det tråkiga af en etiquett, som han icke infört, och som ej medförde någon nytta för hans politik: den odrägliga ledsnad, som han deraf kände, äggade hans smak för de hemliga nöjena. Hela hans sällhet bestod

hafva velat det så; De hafva ansett det vara det bästa." Detta var hans vanliga talesätt, då Ministrarnes åtgärder ej kröntes med framgång. Konungen älskade at sjelf besörja den skamliga delen af sina enskilda utgifter. Han sålde en dag til en KrigsCommissarie et hus, där han hyste en af sina mätresser; Contractet skrefs i Ludvigs af Bourbon namn; köparen bar sjelf til Konungen i hans enskilda Cabinett en påse med guldmynt, som utgjorde köpesumman.

---

uti at fly undan til sina smårum och i hemlighet stjäla sig bort ifrån sin roll som Konung. Denna smak blef hos honom så liflig, eller åtminstone så til en vana, at han slutligen kom derhän at nästan betrakta sig som en enskild person, frikallad ifrån alla pligter emot Staten. Deraf denna hans egna skatt, som han älskade at samla, och hvilken han förökte medelst speculationer i spanmålshandeln; deraf denna vidunderliga tankspriddhet, som han förde med sig äfven in i Rådet, den beklagliga lätthet, hvarmed han öfvergaf sina redan allmänt förkunnade tänkesätt; änteligen denna hans lättjefulla egoism, som bragte honom at ofta fälla sådana yttranden som detta: "Om jag vore Polismästare, skulle jag förbjuda Kabrioletterne." I det allmänna var hans upförande stelt och hans tal något tvunget. I det enskilda umgänget åter var han en älskvärd, förbindlig, foglig och deltagande herskare, en fransos, van at emot Fruntimmer iakttaga de finaste artigheter, och rikt begåfvad med sin nations lifliga sinnelag. Utg. Anm.

Ludvig XV såg sin familj ganska litet. Hvar morgon nedsteg han utföre en lönntrappa til Prinsessan Adelaïdes våning *). Ofta tog han med sig dit, och utdrack der sitt Caffe, som han sjelf tillagat. Prinsessan Adelaïde drog på en klocksträng, hvarigenom Prinsessan Victoire underrättades om Konungens besök; då denne Prinsessa upsteg för at gå in til sin syster, ringde hon förut efter Prinsessan Sophie, som i sin ordning åter ringde efter Prinsessan Louise. Prinsessornas våningar voro ganska vidlyftiga. Prinsessan Louise bodde längst bort. Då denna stackars Prinsessa, som var lytt och ganska liten, för at begifva sig til det dagliga mötet behöfde skynda sig igenom alla de många rummen, hvilket hon ock gjorde, springande af alla krafter, så hann

---

*) Ludvig XV tycktes på Prinsessan Adelaïde öfverflytta den ömhet han hade hyst för hennes mor, Hertiginnan af Bourgogne, som dog så hastigt under Ludvig XIV:s ögon, och nästan i hans armar.

Prinsessan Adelaïde föddes den 23 Mars 1732, och efter henne Prinsessan Victoire-Louise-Marie-Thérese den 11 Maji 1733.

Ludvig XV hade utom dessa ännu sex döttrar: Sophie och Louise, som nämnas i detta Capitel; Prinsessorna Marie och Felicité, döda i barndomen; Henriette, död i Versailles år 1752 vid 24 års ålder; och slutligen Hertiginnan af Parma, som äfvenledes dog vid Hofvet.

Utg. Anm.

hon dock, oagtadt allt sitt skyndande, ofta ej mer än at få omfamna sin Far, som derifrån for ut på jagten.

Alla aftnar klockan sex afbröto Prinsessorna min läsning, för at tillika med Prinsarna begifva sig til Konungen; detta besök kallades Konungens debotter, och var åtföljdt af et slags etiquette. De klädde sig i ofantliga styfkjortlar och derofvanpå en kjortel, prydd med guld eller broderier; omkring lifvet fästade de et långt skärp, och dolde denna sin negligé med det öfriga af sin klädsel, som bestod i en stor mantel af svart taft, som omslöt dem ända up under hakan. De åtföljdes till Konungen af sina hederscavaljerer, damer, pager, stallmästare och lakejer, som buro stora facklor. Inom et ögonblick var det eljest så ödsliga palatset i rörelse; Konungen kysste hvar Prinsessa på pannan, och besöket var så kort, at min läsning, som deraf afbröts, ofta åter började inom en fjerdedels timma: Prinsessorna återkommo til sina rum, aflade sina prydnader, återtogo sina broderier och jag min bok.

Om sommaren kom Konungen stundom til Prinsessorna före timman til debotter'n; en dag träffade han mig ensam i Prinsessan Victoires cabinett, och frågade mig hvarest "Coche" (suggan) var; och då jag dervid gjorde stora ögon, uprepade han sin fråga ånyo, utan

at jag dock förstod honom bättre. Prinsessan gaf mig sedermera den upplysningen at Kungen dermed menat henne; hon förklarade för mig med mycken köld at Kungen gifvit henne detta smeknamn emedan hon var den fetaste bland sina syskon; at han kallade Prinsessan Adelaïde "Laque" (Trasa), Prinsessan Sophie "Graille" (Kaja), Prinsessan Louise "Chiffe" (Palta). Det stickande i motsatserne var väl det enda, som kunde göra at Konungen fann något nöje i at använda sådana benämningar. De som hörde til hans närmare omgifning hafva anmärkt at han kände en mängd sådana ord, och man förmodade, at han, lärt sig dem i sina mätressers sällskap; kanske ock at han roat sig med at upsöka dem i ordböckerna. Om dessa triviala uttryck sålunda ock förrådde Konungens vanor och smak, så märktes detta likväl aldeles icke i hans sätt at vara; hans gång var lätt och ädel; han bar sitt hufvud med mycken värdighet; hans blick var vördnadsbjudande, utan at vara sträng; med et verkeligen kungligt yttre skick förenade han en utsökt höflighet, och hälsade med artighet hvarje det obetydligaste borgarefruntimmer, som nyfikenheten förde i hans väg."

Han ägde mycken färdighet i en mängd småsaker, vid hvilka upmärksamheten aldrig fäster sig, utom i brist af något bättre, t. ex. at med et enda slag af gaffeln slå af spetsen på et ägg: och de nyfikna, som om söndagarna kommo för at se Konungen spisa, gingo

hem förtjusta, mindre af hans vackra utseende, än af den färdighet, med hvilken han öpnade sina ägg.

I sällskapskretsarne i Versailles plägade man med nöje anföra några svar af Ludvig XV, som bevisade hans träffande qvickhet och det uphöjda i hans tänkesätt. De finnas i flera samlingar af anecdoter, och äro allmänt kända.

Denne Furste var ännu älskad, ehuru man dock skulle hafva önskat, at han måtte välja et lefnadssätt, som, passande för hans år och hans värdighet, omsider måtte kasta en slöja öfver det förflutnas förvillelser och rättvisa den kärlek Fransmännen för honom hyst under hans ungdom. Det kostade på at strängt fördömma honom. At han vid hofvet hållit offentligt erkända mätresser, ursäktade man med Drottningens öfverdrifna andaktsifver. Man förebrådde Prinsessorna, at de icke sökte at förekomma den faran, at se Konungen åt sig sammansätta et förtroligt sällskap hos någon ny favorite. Man saknade Prinsessan Henriette, tvillingsyster til Hertiginnan af Parma; denna Prinsessa hade haft mycket inflytande på Konungens böjelser; man sade, at om hon hade lefvat, skulle hon visst hafva bemödat sig om, at förskaffa Konungen nöjen inom skötet af sin familj; at hon skulle hafva följt Konungen på hans småresor, och varit värdinna vid dessa aftonmåltider för få gäster, dem han älskade at gifva i sina små-rum.

Prinsessorna hade visserligen ganska mycket försummat medlen at behaga Konungen, men man torde kunna finna orsaken dertil i den ringa omsorg han hade egnat åt deras ungdom.

För at trösta folket öfver sina lidanden och dölja skattkammarens verkliga utplundring för deras ögon, läto Ministrarne tid efter annan göra de mäst öfverdrifna och tryckande indragningar i Konungens hofhållning och til och med i hans personliga utgifter.

Cardinalen Fleury, som onekligen hade den förtjensten at uphjelpa financerna, dref detta sparsamhets-system ända derhän, at han förmådde Konungen at icke låta de fyra återstående Prinsessorna erhålla någon hofstat eller någon upfostran. De upföddes såsom enskilda personer uti et kloster, åttatio franska mil ifrån hofvet. Institutet i Saint-Cyr skulle hafva varit vida tjenligare at emottaga Konunga-döttrarna; men Cardinalen delade förmodligen deras tänkesätt, som hyste fördomar äfven emot de nyttigaste inrättningar och hvilka, efter Ludvig XIV:s död, äfven upreste sig emot denna Fru Maintenon's vackra inrättning. Han föredrog at anförtro de unga Prinsessornas upfostran åt nunnor på landet. Madame Louise försäkrade mig at hon vid tolf års ålder ännu ej kände alla bokstäfverna i alphabetet, och at hon ej lärde sig at läsa flytan-

de förr än sedan hon kommit tilbaka til Versailles.

Madame Victoire var plågad af anfall af en panisk fruktan, som hon aldrig kunde öfvervinna, och hvilken, som hon sjelf trodde, var en följd af den häftiga förskräckelse, som hon altid känt, så ofta hon i klostret Fontevrault blef befalld at som botstraff ensam göra bön i det grafhvalf, som var de afledna nunnornas hvilorum. Ingen hälsosam försigtighet skyddade här de unga Prinsessorna för de skadliga intryck, dem hvar och en den minst uplysta mor vet at aflägsna från sina barn.

En trädgårdsmästare vid klostret dog i raseri; hans boning utanför klostret gränsade intill et Capell i detta; och dit förde man Prinsessorna för at läsa de vanliga bönerna för dem, som ligga i själtåget. Deras andakt afbröts mera än en gång af den döendes skrik.

Den löjligaste förklemning parades med dylika barbariska bruk. Madame Adelaïde, den älsta af Prinsessorna, var befallande och häftig; de fromma nunnorna uphörde aldrig at gifva vika för hennes besynnerliga nycker. En dansmästare, den enda lärare i någon nöjsam talent, som följt de kungliga barnen till Fontevrault, undervisade dem i en dans, som på den tiden var ganska mycket i bruk, och som kallades menuet couleur de rose

(den rosenröda menuetten). Prinsessan ville, at den skulle kallas den blå menuetten; dansmästaren lade sig deremot; han påstod, at man skulle göra narr af honom vid hofvet, om Prinsessan skulle tala om en blå menuet. Hon nekade nu at taga sin lection, stampade med foten, och ropade ouphörligt: blå! blå! rosenröd, rosenröd uprepade deremot dansmästaren. Hela klostret församlades nu til en allmän rådplägning för at afgöra denna alfvarsamma sak; Nunnorna skreko blå som Prinsessan; menuetten blef omdöpt, och Prinsessan dansade. Bland dessa qvinnor, så föga värdiga en upfostrarinnas kall, var likväl en nunna, som genom sin uplysta välvilja och de gagnande prof hon derpå gaf, gjorde sig förtjent af deras tilgifvenhet och vann deras erkänsla; det var Madame de Soulanges, hvars utnämnande til Abedissa i Royal-Lieu de sedermera utverkade *). De bemödade sig ock-

*) Denna förträffliga qvinna föll et offer för revolutionsraseriet. Hon fördes på en och samma gång med alla sina talrika klostersystrar til schavotten. Under åkningen från fängelset på den ohyggliga kärran upstämde de allesammans psalmen Veni Creator. Då de framkommit til afrättsplatsen, afbröto de icke sin sång: det ena hufvudet föll väl efter det andra, och uphörde at blanda sitt ljud til denna himmelska chor, men sången fortfor ändå. Abedissan afrättades sist; och hennes röst, numera ensam, lät den andeliga hymnen allt starkare ljuda. Den tystnade tvärtaf; det var dödens tystnad.

så om hennes brorsbarns befordran; men brorsbarnen til systern Mac-Carthy, som genom efterlåtenhet bortskämt dem, stodo en lång tid som gemena vid Kongl. gardet med musköten på axeln på post vid Prinsessornas port, utan at de tänkte på at göra deras lycka.

Då Prinsessorna, ännu ganska unga, återkommit til hofvet, njöto de förmånen af Dauphins vänskap och begagnade sig af hans råd. De öfverlemnade sig med ifver åt studierna, åt hvilka de egnade nästan hela sin tid, och kommo slutligen derhän, at correct kunna skrifva fransyskan, och känna historien temligen väl. I synnerhet visade Madame Adelaïde et omåttligt begär efter kunskaper; hon lärde at spela alla instrument, från och med valdthornet (skulle man väl tro det)? til och med guimbarden. Italienskan och Engelskan, den högre Matematiken, svarfning och urmakeri uptogo skiftevis dessa Prinsessors lediga stunder. Madame Adelaïde hade för en kort tid haft et förtjusande utseende; men aldrig har väl hos någon skönheten hastigare försvunnit. Madame Victoire var vacker och ägde mycket behag; hennes bemötande, hennes blick och hennes småleende voro i den fullkomligaste öfverensstämmelse med hennes själs godhet. Madame Sophie var utmärkt ful; jag har aldrig sett någon hafva en så förskräckande upsyn: hon gick med en utomordentlig hastighet, och för at kunna igenkänna de personer, som ställde sig åt sidan der hon gick fram, utan at behöfva

se på dem, hade hon vänjt sig vid at snegla. Hon var så försagd, at man kunde vara i sällskap med henne hvarenda dag, hela år igenom, utan at höra henne säga et enda ord. Man försäkrade likväl, at hon inom en trängre krets af några omtyckta fruntimmer var qvick och tillochmed älskvärd; hon studerade flitigt, men läste ensam; en föreläserskas närvaro skulle oändligt hafva besvärat henne. Vid vissa tilfällen blef likväl denna eljest så vilda Prinsessa vänlig och artig, samt visade den mäst nedlåtande godhet; detta var, då åska inträffade: hon var rädd för den, och hennes förskräckelse var då så stor, at hon närmade sig til de obetydligaste personer, och gjorde dem tusende förbindliga frågor; syntes en blixt, så tryckte hon deras hand; vid en stark knall kunde hon omfamna dem; men då ovädret var förbi, återtog hon sin stelhet, sin tystnad, sin vilda upsyn, gick förbi alla menniskor utan at fästa upmärksamhet vid något, ända till dess at en ny åska åter framkallade hennes rädsla och hennes vänlighet.

Prinsessorna hade i en älskad bror, hvars höga dygder äro kända af alla fransmän, funnit en ledare, som i afseende på deras i barndomen alltförmycket vårdslösade upfostran var dem högst af nöden. I sin Moder, Maria Leczinska, ägde de det ädlaste mönster af fromhet och samhällsdygder; genom dessa utmärkta egenskaper och sin anspråkslösa värdighet beslöjade denna Furstinna de fel, hvil-

ka man, olyckligt nog, icke kan undvika at tillägga Konungen; och så länge hon lefde bevarade hon vid Ludvig XV:s hof detta värdiga och vördnadsbjudande yttre anseende, som är det enda som uppehåller den vördnad man är högsta magten skyldig. Hennes döttrar Prinsessorna voro henne värdiga; och om ock några föraktliga varelser torde hafva försökt, at mot dem rigta smädelsens pilar, så kastades dessa dock genast tilbaka af den höga tanka man hyste om deras uphöjda tänkesätt och deras seders renhet.

Om Prinsessorna icke ålagt sig en stor mängd syselsättningar, så skulle de hafva varit högeligen at beklaga. Det roade dem mycket at promenera, och de kunde icke njuta af annat än de allmänna trädgårdarna i Versailles; de skulle hafva haft lust för blomsterskötsel, och de kunde endast i sina fönster updraga några blommor.

Marquisinnan Durfort, sedermera Hertiginna af Civrac*) hade förskaffat Madame Victoire njutningen af en älskvärd sällskapskrets. Prin-

*) Hertiginnan af Civrac blef genom sin äldsta dotters gifte med Herr d'Onissan mormor till de båda Vendéehjeltarna Lescure och la Rochejaquelin, och till den olycklige Labedoyère genom sin andra dotttrs gifte med Herr de Chastellux.

sessan tillbragte nästan alla aftnar hos denna dame, och ansåg sig slutligen nästan såsom en medlem i familjen.

Fru de Narbonne hade på samma sätt bemödat sig at göra sin förtroliga umgängeskrets angenäm för Madame Adelaïde.

Sedan flera år tillbaka lefde Madame Louise ganska mycket för sig sjelf; jag läste för henne fem timmar om dagen; min röst gaf ofta tillkänna mitt brösts lidande af denna möda; Prinsessan tillredde då åt mig sockervatten, ställde det bredvid mig och ursäktade sig deröfver at hon så uthålligt lät mig fortsätta min läsning med nödvändigheten at sluta en läscurs, som hon hade föresatt sig.

En afton under det at jag satt och läste för henne, anmälte man Herr Bertin, Minister för les parties casuelles; hon gick ut ganska häftigt, kom tillbaka, återtog sina silken och sitt broderi, och lät mig äfven återtaga min bok, samt befallte mig vid min bortgång, at klockan 11 nästa morgon infinna mig i hennes Cabinett. Då jag kom dit, hade Prinsessan rest bort; jag blef underrättad, at hon redan klockan 7 på morgonen begifvit sig til Carmeliterklostret i St. Denis, der hon ämnade taga slöjan. Då jag derpå begaf mig till Madam Victoire, fick jag der veta, at Konungen ensam afvetat Madame Louises föresats, at han troget bevarat hemligheten,

och at han, sedan han en lång tid varit emot hennes önskan, sluteligen först aftonen förut skickat henne sitt bifall; at hon ingått ensam i klostret, der hon varit väntad, samt at hon några ögonblick derefter åter visat sig vid gallret för at för Prinsessan de Guistel, som följt henne dit, och sin stallmästare upvisa Konungens befallning at lemna henne qvar i klostret.

Vid underrättelsen om systerns bortresa blef Madame Adelaïde aldeles öfverväldigad af harm och förbittring; Konungen lärer hafva af henne fått upbära bittra förebråelser för den hemlighet, hvilken han trott sig böra häröfver iagttaga.

Madame Victoire förlorade den sin systers sällskap, som hon mäst värderade; hon nöjde sig med at i tysthet utgjuta tårar öfver sitt ensamma tillstånd. Den första gången jag efter denna händelse återsåg denna förträffliga Prinsessa, kastade jag mig till hennes fötter, kysste hennes hand, och frågade med ungdomens hela förtrolighet, om äfven hon ernade öfvergifva oss, som Madame Louise hade gjort. Hon uplyfte och omfamnade mig, och sade under det hon pekade på den beqväma bergère på fjädrar, i hvilken hon satt utsträckt: "Var lugn, mitt barn, jag får aldrig sådant mod som Louise, jag älskar lifvets beqvämligheter för mycket; se här en länstol som förderfvar mig." Så snart jag der-

till erhållit tillstånd, besökte jag min höga, heliga matinor i St. Denis; hon visade mig den godheten at med oslöjadt ansigte mottaga mig i sitt enskilda samtalsrum; hon sade mig, at hon nyss kommit ur tvätthuset, der hon hela dagen varit sysselsatt med at laka ut lut. "Jag har aldeles missbrukat Edra unga lungor i två års tid före verkställandet af min föresats," tillade hon; "men jag visste, at jag icke här skulle få läsa andra böcker än de som röra vår salighet, och jag ville ännu en gång genomgå alla de historiska författare, som för mig haft det mästa värdet.

Hon berättade mig at under min läsning man bragt till henne Konungens tillåtelse för henne at få begifva sig till St. Denis; hon smickrade sig med skäl at hon åter inträdt i sitt Cabinett utan det minsta tecken till sinnesrörelse, oagtadt hon känt den så liflig, at hon, enligt sin egen utsago, haft möda at hinna tillbaka till sin stol. Hon tillade at moralisterna hafva rätt, då de säga at lyckan icke bor i palatsen, at hon sjelf derom erhållit visshet, och at, om jag ville blifva lycklig, hon rådde mig at komma och njuta en fristad, der tankens verksamhet kunde tillfredsställas genom at höjas till en bättre verld. Jag hade icke något Palats eller någon timlig storhet at deraf göra Gud et offer, men väl et lyckligt familjelif; och det var just deruti, som de moralister, dem hon för mig anförde, satte den sanna lyckan. Jag svarade henne,

at i det enskilda lifvet en älskad och afhållen dotters saknad var en allıför grym förlust för dess familj. Prinsessan tillade intet ytterligare.

Man tillskref denna Prinsessans inre kallelse åtskilliga bevekelsegrunder: man var orättvis nog, at sätta en af dessa i misshaget at, i afseende på rangen, vara den sista ibland Prinsessorna. Jag tror mig hafva utgrundat den rätta orsaken.

Hon hade en uphöjd själ, som älskade det stora i allt; det hände ofta, at hon afbröt min läsning med utropet: "Hvad det är skönt! hvad det är ädelt!" Sjelf kunde hon icke göra någon minnesvärd handling mera än just denna enda, at utbyta et palats emot en klostercell, en dyrbar drägt emot en grof yllekläduing; hon gjorde den.

Jag besökte Madame Louise ännu två eller tre gånger vid sitt galler. Ludvig XVI var den som underrättade mig om hennes död. "Min tante Louise," sade han, "Er fordna matmor, har nyss dött i St. Denis, jag fick i detta ögonblick underrättelsen derom; hennes gudsfruktan och undergifvenhet hafva varit beundransvärda; emedlertid lärer dock yrseln hafva hos den goda tanten framkallat Prinsessan, ty hennes sista ord skola hafva varit: Till Paradis, till Paradis, fort, i sträckt galopp! Förmodligen hade hon tyckt sig ännu gifva befallningar åt sin stallmästare."

Madame Victoire, god, mild och vänlig, lefde med den älskvärdaste enkelhet i en sällskapskrets, som med ömhet slöt sig intill henne: hon var tillbedd af sin hofstat. Utan at lemna Versailles, utan at upoffra sin bergère, upfyllde hon med noggrannhet alla religionens föreskrifter, gaf de fattiga sin egendom, och iagttog med stränghet alla fastor. Man förebrådde, det är sant, Prinsessornas taffel, at hafva förvärfvat et sådant rykte i det magra eller för noggrannhet i fastandet, at detta dref långt bort de flitiga snyltgästerne vid deras hofmästares bord. Madame Victoire var väl i allmänhet icke känslolös för bordets behag, men hon hade de ytterligaste religionsscrupler angående de rätter, dem hon fick äta under fastetiderna eller icke. Jag såg henne en dag ganska plågad af sina tvifvelsmål angående en vattenfogel, som man ofta framsatte för henne under fastlagen. Frågan var, at få oåterkalleligt afgjordt, huruvida denna fogel borde räknas till de feta eller de magra. Hon rådfrågade derom en Biskop, som var närvarande vid bordet: Prelaten antog genast den bestämda ton och den myndiga min, som tillhör en domare i sista instansen. Han svarade Prinsessan, at det i dylika tvifvelagtiga fall var föreskrifvit, at man, sedan fogeln blifvit kokt, skulle sticka uti eller späcka honom på et ganska kallt silfverfat; at om då den utrinnande saften af köttet stelnade inom en fjerdedels timma, ansågs djuret höra till de feta, men om saften förblef flytande, kunde

man utan förebråelse äta den hvad tid som hälst. Prinsessan lät genast anställa försöket, och saften i köttet stelnade icke, till Prinsessans största förnöjelse, som mycket tyckte om detta slags vildt. Det magra i fastan, som så mycket sysselsatte Prinsessan, besvärade henne likväl; också afvaktade hon med otålighet tolfslaget om påsknatten, då hon genast lät framsätta för sig en fogel med risgryn, och andra saftiga rätter. Sin böjelse för bordets njutningar och lifvets beqvämligheter erkände hon med en så älskvärd uprigtighet, at man, för at lägga henne densamma til last, nödvändigt måste hafva varit lika sträng i grundsatser, som känslolös för denna Prinsessas utmärkta egenskaper.

Madame Adelaïde hade et ljusare hufvud än Madame Victoire; men hon saknade helt och hållet denna godhet, som ensam gör de Stora älskade; et häftigt sätt at vara, en skarp röst, et kort uttal gjorde henne mer än vördnadsbjudande. Hon visade en stor öfverdrift i sin föreställning om rangens och bördens företräden. En af hennes präster råkade en gång at med en något för mycket vårdslös ton utsäga sitt: Dominus vobiscum; Prinsessan förebrådde honom detta strängt efter messans slut, och bad honom besinna, at han icke var någon Biskop, och at han icke skulle tillvälla sig en Prelats tjenstgöringssätt.

Prinsessorna lefde aldeles åtskilda från

Konungen. Efter Fru Pompadours död lefde Konungen ensam. Hertigens af Choiseul fiender visste således icke, i hvilken salong eller på hvilken väg de skulle kunna förbereda och genomdrifva en mans onåd, som stod dem i vägen. Konungen hade inga förbindelser med andra fruntimmer än af så låg class, at de icke kunde användas som verktyg för en längre uthållen intrig. Dessutom var hjortparken et harem, hvars skönheter som oftast förnyades: man önskade at gifva Konungen en mätress, som kunde hålla en egen societet, och i hvars salong man genom dagliga insinuationer slutligen skulle kunna komma derhän at besegra Konnngens gamla tillgifvenhet för Hertigen af Choiseul. Det är sant, Fru du Barry var ur en ganska låg class: hennes härkomst, upfostran och vanor, allt hos henne bar en pöbelagtig och skamlig character; men man gifte henne med en man, som gick med sina anor up ända till 1400:talet, och trodde sig härigenom hafva undanröjt scandalen. Det var segraren vid Mahon, som ledde denna smutsiga intrig *). Denna mätress

*) Det synes som skulle man på denna tiden helt och hållet hafva förlorat all känsla för sitt värde. "Få Herrar vid det Franska hofvet" säger en samtida Författare, "förmådde bevara sig för det allmänna förderfvet; Marskalken de Brissac var en af dessa få. Man brydde honom för strängheten i sina grundsatser angående ära och heder; man ansåg det för orimligt, at han blef ond deröfver, at man

var emedlertid väl vald för at förnöja en mans sista år, hvilken var besvärad af sin storhet, ledsen vid nöjet och mättad af vällust. Fru Pompadours snille, talenter och behag, hennes regelmässiga skönhet, och tillochmed hennes kärlek för Konungen skulle icke mera hafva kunnat äga något välde öfver denna förnötta varelse.

Det fordrades för honom en Roxelane med en förtrolig glättighet i umgänget och utan någon aktning för Regentens Majestät. Också dref Fru du Barry glömskan af det skickliga ända derhän, at hon en dag ville deltaga i Statsrådets öfverläggningar. Konungen hade den svagheten at samtycka dertill; hon kom dit och satt der löjligt upflugen som en höna på armen af Konungens länstol, och hade der alla dessa små barnsliga uptåg och gycklerier, som kunna förnöja en gammal sultan. *)

---

trodde honom likasom många andra utsatt för hymens missöden. Ludvig XV, som var närvarande, skrattade åt hans vrede, och sade till honom: "Åh, kära Brissac, förarga Er icke deröfver, det är en obetydlig motgång; håll Ni Er vid godt mod!" — "Sire! svarade Marskalken, jag har mod till allt, utom at bära vanäran." (Utg. Anm.)

*) Memoires du General Dumouriez innehålla Tom. I. p. 142 en mängd märkeliga underrättelser om Grefvinnan du Barry.

En annan gång ryckte hon ur Konungens egna händer en hel packa ännu obrutna bref, bland hvilka hon hade igenkänt et ifrån Grefven de Broglie, och sade dervid till Konungen, at hon alltförväl visste at den skurken Broglie talade för honom illa om henne, och at hon ville göra sig säker på, at Konungen åtminstone icke denna gången måtte få läsa någonting, som var skrifvet om henne. Ludvig XV ville återtaga brefpackan, men hon gjorde motstånd, lät honom springa två eller tre hvarf omkring bordet, som stod midt uti Rådsalen, och kastade slutligen, i det hon sprang förbi spiseln, dit alla brefven, som der upbrändes. Konungen blef rasande, fattade sin djerfva mätress i armen och körde ut henne på dörren, utan at säga et ord. Fru du Barry trodde sig nu vara fallen i onåd; hon gick in i sina rum och blef der i två timmar under största oro. Konungen gick at söka henne; Grefvinnan, badande i tårar, kastade sig för hans fötter, och han förlät henne.

Marskalkinnan af Beauvau samt Hertiginnorna af Choiseul och af Grammont hade upoffrat den äran at tillhöra Konungens förtroliga umgängeskrets häldre än at der vara i Fru du Barrys sällskap. Men några år efter Ludvig XV:s död, då Marskalkinnan befann sig ensam i Val med Mademoiselle de Dillon, såg hon Grefvinnans Caleche söka skygd i skogen vid Saint-Germain under et häftigt oväder. Hon lät då bjuda henne at stiga in

hos sig, och här berättade Grefvinnan det nu anförda, som jag har af Marskalkinnan sjelf.

Grefve du Barry, med tillnamnet den liderlige, och Mademoiselle du Barry rådde, eller rättare sagdt, lade orden i munnen på Fru du Barry efter Marskalkens af Richelieu och Hertigens af Aiguillon partis planer. Stundom användes hennes verksamhet tillochmed i afseende på stora politiska händelser. Under den förevändningen, at den page, som följde Carl I på hans flykt, skulle hafva varit en du Barry eller en Barrymore, lät man i London för Grefvinnan du Barrys räkning köpa det sköna porträtt, som för det närvarande finnes i Museum. Hon lät upsätta målningen i sin sal, och då hon såg Monarken obeslutsam i afseende på det våldsamma steget at uphäfva sitt parlament och sammankalla det så kallade Meaupous parlament, bad hon honom betrakta bilden af en Konung, som gifvit vika för sitt parlament.

De ärelystna personer, som arbetade på Hertigens af Choiseul undergång, vunno styrka genom sin förening hos mätressen, och upnådde sin afsigt. Det fromma partiet, som icke kunde förlåta denna Minister Jesuiternas fördrifvande, och hvilka alltid hade satt sig emot föreningen med Österrike, verkade på Prinsessornas sinnen. Hertigen de la Vauguyon, som var den unge Dauphins ledare, ingaf honom också samma ovilja.

Sådan var sinnesstämningen, då den unga Ärkehertiginnan Marie Antoinette anlände till hofvet i Versailles i det ögonblick då det parti, som befordrat hennes ditkomst, var nära at kullstörtas. *)

Madame Adelaïde erkände öppet sin vedervilja emot en Prinsessa af det Österrikiska huset; och då Herr Campan gjorde sin afskedsupvaktning hos henne för at begära hennes befallningar, emedan han med den blifvande Dauphines hofstat skulle afresa henne till mötes vid gränsen: så sade hon till honom, at hon aldeles ogillade sin brorssons förmälning med en Ärkehertiginna, och at om hon hade några befallningar at gifva, de visserligen icke skulle blifva at skicka at hämta en Österrikiska.

---

*) Se Historiska Uplysningarna, Lit. A.

2 Capitlet.

MARIE - ANTOINETTE - JOSEPHE - JEANNE af Lothringen, Ärkehertiginna af Österrike, dotter af Frans af Lothringen och Maria Theresia, föddes d. 2 Nov. 1755, dagen af jordbäfningen i Lisabon; och denna händelse, som så olyckligt tycktes utmärka hennes födelse, hade, utan at just för Prinsessan vara et ämne för en vidskeplig räddhåga, likväl gjort et starkt intryck på hennes själ. Emedan Kejsarinnan redan hade många döttrar, så längtade hon ifrigt at få ännu en son, och höll derföre, tvärt emot sin egen önskan, vad med Grefve Tarouka, som påstod, at hon skulle skänka lifvet åt en Ärkehertig. Genom Prinsessans födelse förlorade han sitt vad, och lät göra en figur af postlin, som, stående på et knä, framräckte et litet blad, på hvilket följande vers af den namnkunnige skalden Metastasio *) stod:

---

*) Sedan Metastasios rykte, efter framgången af hans Opera Didone Abbandonata, hade utspridt sig öfver hela Europa, kallade Kejsar Carl VI honom till sitt hof. Han erhöll titel af Poëta Cesareo, och tretusende floriner årligen. Det var i Wien, der han

Jo perdei: l'augusta figlia
A pagar m'a condannato;
Ma s'è ver che a voi somoglia,
Tutto il mondo ha guadagnato.

Drottningen talade med nöje om sina första ungdomsår. Hennes Far, Kejsar Frans, hade gjort et djupt intryck på hennes hjerta; hon förlorade honom då hon ännu knapt var sju år gammal. En af dessa omständigheter, som starkt fästa sig i barns minne, erinrade henne ofta om hans sista smekningar. Kejsaren skulle resa till Inspruck, och hade redan gått ut ur sitt palats, då han befällte en af Cavaliererna at gå efter Hertiginnan Marie Antoinette och föra henne till hans vagn. Då hon nedkom, sträckte han ut sina armar för at emottaga henne, och sedan han tryckt henne till sitt hjerta, sade han: "jag hade behof at ännu en gång omfamna detta barn." Kejsaren dog hastigt på denna resa, och återsåg aldrig sin älskade dotter.

Drottningen talade ofta med största vördnad om sin mor, men hon hade upgjort planen för sina barns upfostran med hufvudsakligt hänseende på de väsentliga omständigheter, dem man försummat vid hennes egen. Maria Theresia, aktningsbjudande genom sina

---

lefde älskad, högaktad och hedrad af alla, äfven af Kejsarinnan sjelf, som han författade sina flesta mästerstycken.

stora egenskaper, ingaf sina döttrar mera fruktan och vördnad än kärlek; åtminstone har jag tyckt mig märka detta i Drottningens känsla för sin höga mor; också ville hon aldrig emellan sig sjelf och sina barn sätta et sådant afstånd, som hade ägt rum i den Kejserliga familjen. Hon anförde till bevis på de Kejserliga barnens stränga behandling en sorglig händelse, som på henne gjort et så starkt intryck, at tiden icke kunnat utplåna det ur hennes minne. Kejsar Joseph II förlorade sin gemål i en koppsmitta af den mest elakartade beskaffenhet efter några få dagars sjukdom. Hennes likkista hade nyss blifvit nedsatt i den Kejserliga familjegrafven. Ärkehertiginnan Josepha, förlofvad med Konungen i Neapel, erhöll i det ögonblick, då hon skulle lemna Wien, Kejsarinnans befallning at icke afresa utan at först hafva gjort bön i sina fäders graf; den unga Hertiginnan, öfvertygad, at hon då skulle blifva smittad af den sjukdom, för hvilken hennes svägerska nyss fallit et offer, ansåg denna befallning som sin dödsdom. Hon älskade den unga Ärkehertiginnan Marie Antoinette ganska ömt, tog henne på sitt knä, omfamnade henne under tårar och försäkrade henne, at hon icke skulle öfvergifva henne för at resa till Neapel, men väl för at aldrig mera återse henne, samt at hon nu skulle nedstiga i sina fäders graf, och äfven snart återvända dit igen, för at för altid blifva der qvar. Hennes aning slog in; kopporna slutade hennes lif inom få dagar.

Hennes yngre syster upsteg i hennes ställe på Neapels thron.

Kejsarinnan var alltförmycket sysselsatt med stora politiska beräkningar för at kunna öfverlemna sig åt en mors omsorger. Den namnkunnige van Swieten, hennes lifmedicus, besökte alla morgnar den Kejserliga familjen, samt begaf sig derpå till Maria Theresia och lemnade henne de omständligaste underrättelser om de Kejserliga barnens hälsa, hvilka hon sjelf stundom icke på åtta eller tio dagar såg. Men så snart man erfor at någon utländning af anseende kommit till Wien, omgaf sig Kejsarinnan med sin familj, lät den spisa vid sitt bord, och ville genom detta beräknade närmande inbilla den främmande, at hon sjelf ledde sina barns upfostran.

Hofmästarinnorna, som icke hade någon närmare tillsyn å Kejsarinnans sida at frukta, sökte at göra sig älskade af sina lärjungar derigenom at de följde den så vanliga och förkastliga utvägen af et öfverseende, så skadligt för barnens framsteg och framtida lycka. Marie Antoinette fick sin hofmästarinna afskedad derigenom at hon för Kejsarinnan bekände, at alla hennes vackra sidor i skrifboken och hennes bref altid förut updrogos med blyertspennan; Grefvinnan af Brandès blef utnämnd at efterträda denna lärarinna, och upfyllde sitt åliggande med mycken noggrannhet och skicklighet. Drottningen ansåg som en

stor olycka för sig, at hon så sent blifvit öfverlemnad åt detta fruntimmers ledning, och förblef alltid stående i et vänskapligt förhållande till henne. Marie Antoinettes upfostran kan således likväl i allmänhet anses hafva blifvit ganska mycket vanvårdad *). De allmänna tidningarna utbasunade emellertid Maria Theresias barns utmärkta kunskaper. Man berättade i dem om svar, dem Prinsessorna på latin gifvit på de tal, som till dem blifvit hållna; de uttalade dem, det är sant, men utan at förstå dem; de kände ej et enda ord af det latinska språket.

Man talade en dag med Drottningen om en ritning af henne, som af Kejsarinnan blifvit gifven åt Herr Gérard, förste secreterare vid de utrikes ärenderna, då han var i Wien för at upsätta hennes ägtenskapscontract. Jag skulle rodna, svarade hon, om man nu visade mig detta bevis på charlataneriet i min upfostran; jag tror mig icke en enda gång hafva satt bly-

*) Med undantag af det Italienska språket var allt som hör till vitterheten, och i synnerhet hennes eget fäderneslands historia för henne nästan obekant. Man blef snart varse detta vid det franska hofvet, och deraf kommer den nog allmänt utspridda meningen, at det felades henne förstånd. Man skall längre fram i dessa Anteckningar finna, huruvida denna mening var grundad eller icke.

ertspennan på denna ritning. Emedlertid kände hon grundligt det som hon hade lärt. Hennes lätthet at fatta var ganska utmärkt, och om alla hennes lärare hade varit så skickliga och sina skyldigheter så trogna som Abboten Metastasio, hennes lärare i Italienskan, skulle hon ganska säkert hafva upnått samma grad af fullkomlighet i de öfriga delarna af sin upfostran. Drottningen talade detta språk med ledighet och behag, och öfversatte de svåraste skalder. Hon skref väl icke Fransyskan fullt rigtigt, men talade den med den största lätthet, och affecterade tillochmed at säga, at hon icke mera kom ihåg tyskan. Också, då hon år 1787 ville försöka at lära sitt modersmål, och under en tid af sex veckor med ihärdighet deri tog undervisning, nödgades hon verkeligen upgifva det, emedan hon rönte alla de svårigheter, dem en infödd Fransyska skulle hafva att öfvervinna, som för sent började med detta språks lärande. Äfvenså uphörde hon ock med Engelskan, hvaruti hon någon tid tagit undervisning af mig, och gjort ganska hastiga framsteg. Musiken var den talent, som mest roade Drottningen. Hon spelade icke något instrument väl, men var dock så långt kommen, at hon genast, utan at stapla, kunde taga ut et stycke såsom den bästa virtuos. Denna grad af fullkomlighet hade hon förvärfvat sig i Frankrike, emedan denna del af hennes upfostran i Wien likasom alla de andra blifvit vårdslösad. Få dagar efter hennes ankomst till Versailles föreställde

man för henne såsom hennes lärare i sångkonsten La Garde, författare till operan Eglé. Hon utsatte den första timman till en nog lång tid derefter, emedan, som hon sade, hon behöfde hvila ut efter resans mödor och de talrika fästerna, som gifvits i Versailles; men det verkliga skälet var, at hon för honom ville dölja till hvilken grad hon var okunnig i de första grunderna af musiken. Hon frågade Herr Campan, om icke hans son, som var en skicklig musicus, i hemlighet kunde deruti gifva henne undervisning i tre månader; "Dauphine," tillade hon småleende, "måste draga omsorg om Ärkehertiginnans rykte." Lectionerna gåfvos i hemlighet; och efter tre månaders flitig öfning lät hon kalla La Garde, och förvånade honom genom sin lätthet at lära.

Önskan at se Marie Antoinette fullkomlig i det fransyska språket var förmodligen det skäl, som bestämde Maria Theresia at gifva henne två fransyska skådespelare till lärare och föreläsare, Aufresne för uttalet och declamationen, och en viss Sainville för at lära henne smaken i den fransyska sången; denne sednare hade i Frankrike varit officerare, och ägde et dåligt rykte. Detta val misshagade med allt skäl det franska hofvet. Marquis Durfort, då Ambassadör i Wien, erhöll befallning at deröfver hos Kejsarinnan göra föreställningar. De båda skådespelarne afskedades, och Kejsarinnan begärde at man skulle gifva henne förslag på en andelig. Vid denna tiden syssel-

satte sig just Hertigen af Choiseul med at utvälja en handledare åt henne. Flera utmärkta andelige vägrade at emottaga en så kinkig befattning; andra åter, som Maria Theresia föreslagit (och ibland dem Abboten Grisel) hörde till partier, som icke kunde komma i fråga.

Ärkebiskopen af Toulouse, sedermera Ärkebiskop af Sens, kom en dag in till Hertigen af Choiseul, just då denne var i en verkelig förlägenhet öfver denna utnämning. Ärkebiskopen föreslog honom då Abboten af Vermond, bibliothecarie vid College du quatre nations, och anförde så mycket till sin clients fördel, at denne ännu samma dag blef utnämnd. Vermonds erkänsla emot Prelaten bragte sedermera en ganska stor olycka öfver Frankrike; ty, efter sjutton års ihärdiga bemödanden at göra Ärkebiskopen till Minister, lyckades det honom änteligen at få honom utnämd till Controleur-General och Chef för Conseillen.

Denne Abboten af Vermond, hvilken historieskrifvarne föga torde komma at nämna, emedan hans magt höll sig fördold i skuggan, bestämde nästan alla Drottningens handlingar. Han hade erhållit sitt inflytande på henne i en ålder, då alla intryck äro starkare och således varagtigare; och det var lätt at märka, at han endast sökt at göra sig afhållen af sin lärjunge, men deremot ganska litet sysselsatt sig med omsorgen om hennes undervisning. Man

skulle tillochmed kunna anklaga honom at, med en slug men brottslig beräkning, hafva hyllat sin höga Elevs okunnighet. Marie Antoinette talade fransyskan med mycket behag, men skref den mindre väl. Abboten af Vermond genomsåg alla de bref hon skref till Wien. Den orimliga fånigheten at sjelf deraf allmänt berömma sig, röjer bäst denna mans character, som var mera smickrad af at visa sig vara införd i de innersta hemligheterna, än af at värdigt hafva upfyllt sitt vigtiga lärare-kall.

Hans högmod hade i Wien deraf blifvit födt, at Maria Theresia, så väl för at gifva honom anseende i Ärkehertiginnans ögon, som för at öfver honom vinna inflytande, tillåtit honom alla aftnar tillträde till hennes förtroliga familjecirkel, i hvilken den blifvande Dauphine sjelf först sedan någon tid blifvit intagen. Joseph II, de äldre Ärkehertiginnorna, samt några herrar, som voro hedrade med Kejsarinnans synnerliga förtroende, bildade denna krets, och det vanliga samtalsämnet här utgjordes af sådant, som man kan vänta det utaf personer af en hög rang, af betraktelser öfver verlden, hofven och furstars skyldigheter. Då Abboten af Vermond berättade dessa omständigheter, bekände han också det medel han användt för at vinna inträde i denna förtroliga krets. Kejsarinnan träffade honom nemligen hos Ärkehertiginnan och frågade honom, om han i Wien gjort några bekant-

skaper? "Ingen, Eders Maj:t," svarade han, "Ärkehertiginnans rum och den Franska Ambassadörens hôtel äro de enda ställen, dem en man, hedrad med förtroendet af Prinsessans handledning, bör besöka." En månad derefter gjorde Maria Theresia, af en hos regenter ofta nog förekommande vana, då hon mötte Abboten, honom samma fråga, och hans svar var ock det samma. Dagen derpå erhöll han befallning at alla dagar infinna sig i den Kejserliga familjens aftoncirkel.

I afseende på denna mannens nära och allmänt kända förbindelse med Grefven af Mercy, Kejserlig Ambassadör i Paris under hela Ludvig XVI:s regering, är det ganska sannolikt, at han gjort hofvet i Wien stora tjenster *), och at han ofta bestämt Drottningen till steg, hvilkas följder hon icke beräknat. Född i en låg borgareclass **), för-

*) "Huru kan Ni fördraga denna tråkiga pratmakaren?" frågade en dag en person, som med Abboten af Vermond hade spisat middag hos Grefven af Mercy, denne. — "Huru kan Ni göra mig en sådan fråga?" svarade Mercy; "Ni kan sjelf besvara den: det är derföre, at jag behöfver honom."

**) Son till en by-fältskär, och bror till en Accouchör, som sedan äfven erhöll plats som sådan hos Drottningen, kallade Abboten af Vermond, då han var hos H. M., sin bror aldrig annat än Herr Accouchören, när han tilltalade honom.

trogen med alla den nymodiga philosophiens läror, och likväl mera än någon annan andelig ifrande för Prästerskapets hierarchi, var han fåfäng, pratsjuk, fin och framfus på en gång, ganska ful och affecterande at synas egen; han behandlade de förnämsta personer som sina likar, ibland tillochmed som om de varit under honom; han mottog Ministrar och Biskopar sittande i sitt bad; men sade under detsamma, at Cardinalen Dubois varit et dumhufvud, och at en sådan man, när han kommit till anseende, borde göra cardinaler, men sjelf vägra at blifva det.

Berusad af det sätt, hvarpå han blifvit emottagen i Wien, emedan han aldrig förut sett något stort, beundrade och värderade Abboten af Vermond ingenting annat än den Kejserliga familjens bruk och sedvänjor; han slutade aldrig med at göra åtlöje af Bourbonska husets etiquett; han upretade beständigt med sina speglosor den unga Dauphine at begifva sig derifrån; och det var han, som först förmådde henne at afskaffa en oräknelig mängd af plägseder, hvilkas vishet han lika litet som deras politiska ändamål förmådde at bedömma. Sådan är den med noggrannhet tecknade bilden af denna man, hvilken Marie Antoinettes olycksstjerna bestämt åt henne för at leda hennes första steg på en så uphöjd och slipprig skådebana, som hofvet i Versailles.

Man skall måhända finna Abboten af Ver-

monds character vara af mig för strängt målad; men huru skulle jag kunna i gynnande färger skåda en man, hvilken, sedan han tillvällat sig den betydande rollen af Drottningens förtrogne och hennes ende rådgifvare, ledde henne med så föga klokhet, och gjorde oss den smärtan, at se denna Furstinna med obetänksamheter, som skadade hennes ära och lycka, beskugga egenskaper, hvilka utgjorde allas förtjusning, som omgåfvo henne? När en man sjelfvilligt tillegnar sig en så vigtig post, så är det endast en fullkomlig framgång som kan rättfärdiga hans ärelystnad.

Då Hertigen af Choiseul, nöjd med den person, som Herr af Brienne föreslagit honom, skickade honom till Wien med allt möjligt loford för at för honom ingifva et oinskränkt förtroende, beställde Marquisen af Durfort med detsamma dit en Kammartjenare, skicklig i at coëffera, tillika med några franska moder; och man trodde sig härigenom hafva tagit alla nödiga mått och steg för en Prinsessas bildning, som var ämnad at bestiga Frankrikes thron.

Hela verlden vet, at Dauphins giftermål med Ärkehertiginnan hade blifvit upgjordt på den tid, då Hertigen af Choiseul innehade den högsta magten. Företrädandet vid vigselceremonien updrogs åt Marquisen af Durfort, som vid Ambassaden i Wien efterträdde Baron af Berteuil; men sex månader efter

Dauphins giftermål föll Hertigen af Choiseul i nåd, och Fruarna af Marsan och af Guémenée, hvilka efter Hertigens fall vunnit et förökadt inflytande, utverkade at denna beskickning gafs åt Prins Ludvig af Rohan, sedermera Cardinal och Stor-Almosenier.

Gazette de France är således fullt tillräcklig för at vederlägga de okunniga smädeskrifvare, som hafva vågat påstå, at den unga Årkehertiginnan redan före sin förmälning känt Cardinalen af Rohan. Man kunde verkeligen icke göra et såväl i sig sjelf sämre, som för Maria Theresia mera obehagligt val, än då man till henne som ambassadör skickade en så lättsinnig och så omoralisk person, som denne Prins Ludvig af Rohan. Han hade i alla ämnen endast ytliga kunskaper, och var helt och hållet okunnig i allt hvad till Diplomatiken hörer. Hans rykte hade gått före honom till Wien, och hans beskickning började under de mäst missgynnande utsigter. Emedan det felades honom penningar, och den Rohanska slägten icke kunde försträcka honom något betydligt, erhöll han af sitt hof en skriftlig tillåtelse at på sina prebenden få uttaga et lån af 600,000 liv.; han skuldsatte sig för öfver en million, och trodde sig förblända det Wienska hofvet och staden genom den mäst oanständiga och tillika den mäst okloka lyx. Han hade tagit i sin tjenst åtta eller tio ädlingar af kända ätter, tolf lika ättgoda pager, en mängd

officianter och drängar, en kammarmusik o.s.v. Men denna fåfängliga ståt var icke af lång varaktighet; förlägenhet och nöd dröjde icke länge at inställa sig; hans folk, då de icke mera erhöllo sin aflöning, missbrukade, för at skaffa sig penningar, Ambassadens införselsfrihet, och drefvo lurendräjerihandel *) med en sådan oförskämdhet, at Maria Theresia för at, med skoning för det franska hofvet, få den at uphöra, såg sig nödsakad at uphäfva denna införselsfrihet för hela den diplomatiska corpsen, hvarigenom Prins Ludvigs person och upförande blefvo förhatliga för alla främmande hof. Han erhöll ganska sällan enskild audiens hos Kejsarinnan, som icke satte något värde på honom, och utan all förbehållsamhet uttryckte sig öfver hans upförande som Biskop och Ambassadör **). Han trodde sig kunna

---

*) Jag har ofta hört Drottningen berätta, at det på et år i Prinsen af Rohans Secretariat i Wien försåldes mera silkesstrumpor än i Lyon och Paris tillsammans.

**) Denne fåfänge, lättsinnige och slösagtige Prelat hade med sig i Wien som rådgifvare och Ambassade-secreterare en Jesuit, Abboten Georgel, en skicklig, fintlig, listig, kunnig och arbetsam man. Denne ägde Prinsens af Rohan hela förtroende, och förtjente det äfven genom sin tillgifvenhet och duglighet. En besynnerlig, romanlik omständighet, hvilken han sjelf i sina något för mycket uttänjda, men stundom rätt märkeliga Anteckningar berättar, uptäckte för honom det Wienska hofvets hemligheter. "Man skall i de Hi-

sätta sig i gunst derigenom, at han arbetade på et giftermål emellan Ärkehertiginnan Elisabeth, Marie Antoinettes äldre syster, och Ludvig XV; en plan, hvilken, på et tölpagtigt sätt inledd, Fru du Barry icke hade mycken möda at göra om intet. Jag har trott mig icke böra förbigå någon omständighet i en mans moraliska och politiska character, som sedermera blef så olycksbringande för Marie Antoinettes heder.

---

storiska tilläggen (Litt. B.) finna denna anecdot; den fäster sig nära vid historien om en Ambassad, hvilken, ehuru måhända bristande på värdighet, likväl aldeles icke saknade hvarken skicklighet eller framgång i detta slags stumma och dolda krig, som Diplomaterna med hvarandra föra. I sammanhang härmed bifogas ock en act (Hist. tillägg. Litt. C), märkvärdig genom de underrättelser den gifver om de medel, som fordom i Wien, i London, i Paris, vid alla hof, och i synnerhet af Ludvig XIV, Maria Theresia och Ludvig XV, användes för at besolda sluga spioner, besticka embetsmäns trohet, uppenbara chiffrens och våldföra brefvens hemligheter; medel, skamliga, men gagnande, dem ärligheten jäfvar, för hvilka regeringarna utan tvifvel rodna, och dem de skulle göra ännu bättre at icke använda.

Utg. Anm.

3 Capitlet.

Wid gränsen nära Kehl hade man upbyggt en praktfull Paviljon, bestående af en ganska stor sal, som förenade twänne afdelningar af rum, den ena för de Wienska hofherrarne och hofdamerna, den andra ämnad för Dauphines suit, som utgjordes af Grefvinnan af Noailles, hennes Öfverhofmästarinna, Hertiginnan af Cossé, hennes dame d'Atours, fyra Statsfruar, Grefven af Saulx-Tavennes, hennes heders-cavaljer, Grefven af Tessé, förste Stallmästare, Biskopen af Chartres, förste almosenier, officerare af lifgardet och stallmästare.

Sedan man helt och hållet hade omklädt Dauphine, på det at hon icke måtte behålla något (icke en gång linnet och strumporna) ifrån et främmande hof, såsom bruket ifrån urminnes tider varit, så öpnades dörrarna; den unga Prinsessan kom ut, och sökte, i det hon gick fram, med ögonen Grefvinnan af Noailles, kastade sig derpå i hennes armar och bad henne med tårar i ögonen och med en uprigtighet, som gick ifrån hjertat, at styra och råda henne, samt i allt vara hennes le-

dare och stöd. Man kunde icke annat än beundra hennes luftiga gång; man hänfördes af et enda småleende af henne; och i detta aldeles förtrollande väsen, hos hvilket den fransyska glättigheten i all sin glans strålade, var det tillika et visst eget högt alfvar, kanske ock hufvudets och axlarnas något stolta hållning, hvarpå man igenkände en Cesarernas ättling.

Alla Drottningens upriktiga vänner, oaktadt de gjorde all rättvisa åt Grefvinnans af Noailles dygder, hafva likväl alltid ansett det för en af denna Furstinnas förnämsta olyckor, ja måhända ock för den största, som kunde hända henne vid hennes inträde i verlden, at hon i den person, som genom sin plats var ämnad at vara hennes rådgifvare och ledare, icke fann en öfverseende och uplyst qvinna, som med sina visa råd tillika förenade detta behag, som bestämmer ungdomen at följa dem. Grefvinnan af Noailles hade intet intagande i sitt yttre; hennes skick var stelt, hennes min sträng. Hon kände etiquetten fullkomligt; men hon uttröttade den unga Prinsessan med den, utan at för henne bevisa dess vigt. Alla dessa former voro utan tvifvel ganska besvärliga, men de hade i sin uprinnelse blifvit beräknade på nödvändigheten at för Fransmännen framställa allt som hos dem kunde upväcka vördnad, och framför allt at genom en aktningbjudande omgifning skydda en ung Prinsessa för smädelsens dödliga sår. Man hade bordt

för Dauphine göra begripligt, at i Frankrike hennes värdighet till en stor del berodde på en mängd sedvänjor, som i Wien ingalunda voro af nöden för at göra den Kejserliga familjen högaktad och älskad af de goda och undergifna Österrikarne. Dauphine, som sålunda beständigt kände sig besvärad af Grefvinnans af Noailles föreställningar, och som äfven med det samma ouphörligt upretades af Abboten af Vermond at förlöjliga såväl Etiquettens föreskrifter, som henne, som gaf dem, lånade sitt öra hällre åt gycklet än åt förnuftet, och gaf Grefvinnan det binamnet: Fru Etiquette. Af detta skämt stod at förmoda, at så snart den unga Prinsessan skulle komma i tillfälle at handla efter sin egen vilja, hon skulle undandraga sig alla dessa vördnadbjudande plägseder *).

---

*) Grefvinnan af Noailles, Drottningens Öfverhofmästarinna, var utmärkt af dygder; hennes Gudsfruktan, menniskokärlek och oförvitliga seder gjorde henne till en högst aktningsvärd person; men hon var ock i hög grad bekajad med allt det obehagliga, hvarmed et trångt förstånd förmår at öfverskyla äfven de ädlaste egenskaper. Drottningen hade behöft en Öfverhofmästarinna, som lärt henne känna ursprunget till dessa etiquettsföreskrifter, i sanning ganska besvärliga, men gifna för at tjena som et vördnadsväckande bålverk emot illviljan. Bruket at hafva hedersdamer och cavaljerer, likasom det at bära höftvalkar af tre alnar i omkrets, har sannolikt blifvit upfunnet för at åt våra unga

De högtidligheter, som i Versailles vid Dauphins förmälning anställdes, voro ganska lysande. Dauphine ankom dit till toilett-timman sedan hon legat öfver natten i la Muette, dit Ludvig XV rest henne till mötes, och der denne Furste, förblindad af en böjelse, ovärdig en Monark och en familjefader, hade låtit den unga Prinsessan, den Kungliga familjen och damerna vid hofvet spisa aftonmåltiden i sällskap med Grevinnan du Barry.

Dauphine kände sig förolämpad deraf; hon talade temligen öppet derom i sin förtroligare krets, men i det allmänna visste hon at dölja sin harm, så at vid hennes upförande i detta afseende just intet var at anmärka **).

Prinsessor gifva en så vördnadsvärd omgifning, at Fransosernas illvilliga gyckelanda, deras böjelse för at svärta, ja äfven at baktala, icke måtte finna något tillfälle at dem anfalla.

Grefvinnan af Noailles plågade ouphörligt Drottningen med tusende föreställningar deröfver, at hon bordt hälsa så på den och så på en annan. Paris visste at Drottningen hade kallat henne Fru Etiquette; efter sinnenas olika stämning, gillades detta öknamn af några och tadlades af andra, men alla öfverensstämde at deruti se en den unga Drottningens böjelse at befria sig ifrån de besvärande hindren.

**) Se Memoires de Weber, Tom. I. I allmänhet kunna Anteckningarna af denna författare, som var Marie Antoinettes dibror, anses

Hon fick sina rum i Versailles på nedre botten under den afledna Drottnigens rum, hvilka icke blefvo färdiga at af henne begagnas förr än sex månader efter bröllopsdagen.

Dauphine, då femton år gammal och strålande af helsa, syntes i allas ögon mer än skön. Hennes gång tycktes på en gång förråda det vördnadsbjudande i den Kejserliga Prinsessans skick och de fransyska lätta behagen; hennes ögon voro ljufva, henns småleende förtjusande. Då hon begaf sig till Capellet, hade hon redan, vid de första stegen hon tog inom dörren i det långa galleriet, ända bort i andra ändan af detta rum uptäckt dem hon borde hälsa med en utmärkning, svarande mot deras högre rang, dem, för hvilka hon blott skulle göra en bugning med hufvudet, och änteligen äfven dem, som borde åtnöja sig endast med et småleende, för at dermed i hennes ögon läsa en känsla af välvilja, ämnad at vara dem en tröst för deras uteslutande ifrån rättigheten till hedersbetygelser.

Ludvig XV var förtjust i den unga Dauphine; hennes behag, hennes liflighet och det träffande i hennes svar utgjorde det beständiga föremålet för hans tal. Ännu mera bifall

---

såsom utgörande en fyllnad till Fru Campans; dessa båda arbeten utgöra nästan et helt tillsammans.

Utg. Anm.

vann hon af den Kungliga familjen, då man såg henne blottad på all den diamantglans, hvaraf hon lyst under de första dagarna efter bröllop-pet. Då hon var klädd i en lätt robe af gaz eller taft, jämförde man henne med Venus af Medicis eller med Atalanta i trädgårdarna i Marly. Skalderna besjöngo hennes behag, och Målarne önskade at på duken få föreviga hennes drag. En af dessa sednare hade et sinnrikt infall, som belöntes af Ludvig XV. Han hade målat Prinsessans bröstbild midtuti en utsprucken törnros.

Som Konugen aldrig talade om annat än om Dauphine, bemödade sig Fru du Barry, hos hvilken detta väkte den största förargelse, at sänka hans enthusiasm. I det at hon beständigt sysselsatte sig med Marie Antoinette, gjorde hon vid alla tillfällen anmärkningar vid det oregelbundna i hennes anletsdrag, häcklade de uttryck man anförde efter Prinsessan, och brydde Konungen för sitt ytterliga tycke för henne. Hon fann sig stött deröfver, at hon ej af Dauphine såg sig bemött med den upmärksamhet hon fordrade; hon dolde ej för Konungen denna sin förtrytelse; också befarade hon, at den unga Prinsessans glättighet och behag skulle göra vistelsen inom den Kungliga familjens sköte angenämare för den gamle monarken, och han således gå henne ur händerna. Äfven hatet emot Hertigens

af Choiseul parti bidrog mägtigt at upägga denna qvinliga gunstlings fiendskap.

Man känner at hennes skändliga uphöjelse var et det anti-Choiseulska partiets verk. Denna Ministers fall inträffade i November 1770, sex månader efter sedan hans långa inflytelse i Rådet hade tillvägabragt förbindelsen med det Österrikiska huset och Marie Antoinettes giftermål i Frankrike. Denna Prinsessa, ung, öppen, lätt och oerfaren, befann sig, utan någon annan ledare än Abboten af Vermond, vid et hof, der fienden till den Minister, som varit orsaken till hennes ditkomst, var allrådande, och omgifven af personer, som hatade Österrike och afskydde all förbindelse med det Kejserliga huset.

Hertigen af Aiguillon, Hertigen de la Vauguyon, Marskalken af Richelieu, den Rohanska och flera andra betydande ätter, som begagnat sig af Fru du Barry för at störta Hertigen af Choiseul, hade likväl icke, oaktadt sina kraftiga ränker, kunnat tänka på at bryta en allians, som var så högtidligt förkunnad och stod i et så nära sammanhang med stora politiska interessen. Utan at upgifva sina planer, förändrade de blott vägen till målet; och man skall längre ner få se, huru Dauphins upförande tjenade dem till en grundval för deras förhoppningar.

Dauphine gaf oupphörliga bevis på sitt goda förstånd och hjerta; understundom lät

hon tillochmed hänföra sig till dessa utbrott af et medlidande deltagande, som hvarken hejdas af rangen eller af det ceremoniel den ålägger.

Vid förmälningshögtidligheterna, då elden kom lös på Ludvig XV:s torg, skickade både Dauphin och Dauphine hela deras anslag för året till understöd för de olyckliga familjer, som på denna olyckliga dag hade förlorat sina anhöriga.

Denna ädelmodiga handling kan visserligen hänföras till antalet af dessa välgörenhetsverk, hvilka af regenterna göras åtminstone lika mycket af politik, som af medlidande; men Marie Antoinettes sorg var djup och varade länge; ingenting kunde trösta henne öfver så många olyckliga offers undergång. Då hon en gång under tårar talade derom med sina damer, sade en af dessa, utan tvifvel för at förströ henne, at ibland liken et stort antal tjufvar äfven blifvit fundna, hvilkas fickor befunnits upfyllda med ur och andra dyrbarheter; "dessa hafva åtminstone lidit sitt välförtjenta straff," tillade den berättande. — "Åh nej, nej, min Fru," svarade Dauphine, "de hafva dödt vid sidan af hederligt folk."

Då hon på resan från Strasburg passerade genom Rheims *), sade hon:" Detta är den

*) I denna stad krönas de Franska Konungarna och Drottningarna.

stad i Frnkrike, som jag så sent som möjligt önskar at få återse."

Dauphine hade ifrån Wien medfört en stor mängd hvita diamanter; Konungen ökade dem med en gåfva af alla den aflidna Dauphines diamanter och pärlor, och skänkte henne äfven et halsband af pärlor, som var ensamt i sitt slag, emedan den minsta af dem hade en stor hasselnöts storlek, och hvilket Anna af Österrike fört med sig in i Frankrike, samt i sitt testamente förordnat, at det skulle gå i arf till alla Drottningar och Dauphines i Frankrike efter hvarandra *).

De tre Prinsessorna, Ludvig XV:s döttrar, gåfvo henne allesammans dyrbara skänker. Madame Adelaïde gaf på samma gång åt den unga Prinsessan en nyckel till de hemliga corridorerna i slottet, genom hvilka hon utan någon svit och obemärkt kunde komma till Prinsessornas rum och göra dem förtroliga besök. Dauphine svarade dem, i det hon mottog denna nyckel, med et outsägeligt behag, at, på det at hon rätt måtte hafva kunnat värdera alla de dyrbara saker, dem de haft den

---

*) Jag anför särskildt detta pärlband, emedan Drottningen, oaktadt detta testamente, ansåg sig böra öfverlemna detsamma till Nationalförsamlingens Commissarier, då de infunno sig för at fråntaga Konungen och Drottningen Kronans juveler.

godheten at gifva henne, hon icke på samma gång bordt få emottaga en af et så ovärderligt pris, emedan hon i denna nyckel såg en pant på en förtrolighet och på råd, som för hennes ålder voro så dyrbara. Hon begagnade sig också deraf ganska ofta; men Madame Victoire var den enda, som, så länge Marie Antoinette ännu var Dauphine, tillät henne anse denna bjudning på et förtroligt umgänge vara et fullt alfvar; Madame Adelaïde kunde icke öfvervinna sin fördom emot en österrikisk Prinsessa, och fann misshag vid Dauphines något gäckande glättighet; Madame Victoire bedröfvades deröfver, emedan hon dömde at deras umgänge och råd skulle hafva varit ganska nyttiga för en ung person, hvars öde var at på sin väg icke möta annat än artigheter och smicker. Hon sökte tillochmed at förmå henne at finna nöje i Marquisinnans af Durfort, hennes öfverhofmästarinnas och gunstlings, sällskapskrets. Man gaf hos detta fruntimmer åtskilliga ganska angenäma fester: men Grefvinnan af Noailles och Abboten af Vermond satte sig snart emot detta umgänge.

En händelse, som tilldrog sig på jagten nära byn Acheres i skogen vid Fontainebleau, gaf den unga Prinsessan et tillfälle at ådagalägga sin vördnad för ålderdomen och sitt deltagande för olyckan. En ganska ålderstegen landtman sårades af den jagade hjorten; Dauphine kastade sig ur sin caleche och lät deruti upsätta bonden med sin hustru och si-

na barn, och föra dem till deras koja, samt öfverhopade dem sedan med all erforderlig omsorg och bistånd. Hennes hjerta var altid öppet för medlidandet, och alldrig ställde sig vid dylika tillfällen tankan på hennes rang i vägen för hennes ömma hjerta. En afton inträdde flera af de tjenstgörande i hennes rum, i den tanka, at der icke var någon annan inne än den vakthafvande Kammartjenaren, och blefvo då varse den unga Prinsessan sjelf sittande vid sidan af denne redan ålderstegne mannen; hon hade ställt bredvid sig en skål med vatten, i hvilken hon doppade de compresser hon gjort af sin sönderrifna näsduk, för at dermed stämma blodet, som flöt ur et sår, hvilket han hade i handen, och upfyllde med et ord alla en Barmhertig Systers åligganden. Den gamle, rörd ända till tårar, lät af vördnad sin höga matmor göra som hon ville. Han hade skadat sig, då han på Prinsessans befallning skulle flytta fram en något tung möbel.

I Juli månad 1770 inträffade en ledsam händelse i en familj, som Dauphine hedrade med sin välvilja; och denna händelse bidrog at bevittna icke allenast hennes känslofullhet utan ock hennes rigtiga omdöme. En af hennes Kammarfruar hade en son, som var Officer vid Gardets Gendarmer; denna unga mannen ansåg sig förolämpad af en Krigs-Commissarie, och skickade honom dåragtigt et formligt utmaningsbref; duellen gick för sig i

skogen vid Compiègne, der hans motståndare föll; den dödades familj, beväpnad med utmaningsbrefvet, begärde rättvisa. Olyckligtvis hade Konungen, ledsen öfver flera dueller, som nyss förelupit, förklarat, at han icke skulle gifva någon nåd vid nästa bevisliga händelse af denna art, och den brottslige blef arresterad. Hans mor, i förvirringen af sin häftigaste smärta, lopp at kasta sig för Dauphines, Dauphins och de unga Prinsarnas fötter; de erhöllo af Konungen efter en hel timmas fortsatta böner, den så efterlängtade nåden. Dagen derpå hade et förnämt fruntimmer, som förmodligen var intaget emot gendarmens mor, den elakheten at, vid det at hon lyckönskade Dauphine, tillägga, at denna mor icke vid detta tillfälle hade försummat något medel at vinna framgång, at hon icke allenast hos den Kungliga familjen, utan ock hos Fru du Barry anhållit om Dess förbön. Dauphine svarade, at detta drag rättvisade den allmänna tanka hon förut hyst om denna rättskaffens qvinna; at, för at frälsa sin sons lif, ingenting borde falla et modershjerta för svårt, och at hon i hennes ställe, om hon ansett det behöfligt, tillochmed skulle hafva kastat sig för Zamores *) fötter.

---

*) En liten Indian, som upbar Grefvinnans du Barry släp. Ludvig XV roade sig ofta åt denna lilla apa; och då Konungen en gång på skämt utnämnt honom till Commendant i Vincennes, gaf man honom en årlig skänk af 3,000 franker.

Någon tid efter förmälnings-högtidligheterna höll Dauphine sitt intåg i Paris, och blef der emottagen med uttryck af den högsta förtjusning. Sedan hon ätit middag i Konungens rum i Tuillerierna, nödsakades hon af de fördubblade ropen af den folkmängd, som upfyllde trädgården, at visa sig på balcongen midt framför den stora alléen. Då hon fick se alla dessa hopträngda hufvuden med ögonen uplyftade till henne, utropade hon: "Store Gud! huru mycket folk! — 'Madame" svarade Commendanten i Paris, den gamle Hertigen af Brissac *) henne, "om Hans Kongl. Höghet Dauphin deraf icke finner sig stött, så äro alla dessa personer kära i Er." Dauphin blef icke stött hvarken af de bifallsrop eller de hedersbetygelser, för hvilka Dauphine var föremålet. En bedröflig likgiltighet, en köld, som ofta urartade ända till tvärhet, voro de enda känslor, som den unge Prinsen

---

*) Jean Paul Timoleon af Cossé, Hertig af Brissac och Marskalk af Frankrike, den samme, af hvilken vi ofvanföre hafva anfört et så ädelsinnadt svar. Vid Ludvig XV:s och XVI:s hof framställde han et mönster af de fordna chevaleri-tidernas seder, galanteri och mod. Då Grefven af Charolais en dag fann honom hos sin mätress, sade han häftigt till honom: "Gå ut, min Herre." — "Herr Grefve," svarade honom lifligt Hertigen af Brissac, "en af Edra förfäder skulle hafva sagt: låt oss gå ut!"

Utg. Anm.

då visade henne. Så många behag hade icke en gång gjort något intryck på hans sinnen; han infann sig af pligt och lade sig i Dauphines säng, och insomnade ofta utan at hafva talat med henne et enda ord. Denna ovilja, som varade ganska länge, var, säger man, et verk af Hertigen de la Vauguyon. Dauphine hade i sjelfva verket inga sanna vänner vid hofvet utom Hertigen af Choiseul och hans parti. Skulle man väl kunna tro, at de stämplingar, som upgjordes emot Marie Antoinette, gingo ända derhän at föreställa sig möjligheten af en ägtenskapsskillnad? Några personer, som vid hofvet innehade höga beställningar, hafva försäkrat mig det, och många omständigheter bestyrka denna tanka. Vid resan till Fontainebleau, under första året af deras giftermål, vann man dem, som hade upsigten öfver byggnaderna, så at Dauphins rum, hvilka lågo intill Dauphines, icke befunnos färdiga vid ankomsten dit, och man lät tills vidare gifva honom andra i yttersta ändan af slottet. Dauphine, som erhöll kännedom deraf at detta var med afsigt så tillställdt, hade mod nog at deröfver beklaga sig för Ludvig XV, hvilken, sedan han åt vederbörande utdelat skarpa förebråelser, utgaf så stränga befallningar derom, at rummen inom en vecka voro färdiga. Allt användes för att underhålla och föröka den köld, som Dauphin länge visade sin unga maka. Hon bedröfvades djupt deröfver, men tillät sig aldrig at yttra den min-

sta klagan i detta afseende. Glömskan, ja sjelfva föraktet af de behag, dem hon på alla sidor hörde beprisas, ingenting förmådde at bryta hennes tystnad; endast några tårar, som ofrivilligt framträngde ur hennes ögon, förrådde någon gång för hennes omgifning hennes hemliga smärtor.

Blott vid et enda tilfälle, då hon blef uttröttad af en gammal frökens obehöriga föreställningar, som var i hennes tjenst, och som ville sätta sig emot at hon skulle stiga till häst, i den fruktan, at det kunde vara menligt för en möjlig thronarfvinge, sade hon till henne: "I Herrans namn, lemna mig i fred, min Fröken, och vet at jag aldeles icke blottställer någon arfvinge."

Jag har trott mig böra, i begynnelsen af dessa Anteckningar, teckna den man, som i löndom ärelysten, styrde Marie Antoinettes handlingar ifrån hennes barndom ända till revolutionens olyckliga tidepunkt.

Jag har äfven gifvit tillkänna Dauphines Öfverhofmästarinnas character; jag har anfört några omständigheter rörande Madame Adelaïdes, Ludvig XV:s äldsta dotters, fördomar emot det Österrikiska huset; jag har talat om den andra Prinsessans, Madame Victoires, utmärkta godhet, och om det tycke hon fattade för Marie Antoinette; jag har sluteligen äfven lemnat et begrepp om Madame Sophies,

Ludvig XV:s tredje dotters, character, som ännu mindre än Prinsessorna, hennes systrar, åt deras unga slägtinge tillbjöd umgängets välkomna fördelar.

Dauphine hade vid Ludvig XV:s hof utom de tre Prinsessorna, Konungens döttrar, äfven funnit Prinsarna, Dauphins bröder, hvilkas upfostran ännu icke var fulländad, samt Prinsessorna Clotilde och Elisabeth ännu under ledningen af Fru af Marsan, Gouvernant för de Kungliga barnen. Den äldsta af dessa Prinsessor blef år 1777 gift med Prinsen af Piemont, då blifven Konung af Sardinien. Denna Prinsessa var ända ifrån sin barndom af en så utomordentlig tjocklek, at folket hade gifsvit henne öknamn af den tjocka Prinsessan *). Den andra Prinsessan var den gud-

*) Madame Clotilde af Frankrike, Konung Ludvig XVI:s syster, hade i sjelfva verket en fetma, som var utomordentlig för hennes ålder och längd. Då en af hennes sällskapsdamer en gång i hennes egen närvaro hade den oförsigtigheten at betjena sig af det öknamn man vanligen plägade gifva henne, fick hon genast en sträng förebråelse derför af Grefvinnan af Marsan, som lät henne förstå, at hon skulle göra väl uti at icke vidare visa sig för Prinsessans ögon. Madame Clotilde lät dagen derpå kalla henne till sig, och sade till henne: "Min Gouvernant har upfyllt sin pligt, och jag vill också upfylla min; fortfar med Er upvaktning hos mig, och kom

fruktiga Elisabeth, som föll et offer för sin vördnad och sin öma tillgifvenhet för Konungen sin bror, och hvars höga dygder förtjena den himmelska kronan *). Hon gick vid den

---

icke vidare ihåg en obetänksamhet, som jag sjelf redan har förgätit."

Denna Prinsessa, så tjock till kroppen, hade en intagande och finkänslig själ; hennes vänlighet och förekommande artighet gjorde henne älskad af alla, som med henne kommo i beröring. Utg. Anm.

*) Elisabeth Philippine Marie Helene af Frankrike var född i Versailles d. 3 Maj 1764. "Madame Elisabeth," säger de la Salle, författare till en biographisk artikel om denna intagande och olyckliga Prinsessa, "hade icke, såsom hennes höga syster, Madame Clotilde, af naturen erhållit denna vekhet och denna characterens böjlighet, hvarigenom dygdernas utöfning så mycket underlättas; hon visade mera än et drag af moralisk likhet med Fenelons lärjunge, Hertigen af Bourgogne. Upfostran och religionen verkade på henne likasom på denne furste; de läror och exempel hon erhöll prydde henne med alla goda egenskaper och dygder, och qvarlemnade af hennes ursprungliga anlag ingenting annat än en älskvärd känslofullhet, en liflig retlighet för intryck och raskhet i besluten, som tycktes likasom vara gjord för de fasansfulla missöden, åt hvilka försynen henne bestämt."

Vi skola mera än en gång få tillfälle at i dessa Anteckningar anmärka hennes ståndaktiga vänskap, hennes rörande undergifvenhet, hennes högsinnade upoffring, och hennes ång-

tiden då Dauphin förmäldes ännu nästan i ledband. Dauphine visade henne et synbart företräde. Gouvernanten, som bemödade sig at mest framdraga den af de båda Prinsessorna, som af naturen var minst fördelagtigt lottad, såg med missnöje Dauphines förkärlek för Prinsessan Elisabeth, och afkylde genom obetänksamma klagomål den vänskap, som detta oaktadt rådde emellan Prinsessan Clotilde och Marie Antoinette. Det upstod tillochmed någon stridig jämförelse af bådas upfostran, och man förklarade sig temligen öppet och ganska ofördelaktigt öfver den, som Kejsarinnan Maria Theresia hade låtit gifva sina döttrar. Abboten af Vermond ansåg sig häraf förolämpad, tog del i denna tvist, och förenade sina klagomål och sitt bitande skämt öfver Gouvernantens klandrande anmärkningar med Dauphines, samt tillät sig tillochmed äfven i sin ordning några dylika öfver Madame Clotildes undervisning. I et hof blir allting bekant. Fru af Marsan vardt äfven å sin sida underrättad om hvad som hos Dauphine blifvit yttradt, och förtörnades högeligen deröfver. Ifrån detta ögonblick bildade sig hos Fru af Marsan en brännpunkt för ränker, eller rättare för sqvaller, emot Marie Antoinette; alla hennes minsta handlingar blefvo der till det värsta uttydda; man gjorde henne et brott af

---

lalika mildhet ända till det ögonblick, då hon visade en Martyrs heroiska mod och lugn. Utg. Anm.

hennes glättighet och de oskyldiga lekar, dem hon någon gång enskildt tillät sig med de yngsta af sina hofdamer, och i hvilka stundom äfven några af den tjenstgörande qvinliga personalen fingo deltaga. Prins Ludvig af Rohan, som af detta cotteri tillsattes till Ambassadör i Wien, var der genljudet af deras orättvisa klander, och kastade sig in i en lång kedja af brottsliga angifvelser, åt hvilka han lånade namnet af nit. Han framställde den unga Dauphine såsom den, hvilken aflägsnade ifrån sig allas hjertan genom et lättsinnigt sätt at vara, som icke passade sig för det franska hofvets värdighet. Dauphine erhöll också ofta ifrån Wien föreställningar, hvilkas ursprung icke länge kunde för henne blifva fördoldt; och det är från denna uptäckt som man måste härleda den afvighet, hvilken hon beständigt visade Prinsen af Rohan.

Vid ungefär samma tid fick äfven Dauphine kunskap om et bref från Prins Ludvig till Hertigen af Aiguillon, deruti Ambassadören i föga passande ordalag uttryckte sig öfver Maria Theresias förhållande, i afseende på delningen af Polen. Detta Prins Ludvigs bref hade blifvit upläst hos Grefvinnan du Barry; lättsinnigheten i Ambassadörens brefvexling sårade i Versailles Dauphines känsla af värdighet, under det at i Wien de berättelser han der till den unga Prinsessans men meddelade Maria Theresia, sluteligen hos hen-

ne gjorde bevekelsegrunderna till dessa oändliga klagomål misstänkta.

Maria Theresia, som änteligen började at dela samma misstankar, fattade det beslut at skicka till Versailles sin Cabinetts-secreterare, Baron af Neni, för at med upmärksamhet granska Dauphines upförande, och skaffa sig en sann kunskap om det verkliga allmänna tänkesättet vid hofvet och i Paris rörande denna Prinsessa. Baron af Neni, sedan han derpå användt all nödig tid och skarpsinnighet, öpnade sin Monarchinnas ögon öfver det bedrägliga i den Franska Ambassadörens öfverdrifna berättelser; och Kejsarinnan hade icke svårt, at i det förtal, som man vågat at under sken af deltagande för hennes höga dotter låta komma för hennes öron, se beviset på et partis fiendskap, som aldrig hade gillat det Bourbonska husets förbindelse med hennes *).

---

*) Kejsarinnan Maria Theresia kände ganska väl de personer vid Ludvig XV:s hof, som voro gunstigt eller fientligt sinnade emot Marie Antoinette. Det påstås, at då denna Prinsessa var färdig at afresa till Frankrike, Kejsarinnan till henne öfverlemnade följande, med hennes egen hand skrifna not:

"Upsats på personer af min bekantskap: Hertigen och Hertiginnan af Choiseul; Hertigen och Hertiginnan af Praslin; Hautefort; Herr och Fru Du Chatelet; af Estrees; af Aubeterre; Grefven af Broglie; bröderna af Montazet; Herr af Aumont; Herr Gerard; Herr Blondel; Systern Beauvau och hennes med-

Vid denna tid hade Dauphine, som än ej erhållit någon magt öfver sin gemåls hjerta,

---

syster; Herr och Fru Durfort. För denna sednare familj skall Du vid hvarje tillfälle tillkännagifva din erkänsla och upmärksamhet. Äfvenså för Abboten af Vermond. Dessa personers öde ligger mig om hjertat; min Ambassadör är ålagd at deröfver vaka. Jag skulle vara ledsen at vara den första at afvika ifrån min grundsats, at icke recommendera någon, hade icke både Du och jag för mycket förbindelse till dessa personer, för at icke vid alla tillfällen söka at vara dem nyttiga, då vi utan för mycket svårigheter kunna det göra. Rådför dig med Mercy. Jag anbefaller dig alla Lothringar i allmänhet i allt hvad du kan vara dem till nytta."

Tillvaron af denna upsats har ingenting omöjligt. Det som skulle kunna göra den ännu mera sannolik, är en märkelig sak, som berättas af Abboten Georgel i hans Anteckningar; men man måste icke glömma, då man läser detta ställe, at Georgel, oaktadt sin skenbara hofsamhet, är en af Marie Antoinettes farligaste fiender; hvarom vi vilja förekomma läsaren.

Georgel, Secreterare vid den Franska beskickningen i Österrike, erhöll nemligen af en hemlighetsfull obekant (se Histor. tillägg. Litt. B.), underrättelse om det Wienska hofvets vigtigaste hemligheter.

Den masquerade mannen lemnade mig en dag," säger han, "tvänne hemliga instructioner, som blifvit skickade till Grefven af Mercy för at af honom sjelf öfverlemnas till Drottningen: den första var sådan at den kunde visas för Konungen; den andra var för Drott-

som fruktade Ludvig XV, och med skäl misstrodde allt hvad som kom ifrån Fru du Barry och Hertigen af Aiguillon, ännu aldeles icke gjort sig förtjent af den minsta förebråelse för den slags lättsinnighet, som hatet och hennes olyckor sedermera gjorde henne till et brott. Öfvertygad om Marie Antoinettes oskuld, gaf nu Kejsarinnan Baron af Neni befallning at begära Prinsens af Rohan återkallande, och underrätta Ministern för de utrikes ärendena om alla de skäl, som föranledde henne till denna begäran; men den Rohanska slägten lade sig så ut för Prinsen och emot det Österrikiska Sändebudet, at endast et undvikande svar följde.

---

ningen ensam. Denna sednare innehöll råd angående den method man hade at följa för at bispringa Konungens oerfarenhet, och begagna sig af hans medgörliga character, för at erhålla inflytande på styrelsen, utan at synas blanda sig deruti. Denna politiska läxa gafs åt Marie Antoinette med mycken konst; man lät henne förstå, at detta vore den säkraste väg för at göra sig tillbedd af Fransoserna, hvilkas lycka hon sålunda kunde bereda, och för at med detsamma ännu fastare tillknyta bandet emellan det Österrikiska och det Bourbonska huset."

Man märker alltförväl hvad Georgel härmed vill låta förstå; om hofvet i Wien också är skickligt i sina lärdomar, så är Abboten det äfven i sitt hat. Utg. Anm.

Det var icke förr än två månader efter Ludvig XV:s död, som hofvet i Wien erhöll hans återkallande. De klagopunkter, som bestämdt upgåfvos, voro: 1:o Prinsens offentliga kärleksäfventyr med flera hofdamer och äfven med qvinnor af en lägre class; 2:o hans trotsighet och högmod emot de andra främmande Ministrarna, hvilket skulle hafva kunnat medföra betydligare följder, i synnerhet i afseende på hans upförande emot den Engelska och den Danska Ministern, om Kejsarinnan sjelf icke hade lagt sig deri; 3:o hans förakt för religionen i et land der det mest var af nöden at visa aktning för den. Man hade som oftast sett honom kläda sig i drägter af alla färgor, och antaga alla de olika Herrars jagtuniformer, till hvilka han begaf sig, och detta med en sådan offentlighet, at en gång på Christi lekamens fest, han och hela hans legation i grön, guldgalonerad uniform, för at begifva sig till Fursten af Paar på et jagtparti, hade trängt sig igenom en procession, som var dem i vägen; 4:o ofantliga skulder, dem han och hans folk åsamkat sig, och hvilka sedermera endast långsamt och ofullkomligt blefvo betalda.

De på hvarandra följande Grefvens af Provence och Grefvens af Artois giftermål med tvänne döttrar af Konungen i Sardinien, förökade i Versailles antalet af Prinsessor utaf Marie Antoinettes ålder, förskaffade Dauphine et umgänge mera svarande mot hennes ålder,

och förändrade betydligt hennes ställning. Grefvinnans af Provence tämligen vackra ögon ådrogo henne, vid sin ankomst till Versailles, de enda loford, som det var något skäl at gifva henne.

Grefvinnan af Artois *) var ganska liten utan at dock vara illa växt, och hade en utmärkt vacker hy; hennes ansigte, för öfrigt behagligt nog, hade likväl ingen ting anmärkningsvärdt, utom den utomordentliga längden af hennes näsa. Men god och ädelsinnad som hon var, blef hon älskad af dem som omgåfvo henne, och njöt tillochmed et visst anseende så länge hon var den enda, som gifvit arfvingar åt kronan.

Ifrån ögonblicket af dessa Prinsessors ankomst rådde den största förtrolighet emellan de tre unga hushållen. De förenade sina måltider, och åto aldrig åtskils, utom de dagar

---

*) "Madame d'Artois," säger en denna tidens skriftställare, "har hållit sitt intåg i Paris. Equipagerna voro präktiga och likaså prydliga som rika; hon kom, för at enligt bruket i kyrkan St. Genevieve aflägga sin tacksägelse. Denna Prinsessa har et ganska intagande utseende, och en utmärkt hvit hy. Man ser henne med et nöje, som väcker känsla; å hennes sida, har hon synts rörd af det bifall man öfverallt på henne slöset." Correspondance secrète de la Cour.

Utg. Anm.

då de måste spisa offentligt. Detta sätt at lefva tillsammans såsom en familj räckte ända till dess Drottningen någon gång tillät sig at spisa middag hos Hertiginnan af Polignac, sedan hon blifvit Gouvernant för de Kungliga barnen; men aftonmåltiden var utan afbrott gemensam, och hölls hos Grefvinnan af Provence. Madame Elisabeth fick ock deltaga i denna förening sedan hennes upfostran blifvit slutad; och stundom inbjödos dit äfven Konungens fastrar, Prinsessorna. Detta bruk, som varit utan exempel förut vid hofvet, var Marie Antoinettes verk, och hon höll det vid magt med den största ihärdighet.

Hofvet i Versailles erfor ingen förändring i etiquetten under Ludvig XV:s regering. Det vanliga spelet hölls hos Dauphine, såsom varande det första fruntimret i Riket. Ifrån Drottning Maria Leczinskas död till Dauphins förmälning hade detta spel hållits hos Madame Adelaïde. Denna förändring, som var en följd af en rangordning, hvilken omöjligen kunde rubbas, stötte icke desto mindre Madame Adelaïde, som inrättade et särskildt spel i sina rum, och nästan aldrig infann sig vid det, der icke allenast hofvet, utan äfven hela den Kungliga familjen borde infinna sig. Besöket i stor gala vid Konungens debotter ägde ännu altid rum. Messan med musik hörde man alla dagar; Prinsessornas promenader bestodo i ingenting annat än i brådstörtade utfarter, dem de gjorde i berlinare, åtföljda

af lifgardister, stallmästare och pager till häst. Man körde i starkaste språng några franska mil utom Versailles; calecherna tjente dem endast at åka uti då de följde med jagtpartierna.

De unga Prnisessorna åstundade at på et nyttigt och angenämt sätt lifva sitt förtroliga umgänge. Man gjorde til den ändan det förslaget at inlära och spela alla den fransyska theaterns bättre comedier; Dauphin var den ende åskådaren; de tre Prinsessorna, de båda Prinsarne och Herrarne Campan, far och son, utgjorde hela truppen; och man lade den största vigt på at hålla detta nöje så hemligt som en statssak, ty man befarade de gamla Prinsessornas klander, och det var icke at betvifla, at ju Ludvig XV skulle hafva förbjudit dylika nöjen, om de kommit til hans kunskap. Man valde et cabinett i en halfvåning, der ingen af betjeningen hade något at göra. En slags avantscen, som kunde tagas lös och inneslutas i et skåp, utgjorde hela theatern. Grefven af Provence kunde altid sina roller utan at stapla, Grefven af Artois temligen väl, och declamerade dem äfven med behag; Prinsessorna spelade illa. Dauphines spel var i somliga roller utmärkt af mycken finhet och känsla. Det väsentligaste i detta nöje utgjordes af costumerna, som alltid voro ganska vackra och trogna. Dauphin deltog i dessa den unga familjens lekar, och skrattade mycket åt de spelandes utseende när de inkommo på scenen; det var ifrån denna tiden som man tyckte sig

märka, at han började at aflägga sin förlägna barndomsmin, och finna nöje i Dauphines sällskap.

Begäret at utvidga repertoiren af de pjeser man ville gifva, och vissheten, at dessa nöjen detta oaktadt skulle förblifva aldeles hemliga var orsaken, at man gjorde min svärfar och min man den hedern at tillåta dem at få spela med de Furstliga personerna.

Jag fick först en lång tid derefter veta härom, emedan min man äfven för mig höll det hemligt; men en oförmodad händelse var nära at förråda hela hemligheten. Dauphine befallte en dag min svärfar at gå ner i hennes cabinett för at der söka någon ting som hon glömt; han var klädd som Crispin och tillochmed redan sminkad; en lönntrappa förde ifrån denna mellanvåning rakt ned till toilett-rummet. Herr Campan trodde sig derinne höra något buller, och stadnade tyst bakom den tillslutna dörren. En garderobs-betjent, som verkeligen var i detta rum, hade å sin sida också hört något buller och öpnade hastigt dörren, antingen af ängslan eller af nyfikenhet, samt blef af denna Crispins-figuren så skrämd, at han föll baklänges och af alla krafter skrek på hjelp. Min svärfar uplyfte honom, lät honom höra sin röst, och ålade honom den djupaste tystnad med hvad han sett. Emedlertid trodde han sig böra underrätta Dauphine om det som händt; hon

fruktade at någon annan händelse af samma beskaffenhet skulle uptäcka dessa nöjen, och de öfvergåfvos.

Denna Prinsessa sysselsatte sig mycket för sig sjelf med musikens studium och med inlärandet af sina comediroller; denna sednare öfning hade åtminstone den fördelen, at utbilda hennes minne och at ännu mera öfva henne i det Franska språket.

Abboten af Vermond infann sig alla dagar hos henne, men undvek nu at taga en läromästares myndiga ton; han ville tillochmed icke såsom föreläsare tillstyrka den så nyttiga läsningen af historien. Jag tror at han deruti under hela sin lifstid icke läst en enda bok för sin höga Elev; också har det väl aldrig funnits någon Prinsessa, som haft en mera utmärkt vedervilja för all alfvarsam läsning.

Så länge som Ludvig XV satt på thronen, bjödo aldrig Marie Antoinettes fiender till, at i afseende på henne, förändra det allmänna tänkesättet. Hon utgjorde dåförtiden det bständiga föremålet för så väl Fransmännens i allmänhet, som särskildt för Parisarnes önskningar och kärlek, hvilka sednare, då de voro beröfvade lyckan at äga henne i sin stad, skiftevis infunno sig i Versailles; den största delen af dem ditlockad af blotta begäret at se henne. Hofmännen delade icke helt och hål-

let denna verkligt populära enthusiasm för Dauphine: Hertigens af Choiseul onåd hade beröfvat henne sitt egentliga stöd; och det parti, som vid hofvet efter denna Ministers förvisning rådde, var genom sina politiska åsigter likaså fientligt mot henne som mot hennes hus. — Således var Dauphine i Versailles omgifven af fiender.

Emedlertid visade hela verlden i det yttre et begär at behaga henne: Ludvig XV:s ålder och Dauphins character uplyste nogsamt hofmännens förutseende slughet om den vigtiga roll, som åt denna Prinsessa var förvarad, i det fall at under den kommande styrelsen hennes man sluteligen skulle blifva henne tillgifven.

---

4 Capitlet.

I de första dagarna af Maj månad 1774 blef Ludvig XV, som genom sin starka kropsställning tycktes förebåda en ännu länge räckande lifstid, anfallen af sammanflytande koppor af en ganska vådlig beskaffenhet. De gamla Prinsessorna, hans döttrar, ingåfvo vid detta tillfälle Dauphine en känsla af högaktning och tillgifvenhet, hvarpå hon, sedan hon upstigit på thronen, gaf dem mångfaldiga bevis. Också var i sjelfva verket ingenting mera beundransvärdt och rörande än det mod, hvarmed de trotsade denna förskräckliga sjukdom: luften i palatset var nedsmittad; mera än 50 personer fingo kopporna endast derigenom at de gått igenom Galleriet i Versailles, och tio af dem dogo. *).

*) I Souvenirs de Felicie läsas följande omständigheter om Konungens sjukdom och Prinsessornas upoffring:

"Konungen ligger på sitt yttersta: utom kopporna har han ock friseln; man kan icke utan våda gå in i hans sängkammare. Herr af Létorière har dött emedan han blott öpnade dörren för at betrakta honom i två minu-

Denne Monarchs lefnad närmade sig till sitt slut: hans temligen fredliga regering hade bibehållit riket vid et anseende, som hans företrädares magt det gifvit; å andra sidan förberedde på samma sätt hans svaghet dens olyckor, som efter honom skulle upstiga på thronen. Skådeplatsen förändrades: hoppet, ärelystnaden, glädjen, sorgen, alla de känslor, som bemägtigade sig de särskilda hofmännens sinnen, doldes fåfängt under en gemensam yttre likhet. Det var icke svårt at urskilja de olika anledningar hvar och en hade at i hvarje ögonblick uprepa denna fråga: "Huru är det med Hans Maj:t?" Slutligen, den 10 Maj 1774, slutades Ludvig XV:s bana *).

---

ter. Läkarne sjelfva iagttaga alla möjliga försigtighetsmått för at bevara sig för denna rysliga smitta, och Hans döttrar Prinsessorna, som aldrig haft kopporna och icke mera äro unga, samt hvilkas helsa i sig sjelf är dålig, sitta dock alla tre i hans rum vid hans säng, och inom dess gardiner; de tillbringa der natt och dag. Alla menniskor hafva i detta afseende gjort dem de kraftigaste föreställningar; man har sagt dem, at detta vore mera än at våga sitt lif, det vore at upoffra det; men ingenting har kunnat förmå at hindra dem ifrån denna fromma skyldighet."

Utg. Anm.

*) Ludvig XV misströstade om sin räddning ifrån den första stunden han lärde känna sin sjukdom. "Jag vill icke," sade han, "at man skall förnya upträdet i Metz," och befallte at Fru du Barry skulle bortskickas. Men den-

Grefvinnan du Barry hade för några dagar sedan begifvit sig bort ifrån hofvet till Ruelle, Hertigens af Aiguillon landtgård; tolf eller femton personer af hofvet trodde sig böra resa dit för at hos henne aflägga sina besök: deras livreer anmärktes; och detta gaf en lång tid igenom anledning till deras onåd. Jag har mera än sex år efter Konungens död i den Kungliga familjens krets hört sägas, då

---

na gunstlings vänner hade ännu icke gifvit hoppet förloradt. De båda partierna, som delade hofvet, anföllo hvarandra med hetta vid foten af den säng, på hvilken Ludvig XV låg utsträckt. Man bestridde hvarandra, at så säga, ännu en döendes sista suckar och obestämda viljeyttringar. Ludvig XV hade religions-pligter at upfylla. Då det ena partiet ville påskynda, det andra åter fann sin fördel uti at upskjuta tiden derför, så gafs häraf en anledning till de skamligaste upträden. Hvad Abboten Soulavie derom berättar, är väl utan tvifvel icke allt sanning. Så är det, till exempel, svårt, at hos den stränge Christopher af Beaumont tänka sig några andra bevekelsegrunder än hans stränga grundsatser, hans brinnande religionsnit, och hans känsla för det heliga kalls pligter, som han hade at upfylla. Men icke heller är alltsammans osanning, och man kan icke tvifla derpå, at många af de enskilda omständigheter, dem Soulavie anfört, äro sanna, då man jämför hans berättelse (se Histor. Tillägg. Litt. D.), med den målning af dessa samma upträden, som finnes i Baron Besenvals Anteckningar. Utg. Anm.

man talade om en af dessa personer: "det var en af de femton vagnarna vid Ruelle."

Hela hofvet begaf sig till slottet; förmaket upfylldes med hoffolk, och palatset med nyfikna. Dauphin hade beslutat at afresa tillika med hela den Kungliga familjen i samma ögonblick, som Konungen skulle upgifva den sista sucken. Men vid et dylikt tillfälle tillät icke anständigheten at de bestämda befallningarna om afresan meddelades mun ifrån mun. Cheferna för stallet hade altså kommit öfverens med dem, som voro i Konungens rum, at dessa skulle ställa et brinnande ljus i et fönster, och i det ögonblick då den döende uphörde at lefva, utsläcka det.

Ljuset släcktes: och vid denna signal stego lifvakten, pagerna, stallmästarne till häst, och allt var färdigt till afresan. Dauphin var hos Dauphine. De väntade tillsammans nyheten om Ludvig XV:s död. Et förskräckligt buller, aldeles likt åskan, lät höra sig i det yttersta af Dauphines rum: det var hela hoffolkets skara, som öfvergaf den aflidne Monarchens förmak, för at hälsa Ludvig XVI:s nyfödda magt. Af detta besynnerliga buller förstodo Marie Antoinette och hennes gemål, at deras regering nu var börjad, och med en sjelfkrafd rörelse, som väckte alla närvarandes innerligaste deltagande, föllo de bägge två på en gång ner på sina knän, och utropade gråtande: "O Gud! vägled och be-

skydda oss, vi blifva altför unga regerande.”

Fru Grefvinnan af Noailles inträdde, hälsade först Marie Antoinette som Frankrikes Drottning, och frågade Deras Majestäter, om det behagade dem at lemna de inre rummen, för at i förmaket mottaga Prinsarna och alla de förnämsta embetsmännen, som åstundade at få nedlägga sina vördnadsbetygelser inför deras nya beherrskare. Stödd på sin gemål, med näsduken för ögonen, och i den mest rörande ställning, mottog Marie Antoinette dessa första upvaktningar; vagnarna körde fram; lifvakten och stallmästarne omgåfvo dem till häst. Slottet blef lemnadt öde; alla menniskor skyndade sig at undfly en smitta, hvilken inget interesse mera gaf mod at trotsa.

Hertigen af Villequier, Konungens förste tjenstgörande Kammarherre ålade, i det han gick ut ur Ludvig XV:s rum, Herr Andouillé, Konungens förste Chirurg, at öpna och balsamera kroppen. Dennes död deraf hade varit säker. ’Jag är färdig dertill,” svarade Andouillé; men under det at jag verkställer öpnandet, måste Ni hålla hufvudet; Er syssla ålägger Er det.” Hertigen gick sin väg utan at säga et ord, och kroppen blef hvarken öpnad eller balsamerad. Några af den lägre betjeningen och några fattiga arbetare blefvo qvar vid dessa pestilentialiska öfverlefvor; de gjorde sin herre den sista tjensten; fäldskä-

rerna förordnade, at man skulle hälla sprit i likkistan.

Hela hofvet begaf sig klockan fyra om morgonen till Choisy: Prinsessorna, Konungens fastrar, i deras egna vagn, de yngre Prinsessorna med Grefvinnan af Marsan och deras undergouvernanter för sig; Konungen, Drottningen, Monsieur, Konungens bror, Madame, Grefven och Grefvinnan af Artois åkte tillsammans i en vagn. Det vigtiga upträde, som nyss hade tilldragit sig under deras ögon, de mångfaldiga föreställningar som den bana, hvilken nu öpnade sig för dem, framställde för deras inbillningskraft, hade naturligtvis gjort dem böjda för sorg och begrundande; men, såsom Drottningen sjelf erkände, uphörde denna för deras ålder ej mycket naturliga stämning helt och hållet då de kommit ungefär på halfva vägen: et ord, som af Grefvinnan af Artois på et roligt sätt rådbråkades, gjorde at man utbrast i et allmänt skratt, och ifrån detta ögonblick voro alla tårar aftorkade. Communicationen emellan Choisy och Paris var otroligt liflig: aldrig såg man en större rörelse vid et hof. Hvad inflytande skola nu väl Prinsessorna, Konungens fastrar, erhålla? Eller Drottningen? Hvad öde ämnar man Grefvinnan du Barry? Hvilka Ministrar skall väl den unge Konungen välja? — Alla dessa frågor blefvo inom få dagar afgjorda. Man kom öfverens, at Konungens ålder fordrade, at han skulle hafva bredvid sig en förtrogen rådgif-

vare; at det skulle vara en Premier-Minister; och allas ögon fästades på Herrarna af Machault och af Maurepas, båda af en hög ålder; den förre lefde afskild på sin landtgård nära Paris, och den sednare i Pontchartrain, dit han för lång tid tillbaka blifvit förvist. Brefvet, genom hvilket Herr af Machault återkallades, var redan skrifvet, då Madame Adelaïde utverkade, at detta vigtiga val föll på Herr af Maurepas. Man kallade tillbaka Pagen, som skulle afgå med det första brefvet *).

---

*) Detta har blifvit satt i tvifvel; men jag kan försäkra, at Ludvig XVI befallte Herr Campan at kalla tillbaka Pagen; at han fann denne färdig at stiga till häst, at han bad honom gå up igen för at återlemna brefvet åt Konungen sjelf, och at Drottningen i afseende härpå sade till min svärfar: "Om brefvet hade varit afgånget; så hade Herr Machault varit Premier-Minister, ty aldrig skulle Konungen hafva kunnat öfvervinna sig at skrifva et annat bref, stridande emot hans först förklarade vilja." *)

---

*) Om man skall tro en samtida skriftställare, så var Abboten af Radonvilliers icke utan inflytande på detta andra beslut. Man ser af Hist. tillägg. Litt. E. de hemliga skälen till denna den unga Monarchens fordna lärares handlingssätt Chamfort berättar, i afseende på Grefvens af Maurepas utnämning, följande anecdot:

"Det är en bekant sak, at det Konungens bref, som skickades till Herr af Maurepas, egentligen blifvit skrifvit till Herr af Machault. Man känner den särskilda anledning, som förändrade detta beslut; men hvad man icke känner, är, at Herr af Mau-

Hertigen af Aiguillon hade för öppet burit titeln af enskild vän till Konungens mätress, och blef afskedad. Herr af Vergennes, dåförtiden Fransk Ambassadör i Stockholm, blef nämnd till Minister för utrikes ärenderna; Grefve du Muy, en förtrolig vän till Dauphin, Ludvig XVI:s far, erhöll krigsdepartementet. Abboten Terray sade och skref förgäfves, at han under den aflidne Konungens regering modigt hade gjort Statens borgenärer allt möjligt ondt, at ordningen blifvit återställd i financerna, at det numera icke återstod något annat at göra än välgörande, och at det nya hofvet nu gick at njuta fördelarna af den af honom förbättrade finansplanen: alla dessa skäl, utvecklade i fem eller sex memorial, dem han efter hvarandra lät öfverlemna till Konungen och Drottningen, kunde icke verka till hans bibehållande vid sitt embete. Man kom öfverens om hans skicklighet; men den förhatlighet, hvilken hans åtgärder nödvändigt ådragit hans character, och osed-

---

repas, så till sägandes, narrade sig till den plats, hvilken man trodde hafva blifvit honom tillbuden. Konungen ville endast tala med honom. Vid samtalets slut, sade Herr af Maurepas till honom: Jag skall utveckla mina ideer vidare i morgon i Rådet. Man försäkrar också, at han under samma samtal sagt åt Konungen Ers Majestät gör mig då till Premier-Minister? Nej, svarade Konungen, det är aldeles icke min afsigt. Jag förstår, svarade Herr af Maurepas, Ers Majestät vill, at jag skall lära Eder at vara en sådan förutan.

Utg. Anm.

ligheten i hans enskilda lefnad, medgåfvo icke hans längre vistande vid hofvet; och hans ställe intogs af Herr af Clugny *). Cancelleren af Meaupon förvistes hofvet; glädjen deröfver var allmän; änteligen gjorde ock Parlamentens sammankallande det lifligaste intryck; Paris var utom sig af glädje, och man träffade på sin höjd en person ibland hundrade, som förutsåg, at Parlamentens gamla anda altid skulle blifva densamma, och at den innan kort skulle våga nya anfall på Konungamagten. Fru du Barry hade blifvit förvist till Pont-aux-Dames. Detta steg var mera af nödvändighet än af stränghet: någon tids tvunget aflägsnande var oundvikligt för at göra et afbrott i hennes inflytande på de allmänna ärendena.

*) Jag finner i et arbete ifrån denna tiden, i afseende på Herr af Clugnys utnämnande, en anecdot, som jag skall anföra, utan at vilja bestrida, likasom utan at vilja åtaga mig at försvara dess sannfärdighet.

"De som vilja gifva sig en min af Statskloka, tro sig i Herr af Clugnys uphöjelse se den första framgången af et parti, som söker at bereda Hertigens af Choiseul återinträde i ministeren. Det märkes dock tydligt, at dess bemödanden skola blifva fåfänga. Herr af Maurepas, underrättad om allt hvad som tilldrog sig, har med Konungen kommit öfverens om et medel för at uptäcka ledtråden i den intrig, som var å bane till hans störtande. Han reste nemligen till Pontchartrain, och sade Monarchen förut alla de steg,

Man lät henne behålla Luciennes och en betydlig pension *). Hela verlden väntade sig Hertigens af Choiseul återkallande; den saknad han ibland sina talrika vänner vid hofvet

---

som i detta afseende under hans frånvaro skulle komma at tagas. Två gångor om dagen erhöll mentorn en courir ifrån sin herre, som underrättade honom om allt hvad härutinnan talades och gjordes. Konungen gaf honom tillochmed en dag tillkänna, at man hade burit till honom en engelsk Avisa, i hvilken det sades, at om Hertigen af Choiseul blefve utnämnd till Premier-Minister, såsom det var sannolikt, skulle Frankrike ensamt blifva mäggtigare än alla magter i Europa tillsammans. Den dagen då Herr af Maurepas återkom, sade Konungen i hela hofvets närvaro: "Jag har fått höra, at Herr af Choiseul är i Paris; hvarföre är han icke i Chanteloup? När man har den lyckan at äga en landtgård, så är det årstiden nu at vara der." Alla Hertigens vänner blefvo stumma, och han lemnade Paris dagen derpå. (Correspond. secrete de la Cour. T. III. p. 10). Utg. Anm.

*) Grefvinnan du Barry förlorade aldrig minnet af det milda bemötande hon af Ludvig XVI:s hof erfarit; hon lät under Revolutionens häftigaste brytningar säga Drottningen, at det icke i Frankrike fans någon qvinna, som var mera genomträngd än hon af smärta öfver allt hvad hennes Monarchinna led; at den heder hon haft at under flera års tid lefva nära thronen, och Konungens och Drottningens outsägliga godhet emot henne, hade så uprigtigt fästat henne vid Konungamagtens sak, at hon bönföll hos Drottningen om den

hade lemnat efter sig, tillgifvenheten hos en ung Prinsessa, som hade honom at tacka för Frankrikes thron, allt tycktes bebåda hans återkomst: Drottningen anhöll ock derom hos Konungen på det aldraenträgnaste, men hon mötte et oöfvervinnerligt hinder, som hon icke hade förutsett. Konungen hade, sade man, fått de starkaste fördomar emot denne Minister *) af sin fars hemliga Anteckningar, hvilka Hertigen af La Vauguyon hade blifvit ålagd at tillställa honom, så snart han skulle hafva upnått den ålder, då han kunde befatta sig med regeringskonsten **). Det var ock des-

---

hedrande ynnest at hon täcktes förordna om allt hvad hon ägde. Oagtadt de icke mottogo detta tillbud, blefvo dock deras Majestäter rörda af hennes erkänsla. Grefvinnan du Barry föll, som bekant är, et offer för Revolutionen. Hon visade den största svaghet och den mest brinnande kärlek till lifvet. Hon var den enda qvinna, som gret på schavotten, och som begärde nåd. Hennes skönhet och tårar rörde folket; man skyndade med afrättningen.

*) Dessa fördomar hade icke sin grund i det föregifna brott, för hvilket smädelsen anklagade denna Minister, utan förnämligast i Jesuiternas fördrifvande, hvari han i sjelfva verket hade en betydande del.

**) Det skulle vara svårt at draga tillvaron af dessa Anteckningar, eller rättare efterrättelser, dem Dauphin upsatt för at tjena till en ledning för hans barn, i tvifvelsmål. Denne Prins var omgifven af menniskor, hvilkas character han hade studerat, hvilkas grund-

sa Anteckningar, som ingifvit honom den aktning, hvilken han fattat för Marskalken du Muy; och man kan tillägga, at Madame Adelaïde, som i de första ögonblicken hade et stort inflytande på den unga Monarchens beslut, understödde honom i samma grundsatser.

Drottningen samtalade med Herr Campan om den smärta, som hon kände deröfver, at hon icke kunde utverka Hertigens af Choiseul återkallande, och förtrodde honom skälen dertill. Abboten af Vermond, som ända till Ludvig XV:s död hade lefvat med Herr Campan i den närmaste förtrolighet, kom andra dagen efter hofvets ankomst till Coigny in till honom, och sade till honom i det han antog en alfvarsam och sträng min: "Min Herre! Drottningen har i går haft den obetänksamheten at tala med Er rörande en Minister, hvilken hon har stora skäl at vara förbunden, och hvilken hennes vänner lifligt skulle längta at få återse nära henne; Ni vet, at vi böra af-

satser han gillat, och hvilkas tillgifvenhet han pröfvat: det synes så naturligt, at han skulle anbefalla sin efterträdare at välja dem. En författare påstår sig hafva en upsats på dem. Vi gifva den tillika med de densamma åtföljande anmärkningarna, hvilka man bör tro vara sannfärdiga, då man bedömmer dem efter den plats, som flera af de ifrågavarande personerna sedermera erhöllo vid Ludvig XVI:s hof och i hans förtroende. Se Histor. tillägg. Litt. F Utg. Anm.

stå ifrån den önskan at se Hertigen vid hofvet; Ni känner skälen härtill; men Ni vet icke, at då den unga Drottningen gjort mig förtroende af detta samtal, jag som hennes handledare och vän, varit nödsakad at göra henne de strängaste föreställningar öfver den orätt hon haft uti at meddela Er et dylikt förtroende. Jag kommer nu för at gifva Er tillkänna, at om Ni fortfar at begagna Er af Er Matmoders välvilja, för at inviga Er i Statens hemligheter, Ni i mig skall hafva den afgjordaste fiende. Drottningen får icke här hafva någon annan förtrogen än mig i sådana saker, som böra vara okända" *). Herr Campan svarade honom, at han icke afundades Abboten af Vermond den vigtiga och vådliga roll, som han i det nya hofvet tillegnade sig, at han skulle inskränka sig till de befattningar, som tillhörde hans syssla, och at han var tillräckligt förnöjd med den ouphörliga godhet, hvarmed Drottningen hedrade honom, för at icke efterlängta något ytterligare. Emedlertid underrättade han likväl innan aftonen Drottningen om den föreställning Abboten honom gifvit. Hon erkände för honom, at hon för Abboten omtalt sitt samtal med honom, och

---

*) Abboten af Vermond var visserligen icke deruti tadelvärd, at han hindrade Drottningen at med en af sina tjenare tala om vigtiga statssaker; men han var det deruti, at han lät förstå, at han sjelf var invigd i de innersta hemligheterna.

at denne verkeligen alfvarsamt bannats på henne, för at lära henne at känna nödvändigheten af förtigenhet i statssaker; och hon tillade: "Abboten kan icke älska Er, min kära Campan; han väntade sig icke, at jag vid min ankomst till Frankrike skulle i min närmaste omgifning finna en man, som så mycket skulle vara i mitt tycke som Ni *). Jag vet at

*) Abboten af Vermond var verkeligen okunnig derom at den unga Prinsessan bland sin omgifning skulle finna en underbyggd man, som var i stånd at roa henne genom retande och qvicka berättelser om Ludvig XV:s, Regentens och tillochmed Ludvig XIV:s hof. Abboten hade redan i Wien låtit vara sig angeläget, at intaga Dauphine emot Herr Moreau, förut Advocat i conseillen och Franska rikets historiograph, hvars kunskaper hade verkat hans utnämnande till hennes bibliothekarie. Dagen efter Dauphines ankomst till Versailles frågade henne Grefvinnan af Noailles hvilka befallningar hon hade at gifva Herr Moreau. Hon svarade, at den enda befallning hon hade at gifva honom vore at öfverlemna nyckeln till hennes bibliothek åt Herr Campan, åt hvilken hon updrog hans befattning; at han kunde behålla den titel, som blifvit honom gifven af Konungen, men at hon icke mottog hans tjenst. Öfverhofmästarinnan satte sig ifrigt mot detta beslut, och talade ganska fördelaktigt om Herr Moreaus snille; men Prinsessan var så intagen emot honom, at hon yrkade at hennes vilja skulle upfyllas, och tillade at hon derom skulle tala med Konungen: at hon visste at Herr Moreau hade så mycket snille at det var dub-

han misstycker detta; det är nog: jag vet också, at Ni icke är i stånd at göra några försök hos mig för at skada honom, hvilka dessutom icke skulle något uträtta; jag har i för lång tid varit honom tillgifven. Var Ni åter å Er sida trygg i afseende på Abbotens ovänskap, som icke på något sätt skall lända Er till skada. Vi löpa icke fara at handla orättvist, utom då de personer, som omgifva oss, besitta den trolösa konsten at för oss förkläda de bevekelsegrunder af hat eller ärelystnad, som leda deras gerningar." Oaktadt Abboten af Vermond sålunda i Drottningens närmaste omgifning gjort sig försäkrad om at vara hennes ende förtrogne, darrade han likväl så snart han blef varse den unga monarchen. Denne kunde icke vara okunnig derom, at han var anställd af Hertigen af Choiseul, och räknad för at höra till Encyclopedisternas sect, emot hvilka Ludvig XVI hade en hemlig fördom, oaktadt de insteg han under sin regering lät dem vinna. Abboten dömde altså at han icke kunde vara angenäm för Konungen. Han hade vidare anmärkt, at denne Furste, under det han var Dauphin, aldrig hade talat till honom et enda ord, och at han ganska ofta icke hade

---

belt, och at hon icke ville hafva annat än säkert folk omkring sig. Denne man visade sig aldrig mera hos Drottningen. Det är sannolikt, at man gjort Dauphine underrättad om Herr Moreaus förbindelser med Hertigen af Aiguillon och några andra personer af denne ministers anhang.

svarat honom med annat än med höjning på axlarna. Han tog då det parti, at skrifva till Ludvig XVI, och säga honom, at han endast hade det förtroende hvarmed den aflidne Konungen hedrat honom, at tacka för sin anställning vid hofvet, och at då Drottningens förtroende, som härledde sig ifrån hennes upfostran af honom, beständigt ställde honom ganska nära henne, han icke vidare ansåg sig kunna begagna den hedern at qvarblifva hos Hennes Majestät, så framt icke Konungen behagade dertill lemna sitt samtycke. Ludvig XVI skickade hans bref tillbaka till honom sedan han derpå skrifvit dessa orden: "Jag samtycker at Abboten af Vermond fortsätter sina functioner hos Drottningen."

Ehuruväl Ludvig XVI vid sin farfars död ännu icke hade njutit en makes rättigheter, började han likväl nu at blifva nära fästad vid Drottningen. Emedan den första tiden af en så djup sorg icke tillät honom at begagna sig af jagtens förströelser, föreslog han henne promenader i Choisys trädgårdar; de utgingo aldeles som man och hustru, i det at den unga monarchen bjöd Drottningen armen, och åtföljdes af en föga talrik svit. Exemplets inflytande på hofmännens sinnen frambragte en så stor verkan, at man hade det nöjet at redan dagen derpå se flera makar, hvilka redan ganska länge, och det af ganska goda grunder, lefvat åtskilda, med samma ägtenskapliga förtrolighet promenera på terassen. De tillbragte dermed flera timmar,

trotsande genom smicker den odrägliga ledsnaden af dessa långa enskilda samtal.

De äldre Prinsessornas upoffringar för Konungen sin far under hans förskräckliga sjukdom hade på deras helsa frambragt den verkan, som man allmänt hade fruktat. Fjerde dagen efter deras ankomst till Choisy, blefvo de tre Prinsessorna angripna af en häftig hufvudvärk och en smärta i hjertat, som icke lemnade något tvifvel öfrigt rörande deras tillstånd. Det var nödvändigt, at genast låta den unga Kungliga familjen afresa; och slottet la Muette i Bologneserskogen utvaldes till dess vistelseort. Denna boningsplats, så nära intill Paris, drog en så ansenlig mängd af folk dit, at folkhopen ända ifrån den första daggryningen trängdes vid slottsporten. Ropen: lefve Konungen! hvilka började klockan sex om morgonen, fortforo nästan aldeles oafbrutet ända tills efter solens nedgång. Hoppet, som en ny regering föder, och det missnöje som den aflidne Konungen under de sista åren af sin lefnad ådragit sig, förorsakade denna förtjusning.

En nipperhandlare gjorde en stor lycka derigenom at han sålde sorg-snusdoser, på hvilka omkring Drottningens porträtt på en svart dosa af chagrin stod följande inskrift: Le consolation dans le chagrin. Alla moder, alla hufvudbonader antogo namn, svarande emot ögonblickets anda. Öfverflödets symboler anbrag-

tes öfverallt, och fruntimrens coiffurer voro belastade med sädesax. Skalderna firade den nya monarchen; alla franska hjertan eller rättare, alla franska hufvuden voro upfyllda af en enthusiasm utan like. Aldrig upväckte någon regerings begynnelse enhälligare kärleks- och tillgifvenhets betygelser. Man bör likväl anmärka, at midt under denna yrsel den anti-österrikiska ligan aldrig förlorade den unga Drottningen utur sigte, utan lurade med en illvillig skadelust på de fel, som skulle kunna undfalla hennes ungdom och oerfarenhet.

I la Muette hade man at mottaga alla vid hofvet presenterade damers sorgupvaktningar; ingen af dem trodde sig kunna uraktlåta at göra de nya beherrskarne sina vördnadsbetygelser. De äldsta likasom de yngsta damer hastade dit för at presentera sig på den allmänna mottagnings dagen; de små svarta mössorna med stora vingarna, de gamla vacklande hufvudena, de djupa bugningarna, som svarade emot hufvudenas rörelse, gjorde verkeligen några vördnadsvärda enkor något löjliga; men Drottningen, som hade mycken värdighet och aktning för det anständiga, begick icke det svåra felet at glömma det skick hon borde iagttaga. Et obetänksamt skämt af en af statsfruarna gaf henne likväl utseende af at hafva felat deremot. Fru Marquisinnan af Clermont-Tonnerre, trött af denna långa audiens, och af sin tjenstbefattning tvungen at stå bakom Drottningen, fann det mera beqvämt at sätta sig ner på golfvet, un-

der det hon dolde sig bakom det slags mur som Drottningens och Statsfruarnas styfkjortlar gjorde. Då hon i denna sin ställning ville fästa upmärksamheten på sig och göra sig rolig, ryckte hon dessa fruar i kjortlarna och gjorde tusende gycklerier. Contrasten emellan dessa barnsligheter och det alfvar som rådde i hela samlingen, bragte Drottningen flera gångor ur sin fattning: hon förde sin solfjäder flera gångor för ansigtet för at dölja et ofrivilligt leende, och de gamla damernas stränga aréopag förkunnade at den unga Drottningen hade gjort åtlöje af alla de vördnadsvärda personer, som hade ifrats at visa henne sin vördnad; at hon icke älskade andra än de unga; at hon hade talat emot alla anständighetens reglor, och at ingen af dem vidare skulle visa sig vid hennes hof. Hon erhöll allmänt benämningen af försmäderska, och det fins ingen benämning, som i verlden så missfördelagtigt anses.

Dagen derpå var en ganska giftig visa i omlopp, på hvilken det partiets stämpel, hvilket man kunde tillskrifva den, var lätt at igenkänna. Jag minnes ej mera än följande refrain:

"Petite reine de vingt ans,
Vous, qui traitez si mal les gens,
Vous repasserez la barriere
Laire, laire, laire lanlaire, laire lanla."

Felen som de Stora begå, eller hvilka illviljan tillägger dem, kringsprida sig i verlden

med den största hastighet, och bevara sig der som en slags historisk tradition, hvilken den obemärktaste landsbo älskar at uprepa. Mera än femton år efter denna händelse, hörde jag af gamla damer, i djupet af Auvergne, alla omständigheterna af sorgupvaktningen efter den salige Konungen berättas, då, sade man, Drottningen oanständigt hade utbrustit i gapskratt midt för näsan på sextioåriga Hertiginnor och Prinsessor, som hade ansett skyldigheten fordra at visa sig vid denna ceremoni.

Konungen och hans bägge bröder hade beslutat at begagna sig af koppympningens fördelar, för at skydda sig för den vådliga sjukdom, för hvilken deras farfar fallit et offer; men emedan nyttan af denna nya uptäckt ännu icke i Frankrike var allmänt erkänd, blefvo många personer i Paris försatta i en stor bestörtning öfver det steg, som Prinsarne togo; de som öppet tadlade det, behagade kasta all skuld dertill på Drottningen, som ensam, sade man, hade kunnat tillåta sig at gifva et så öfverdådigt råd, emedan koppympningen redan var införd vid de Nordiska hofven. Lyckligtvis hade Konungens och hans bröders ympning, verkställd af Doctor Jauberthou, en fullkomlig framgång.

Så snart de fullkomligt tillfrisknat, begåfvo de sig till Marly, och vistelsen der var tämligen glättig. Man gjorde många utfarter till häst och i caleche. Drottningen fick der det

infallet at förskaffa sig en ganska oskyldig njutning; hon hade aldrig sett morgonrodnans upgång; emedan hon icke behöfde någon annans tillåtelse dertill än Konungens, underrättade hon honom om sin åstundan. Han samtyckte dertill, at hon klockan tre om morgonen skulle få begifva sig uppå höjderna i Marlys trädgårdar, men låg olyckligtvis sjelf, föga benägen at dela hennes nöjen. Drottningen följde då sitt begär, men emedan hon spådde sig några obehagligheter af detta nattparti, ville hon hafva med sig mycket folk, och befallte äfven sina damer at följa sig. All försigtighet var dock otillräcklig för at förekomma smädelsen, som vid den tiden sökte at förminska den allmänna tillgifvenhet, hon vunnit. Några dagar derefter var en smädeskrift i omlopp i Paris, den skändligaste, som utkommit under Ludvig XVI:s första regeringsår. Man målade der med de svartaste färger en del af et nöje, så oskyldigt, at det icke finnes någon ung qvinna, boende på landet, som icke sökt at förskaffa sig det. Det stycke på vers, som utkom vid detta tillfälle hade den titeln: Morgonrodnans upgång. *)

---

*) Det var altså med smädeskrifter och skändliga visor, som Marie Antoinettes fiender hyllade de första dagarna af hennes regering. De skyndade sig at göra henne förhatlig för folket. Deras ändamål var utan tvifvel at få henne återskickad til Tyskland; och för at komma derhän, hade de icke et enda ögonblick at förlora; Konungens likgiltighet för sin älskvärda och sköna gemål var redan et

Hertigen af Orleans, då Hertig af Chartres, var ibland de personers antal, som åtföljde den unga Drottningen på denna nattliga promenad: han tycktes vid denna tiden vara ganska ifrig at ställa sig in hos henne; men detta var ock det enda ögonblick i deras lefnad, då något förtroligt närmande ägde rum emellan Drottningen och denne Prins. Konungen tyckte icke om Prinsens af Chartres character, och Drottningen höll sig altid på afstånd ifrån hans enskilda sällskapskrets. Det är således utan något slags sannolikhet, som några skriftställare hafva tillskrifvit det hat han under de sista åren af deras lefnad visade Drottningen, några känslor af afundsjuka eller sårad egenkärlek.

Det var vid denna första vistelse i Marly som Juveleraren Boehmer visade sig vid hofvet, en man, hvars enfaldighet och snålhet sedermera gåfvo anledning till en händelse, som på det förderfligaste skadade Marie Antoinettes heder och lycka. Denna mannen hade med stora omkostnader lyckats at förena sex diamanter i form af päron, af en utomordentlig storlek; de voro fullkomligt lika, och af det skönaste vatten. Dessa örhängen hade före Ludvig XV:s död varit ämnade åt Grefvinnan du Barry.

---

slags underverk; endera dagen kunde Marie Antoinettes förtjusande behag göra alla deras stämplingar om intet.

Boehmer, recommenderad af flera personer vid hofvet, infann sig hos Drottningen för at upvisa sin klenod: han begärde för den 400,000 francs; den unga Prinsessan kunde icke motstå begäret at köpa den, och då Konungen nyss förut hade till 100,000 ecus om året förökt Drottningens handcassa, som under den föregående regeringen icke var mera än 200,000 liv., så ville hon tillhandla sig detta af sina besparingar, och icke betunga den Kungliga skattkammaren med et föremål för et blott infall; hon föreslog honom at borttaga två juveler, som sutto öfverst i örhängena, i hvilkas ställe man kunde ditsätta et par af hennes egna diamanter. Han samtyckte dertill, och nedsatte priset på örhängena till 360,000 francs, hvilkas utbetalning fördelades i flera summor, som inom fyra eller fem år skulle tillfullo vara godtgjorda af Drottningens första Kammarfru, som förestod hennes hand-cassa. Jag har med flit anfört alla omständigheter vid detta första köp, emedan jag ansett dem ganska tjenliga at sätta i rätt dager den altför rygtbara halsbandshistorien, som tilldrog sig mot slutet af Marie Antoinettes regering. Det var också vid denna första vistelse i Marly, som Hertiginnan af Chartres, sedermera af Orleans, hos Drottningen införde modekrämerskan Mamsell Bertin, som vid denna tid blef rygtbar genom den fullkomliga förändring, som hon införde i de franska fruntimrens klädsel.

Denna modkrämerskas införande hos Drott-

ningen medförde ganska ledsamma följder för Hennes Majestät. Derigenom at en sådan person erhöll tillträde till Drottningens inre rum, tvärtemot allt gammalt bruk, enligt hvilket alla personer utan undantag af hennes class derifrån voro utestängda, lättades för henne möjligheten at hvar dag få något nytt mod antaget. Drottningen hade ända till detta ögonblick visat en ganska enkel smak i sin toilett; hon började nu, at deraf göra en hufvudsysselsättning, och efterapades naturligtvis deruti af alla fruntimmer.

Man ville i ögonblicket hafva lika pryd-nad med Drottningen och bära samma plymer och samma guirlander, åt hvilka hennes skönhet, som då var i sin högsta glans, lånade et oändligt behag. De unga fruntimrens utgifter ökades utomordentligt; mödrarna och männerna knotade deröfver; några obetänksamma damer åsamkade skulder; ledsamma upträden inom familjerna upstodo, i flera ägtenskap upkom köld eller osämja; och det allmänna talet var at Drottningen ruinerade alla fransyska fruntimmer.

Klädedrägten förändrades småningom, och hufvudbonaderna upnådde genom upstaplingen af gazer, blommor och plymer, en sådan höjd at fruntimren icke mera funno några vagnar nog höga at sitta i, och at man ofta såg dem hänga ner hufvudet eller sticka ut det genom vagnsfönstret. Andra åter togo det parti at falla på knä, för at ännu säkrare skydda den löjliga

påbygnad, hvarmed de belastat sig *). Otaliga carricaturer öfverallt utställda, och af hvilka några af elakhet buro Drottningens drag, gjorde förgäfves anfall på modets öfverdrift; det förändrades, såsom det altid händer, endast genom obeständighetens och tidens inflytande.

Drottningens påklädning var et mästerstycke af etiquett; allt deruti var af stadgar anbefallt. Hofmästarinnan och dame d'atours, båda om de voro närvarande, förrättade, biträdda af den första kammarfrun och två andra kammarfruar, den

*) Om bruket af dessa plymer och dessa hufvudbonader hade räckt länge, säga denna tidens skrifter på fullt alfvar, skulle det hafva åstadkommit en revolution i byggnadskonsten. Man skulle hafva insedt nödvändigheten af at höja dörrarne och taket i logerna på spectaklet, men i synnerhet i vagnarna. Konungen såg icke utan förtrytelse Drottningen antaga denna slags hufvudbonad; hon var aldrig så vacker i hans ögon, som då hon endast lyste i sina egna behag. En dag som Carlin vid hofvet spelade för Drottningen i harlequinsdrägt, hade han satt på sin mössa i stället för kaninsvansen, som utgör dess vanliga prydnad, en påfogelsfjäder af en utomordentlig längd. Denna nymodiga plym, som ofta satte sig fast i decorationerna, gaf honom anledning till tusende uptåg. Man ville straffa honom; men det ansågs som säkert, at han icke hade gjort så utan på befallning. Utg. Anm.

hufvudsakliga tjenstgöringen; men äfven emellan deras tjenstgöring voro åtskillnader *). Dame d'atours satte på kjorteln, och framräckte roben. Hofmästarinnan slog i tvättvattnet och påklädde linnet. Då en Prinsessa af den Kongliga familjen befann sig närvarande vid klädseln, afstod Hofmästarinnan åt henne denna sednare förrättning, men åt Prinsessor af blodet afstod hon den icke omedelbart; ty i detta fall lemnade Hofmästarinnan linnet åt första kammarfrun, hvilken derpå framräckte det åt Prinsessan af blodet. Hvar och en af dessa damer iagttog med noggrannhet dessa bruk, såsom utgörande bestämda rättigheter. Det hände sig en vinterdag, at Drottningen, redan helt och hållet afklädd, just höll på at ömsa sitt linne; jag höll det redan utslaget tillreds; Hofmästarinnan inträder, skyndar sig at aftaga sina

*) Skillnaden emellan de heders-tjenstgörande och de vanliga, är lätt at bestämma. "Jag har rättigheten at göra det," säger den heders-tjenstgörande med stolthet. "Det tillkommer Er at göra, at följa med," svarar den vanliga tjenstgörande med bitterhet. I striden emellan dessa löjliga och motsägande anspråk af personer, som hafva rättighet at handla och icke handla, och af personer som borde handla och icke vilja, händer det lätt at Furstarna blifva illa betjente. Fru Campan har gjort sig den mödan at hopsamla underrättelser, rörande den vanliga tjenstgöringen vid en Fransk Drottnings hof. Se Historiska Uplysningar af Fru Campans I.
Utg. Anm.

handskar och tager linnet af mig. Man klappar på dörren; den öpnas; det är Hertiginnan af Orleans; handskarna aftagas, och hon går fram för at taga emot linnet; men Hofmästarinnan får icke sjelf öfverlemna det åt henne; hon ger det åt mig, och jag åt Prinsessan; man klappar å nyo, det är Madame, Grefvinnan af Provence; Hertiginnan af Orleans framräcker linnet åt henne. Drottningen höll armarna i kors öfver bröstet och tycktes frysa. Madame ser hennes plågsamma ställning, åtnöjer sig med at kasta bort näsduken och behåller handskarna på, samt nedrifver vid det at hon sätter på linnet, hufvudbonaden för Drottningen, som börjar at skratta för at dölja sin otålighet, men först sedan hon förut flera gångor sagt emellan tänderna: "det är odrägligt! hvilken näsvishet!"

Denna i sanning besvärliga etiquett var beräknad på den Konungsliga värdigheten, som aldrig, äfven ibland Monarchens bröder och systrar, bör finna något annat än tjenare.

Då jag här talar om etiquett; vill jag dermed icke beteckna denna vördnadsbjudande ordning vid Ceremonidagar, som vid alla hof är införd. Jag talar blott om denna fastställda föreskrift för mindre saker, som förföljde våra regenter in i deras aldrainnersta, i deras stunder af lidanden och af nöjen, och ända till deras lägsta menskliga behof.

Dessa slafviska reglor voro upställda i en slags lagbok; genom dem funno en Richelieu,

en La Roche Foucauld, en Duras i utöfningen af deras domestik-förrättningar, tillfälle till för dem gagnande närmningar till Majestätet; och för at skona sin fåfänga, älkade de sedvänjor, som i hedrande företrädes-rättigheter förvandlade skyldigheten at framlemna et glas vatten, draga på et linne, eller taga bort et nattbäcken *).

Regenterna, vana at behandlas som gudomligheter, slutade naturligtvis med at tro sig vara af en egen natur, af et renare ämne än det öfriga af menniskoslägtet.

Denna etiquett, som i våra Monarchers enskilda lif hade föranledt dem at låta behandla sig som afgudar, gjorde dem i deras offentliga lif till offer för alla brukets fordringar. Marie Antoinette fann i Versailles' slott en mängd stadgade och vördade sedvänjor, som syntes henne aldeles odrägliga.

De tjenstgörande kammarfruarna; sedan de aflagt eden, och då de voro klädda i stor gala, ägde ensamna rättighet at qvarblifva i Drottningens sängkammare, och der tillika med Hofmästarinnan och dame d'atours betjena Drottningen. Drottningen afskaffade hela detta ceremoniel. Sedan hon blifvit coifferad, hälsade

*) När Drottningen intog läkemedel, var det Hofmästarinnans skyldighet at borttaga nattbäckenet.

hon damerna, som voro i hennes sängkammare, och gick, åtföljd endast af sina kammarfruar, in i et cabinett, der Mamsell Bertin var, hvilken tillträde till sängkammaren icke tilläts. Det var i detta inre cabinett, som hon utbredde sina nya, otaliga prydnader. Drottningen önskade at äfven begagna sig af den coifför, som vid den tiden hade mästa ropet i Paris. Bruket, som förböd hvarochen af den lägre betjeningen, som hade en syssla vid hofvet, at med sin skicklighet begagna allmänheten, hade utan tvifvél till ändamål at sålunda afskära all gemenskap emellan det inre af Konungaborgen och det allmänna, som alltid är nyfiket at få veta de aldraminsta omständigheter af de regerandes enskilda lif. Drottningen, som fruktade at coifförens smak skulle förlora sig, om han uphörde med utöfningen af sin konst, ville at han skulle fortfara at betjena flera fruntimmer vid hofvet och i Paris, och detta fördubblade tillfällena för allmänheten at lära känna det inre af hofvet, en kännedom som ofta var falsk och vanställd.

Et af de obehagligaste bruken för Drottningen var at alla dagar hålla offentlig middagsspisning. Maria Leczinska hade beständigt iagttagit denna besvärliga vana: Marie Antoinette iagttog den så länge hon var Dauphine. Dauphin spisade middag med henne, och hvart och et hushåll i den Kungliga familjen höll alla dagar sin offentliga taffel. Kammarhusarerna insläppte alla personer, som voro snyggt kläd-

da; detta skådespel utgjorde landsboarnes högsta lycka. Vid tiden för middagsspisningen mötte man i trapporna aldrig annat än godt och hederligt folk, som, sedan de sett Dauphine äta sin soppa, gingo för at se Prinsarna äta sitt kött, och derifrån sluteligen sprungo andan ur sig för at se de gamla Prinsessorna äta sin desert *).

Det var ock et bruk ifrån urminnes tider at Frankrikes Drottningar för allmänhetens ögon skulle visa sig omgifna endast af fruntimmer; aflägsnandet af all betjening af det andra könet ägde tillochmed rum vid måltidstimmarna i afseende på bordsuppassningen; och fastän Konungen spisade offentligt med Drottningen, så uppassades äfven han af fruntimmer med allt det som omedelbart räcktes honom vid taffeln. Hofmästarinnan, för beqvämlighetens skull på knä på en ganska låg fällstol, med en servet på armen, och fyra kammarfruar i stor gala, framräckte tallrickarna åt Konungen och Drottningen. Äfvenså betjenade Hofmästarinnan dem ock med deras dryck. Denna uppassning hade

---

*) Man kan lätt föreställa sig, at samtalets behag, glättigheten och den älskvärda ledigheten, som i Frankrike så mycket till bordsnöjet bidraga, voro bannlysta ifrån dessa ceremonimåltider. Man måste tillochmed ifrån barndomen hafva erhållit vanan at spisa offentligt, om icke så många okända ögon, som på en riktas, skulle aldeles förtaga aptiten.

fordom tillkommit kammarfröknarna. Drottningen afskaffade vid sitt upstigande på thronen äfven detta bruk; hon befriade sig äfvenså ifrån nödvändigheten at i Versailles' palats åtföljas af två af sina kammarfruar i stor gala på de timmar af dagen, då hennes hofdamer icke mera voro hos henne tillstädes. Hon följdes då blott af en kammartjenare och två lakejer. Alla Marie Antoinettes fel äro af detta nu beskrifna slaget. Önskan at småningom införa de enkla Wienska bruken i stället för de Versailleska var henne mera skadlig än hon någonsin kunnat föreställa sig.

Drottningen talade med Abboten af Vermond om de oupphörligt nya besvärligheter, från hvilka hon hade at befria sig, och jag anmärkte at hon altid efter dessa samtal, med behag plägade kasta sig in på de philosophiska idéerna om enkelhet under diademet, och om et faderligt förtroende hos tillgifna undersåtare. Denna Konungamagtens ljufva roman, hvilken det icke är alla regenter gifvet at realisera, smickrade synnerligt Marie Antoinettes öma hjerta och hennes ungdomliga inbillningskraft.

Upfostrad i et hof, der enkelheten ingått et förbund med Majestätet, och derpå ställd i Versailles emellan en besvärlig Hofmästarinna och en oklok rådgifvare, är det aldeles icke förvånande, at hon, sedan hon blifvit Drottning, ville draga sig undan ifrån de inskränk-

ningar, hvilkas oundvikliga nödvändighet hon icke förmådde inse: denna villfarelse stod i sammanhang med en verkligen känslig själ. Denna olyckliga Furstinna, emot hvilken man kommit derhän at upreta det allmänna tänkesättet bland hela den franska Nationen, ägde egenskaper, som voro värdiga at vinna den största folkets tillgifvenhet. Skulle väl någon kunna tvifla derpå, hvilken, som jag, hade hört henne med en så utmärkt förnöjelse beskrifva det Lothringiska husets patriarchaliska seder? Hon sade, at dessa Furstar, derigenom at de förde dem med sig öfver till Österrike, der hade grundlagt denna orubbeliga kärlek hos folket, hvaraf den Kejserliga familjen var i besittning *). Hon har ofta för mig berättat, på hvilket rörande sätt Hertigarne af Lothringen uptogo skatterna. Fursten, sade hon, begaf sig åt kyrkan; efter predikan steg han up och skakade sin hatt i luften till et tecken at han ville tala, och sade derpå huru stor den summa var, som han behöfde. Och sådant var de goda Lothringarnes nit, at man sett männerna utan deras hustrurs vettskap smyga undan linne eller några husgerådssaker, och bortsälja det för at dermed öka skatten; också hände det sig ofta, at Fursten erhöll mera penningar än han hade begärt, och då lät han gifva dem öfverskottet tillbaka.

*) Om enkelheten vid det Wienska hofvet, se de Histor. tillägg. Litt. G.

Alla de, som kände Drottningens enskilda egenskaper, veta at hon i lika hög grad förtjente högaktning som kärlek; mild och tålig ända till öfverdrift emot de hos henne tjenstgörande, värderade hon med öfverseende alla dem som voro henne tillgifna, sysselsatte sig med deras angelägenheter, och tillochmed med deras nöjen. Hon hade ibland sina kammarfruar flickor, som voro upfostade vid inrättningen i Saint Cyr, och hvilka alla voro af en god härkomst; Drottningen förbjöd dem at bevista spectaklet när de stycken, som upfördes, icke syntes henne vara af en passande sedlighet: någon gång, då man upförde äldre comedier, och hon icke nog mindes dem för at om dem kunna dömma, gjorde hon sig det besvär at genomläsa dem om morgnarna, hvarefter hon afgjorde om fröknarna fingo fara till spectaklet eller icke, emedan hon med rätta ansåg det vara hennes åliggande, at vaka öfver dessa unga personers seder och upförande.

Jag njuter et stort nöje i at här äga tillfälle at intyga verkligheten af tvänne aktningsvärda egenskaper, hvilka Drottningen äfven i hög grad ägde, nemligen måttlighet och blygsamhet. Hon åt vanligen aldrig annat än stekt eller kokt fogel, och drack intet annat än vatten. Hon visade ingen särskild smak för något annat än sitt morgoncaffé och et slags bröd, vid hvilket hon blifvit van i sin barndom i Wien.

Hennes blygsamhet var utomordentlig i afseende på alla omständigheter vid hennes hemliga toilett; hon badade sig klädd i en lång flanellsrock, igenknäppt ända up till halsen; och under det at hennes båda baderskor hjelpte henne at upstiga ur badet, fordrade hon at man framför henne skulle hålla et kläde nog högt up, på det at hennes fruar icke skulle kunna se henne. Emedlertid har likväl denne Soulavie i den första delen af et af de mest skändliga arbeten vågat skrifva, at Drottningen visade en förfärlig oanständighet, at hon badade naken, och at hon äfven i denna ställning hade mottagit upvaktning af en vördnadsvärd andelig. Hvilket straff borde icke de smädeskrifvare lida, som åt sina trolösa lögner våga at gifva benämningen af Historiska Anteckningar!

---

5 Capitlet.

Ludvig XVI hade under de första månaderna af sin regering uppehållit sig i la Muette, i Marly och i Compiegne. Sedan han fästat sitt residens i Versailles, började han at genomgå sin farfars efterlemnade papper. Han hade lofvat Drottningen at meddela henne allt hvad han skulle kunna uptäcka angående historien om mannen med jernmasqnen: han trodde, efter allt hvad han hört sägas derom, at denna jernmasque blifvit et så outtömligt ämne för gissningar, endast genom det deltagande som en ryktbar författares penna väckte, angående en statsfånges arrest, som icke var utmärkt af annat än af sina besynnerliga tycken och vanor.

Jag var närvarande hos Drottningen, då Konungen, sedan han slutat sina undersökningar, sade till henne at han i de hemliga papperen icke hade funnit något som hade afseende på denna fånge; at han hade talat derom med Herr af Maurepas, som genom sin ålder var närmast den tid, då denna händelse bordt vara känd af Ministrarna, och at Herr af Maurepas hade försäkrat honom, at det helt enkelt var en fånge af en genom sin ränklystnad ganska farlig cha-

racter, och at han var en Hertigens af Mantua undersåte. Man lockade honom öfver gränsen, arresterade honom, och höll honom fången, först i Pignerol och sedan i Bastillen. Denna flyttning ifrån det ena fängelset till det andra ägde rum emedan Commendanten vid det förra blef utnämnd till Commendant vid det sednare. Han kände sin fånges knep, och fången följde derföre med sin fångvaktare af fruktan at han skulle begagna sig af en nykommen Commendants oerfarenhet.

Detta är i sjelfva verket det sanna förhållandet med den mannen, på hvilken man roat sig at sätta en jernmasque. Det är ock så, som det blifvit beskrifvet och genom trycket kungjordt af M... för omkring tjugu år sedan. Han hade anställt forskningar härom i utrikes ärendenas archiv, och der funnit sanningen, hvilken han meddelade allmänheten; men allmänheten, intagen för en tydning, som åt händelsen gaf behaget af det underbara, har icke velat erkänna den sannfärdiga berättelsens laggilldhet. Alla hafva stödt sig på Voltaires auctoritet, och man finner ännu et nöje i at tro at en oägta eller tvillings-bror till Ludvig XIV en mängd af år igenom lefvat i fängelse, försedd med en masque för ansigtet. Den besynnerliga tillfälligheten med denna masque härleder sig törhända ifrån det bruk, som fordom bland så väl qvinnor som män i Italien var gängse, at bära en masque af sammet, då de utsatte sig för solen. Det är möjligt, at den Italienska

fången någon gång visat sig på en terrass vid sitt fängelse med et på detta sätt betäckt ansigte. Hvad åter angår en silfvertallrik, som denne berygtade fånge skall hafva kastat ut genom fönstret, så vet man at denna händelsen verkeligen tilldragit sig, men med Valzin i Cardinalens af Richelieu tid. Man har sammanbundit denna anecdot med de dikter, som man upfunnit om den Piemontesiska fången.

Det var också vid denna mönstring af Ludvig XV:s papper, som hans sonson fann ganska märkvärdiga upgifter rörande hans enskilda skatt. Räntor ifrån åtskilliga finans-compagnier utgjorde för honom en inkomst, som sluteligen bildade et ganska betydligt capital, hvilket Konungen använde till sina hemliga utgifter. Konungen slog ihop dessa särskilda titlar, och gjorde deraf en skänk åt Herr Thierry de Villedavray, sin förste kammartjenare.

Drottningen åstundade at försäkra de Kungliga Prinsessornas, Ludvig XV:s döttrars lycka, för hvilka man hyste den största högaktning. Hon bidrog vid denna tid dertill, at dem blef tillförsäkrad en inkomst, som kunde bereda dem et angenämt lif. Konungen gaf dem slottet Bellevue, hvaraf afkastningen åt dem öfverlemnades, och åtog sig dessutom underhållet af deras stall och deras taffel, äfvensom utbetalningen af lönerna för alla sysslorna vid deras hof, hvilkas antal tillochmed förökades. Under Ludvig XV:s lefnad, som var en utom-

ordentligt egennyttig Furste, hade hans döttrar, oaktadt de voro komna till 40 års ålder, inget annat ställe der de kunde vistas, än deras våning i Versailles' slott, och inga andra promenader än detta palatsets stora park, samt kunde icke tillfredsställa sin smak för blomsterskötsel annorlunda än at de hade lådor och krukor fyllda med växter på deras balconger och i deras cabinett. De hade alltså mycket skäl at prisa Marie Antoinette, som hade en stor del i Konungens upförande emot sina fastrar.

Paris uphörde icke under de första åren af Konungens regering at yttra glädjebetygelser, då Drottningen visade sig på något af spectaklen i hufvudstaden. En dag då Iphigenie i Auliden upfördes, erhöll hon en af de ljufvaste triumpher, som någonsin blifvit gifna åt en Monarchinna. Skådespelaren, som sjöng dessa af choren uprepade ord: Chantons, celebrons notre reine, fästade genom en åtbörd, hvarmed han vördnadsfullt vände sig till Hennes Majestät, hela samlingens ögon på henne; de tusenfaldigt uprepade ropen af bis, och hadklappningarna voro åtföljda af en sådan hänryckning, at många personer förenade sina röster med skådespelarnes, för at i henne fira en annan Iphigenie, såsom man ty värr! med alltför mycken sanning kan det säga. Drottningen uprörd, betäckte sina med tårar upfyllda ögon med näsduken, och denna offentliga bekännelse af hennes rörda sinne förökade ännu ytterligare hänryckningens yrsel.

Et sådant mottagande förledde olyckligtvis Drottningen at altför ofta söka sådana tillfällen, som kunde tillbjuda eller erhindra henne om så ljufliga njutningar.

Konungen skänkte henne Lilla Trianon *). Hon sysselsatte sig der med trädgårdarnes förskönande, utan at tillåta sig någon tillökning i byggnaderna eller någon förändring i möbleringen, som för det närvarande var i et ganska slätt tillstånd, och hvilken ännu år 1789 befann sig i samma skick som den hade varit under Ludvig XV. Allt utan undantag bibehölls, och Drottningen begagnade der sjelf en ganska skröplig säng, af hvilken tillochmed Grefvinnan du Barry hade begagnat sig. Den förebråelse för slöseri, som så allmänt göres Drottningen, är den obegripligaste af de allmänna villfarelser, som blifvit utspridda i verlden angående hennes character **). Hon ha-

---

*) Lilla Trianons slott, byggdt för Ludvig XV:s räkning, har ingenting märkvärdigt i afseende på byggnadens skönhet. Drifhusens rikedom gjorde detta ställe angenämt för denne Furste. Flera gångor om året tillbragte han der några dagar. Det var till Lilla Trianon han ifrån Versailles ernade begifva sig, då han blef stucken i sidan af Konungamördaren Damiens knif; och det var äfven på detta ställe, som han blef smittad af kopporna, hvaraf han dog d. 10 Maj 1774.

**) Denna förebråelse för slöseri, som med så mycken orättvisa blifvit gjord Drottningen, har varit så allmänt utspridd i Frankrike och

de deremot det helt och hållet motsatta felet; och jag skulle kunna bevisa, at hon ofta dref sin sparsamhet ända till småsaker, så lumpna, at den var värd tadel, i synnerhet hos en Drottning. Hon fann mycket nöje i denna sin tillflygtsort Trianon, hon begaf sig ofta dit ensam, åtföljd endast af en lakej, men fann der en betjening, färdig till hennes mottagande, nemligen Slottsförvaltaren och hans hustru, som då hos henne gjorde en Kammarfrus tjenst; dessutom garderobes-fruar, slotts-lakejer, o. s. v.

Under den första tiden, som hon ägde Lilla Trianon, utspriddes i några sällskapskretsar det rykte, at hon hade ombytt namnet på det lustställe, som Konungen nyss hade gifvit henne; och kallat det lilla Wien eller lilla Schönbrunn. En hofman, som var nog enfaldig för at lättsinnigt tro detta rykte, och som åstundade tillträde till Drottningens sällskapskrets i Lilla Trianon, skref till Herr Campan för at anhålla om Drottningens tillåtelse dertill. I sin biljett hade han kallat Trianon för det lilla Wien. Det var bruket at lägga under Drottningens ögon alla ansökningar af detta slag, sådana som de inkommit; hon ville sjelf lemna tillåtelserna till inträdet i si-

---

hela Europa, at den nödvändigt måste hafva haft et sammanhang med i förslaget at göra hofvet ensamt ansvarigt för finansernas dåliga tillstånd.

na trädgårdar, emedan hon fann nöje uti at gifva detta lilla tecken till sin gunst; då hon kom till de nyssnämnda orden, blef hon deröfver ganska stött, och utropade med liflighet, at det funnes alltför många dumhufvuden, som gjorde elaka menniskor goda tjenster, och at hon redan var underrättad derom, at man öfverallt utspridt, at hon endast tänkte på sitt land, och at hennes hjerta ännu altid var österrikiskt, då blott det som tillhörde Frankrike ägde rätt at påkalla hennes deltagande. Hon afslog en så felagtigt gjord begäran, och befallte Herr Campan at svara, at den ifrågavarande personen icke kunde erhålla inträde der, och at Drottningen vore förundrad deröfver at en bildad person kunde tro henne i stånd at begå något så förvändt, som at förbyta de franska namnen på sina palats i främmande.

Före Kejsar Joseph II:s första resa till Frankrike, erhöll Drottningen år 1775 besök af Ärkehertig Maximilian. Opassande anspråk å de personers sida, som utgjorde denne Prinsens rådgifvare, eller fastmera en förseelse hos Ambassadören, som hos Drottningen understöddes af Abboten af Vermond, gaf vid detta tillfälle anledning till en tvist, som hos Prinsarna af blodet och de Stora i allmänhet upväckta missnöje emot Drottningen. Oaktadt han reste incognito, påstod nemligen den unga Prinsen likväl sig ej vara skyldig Prinsarna af blo-

det det första besöket, och Drottningen understödde hans anspråk *).

Paris hade alltifrån förmyndaretiden, då Hertigen af Orleans var Regent, emedan huset Orleans bodde midt i hufvudstadens sköte, bibehållit en särskild tillgifvenhet och vördnad för denna gren af det Kungliga huset; och fastän Kronan allt mera aflägsnade sig ifrån Prinsarna af detta hus, så hade de likväl, i synnerhet för Pariserboerne, den fördelen at vara ätteläggar af Henrik IV. En förolämpning emot Prinsarna, och i synnerhet emot denna älskade familj, gaf et sannt ämne till missnöje med Drottningen. Det inträffade vid detta tillfälle, och kanske för första gången, at sällskapskretsarna i staden och tillochmed vid hofvet uttryckte sig på et smärtande sätt öfver Drottningens lättsinnighet och partiskhet för det Österrikiska huset. Den Prins, för hvars skull Drottningen hade ådragit sig en så betydande familjetvist, som äfven rörde de nationala företräde-

---

*) Man begick vid hofvet två fel af detta slag: det ena vid Dauphines giftermål, det andra vid det tillfälle, hvarom Fru Campan här talar. Dessa företrädesfrågor, som på et oklokt sätt afhandlades, och upretade den högre Adeln, gåfvo anledning till flera tvister och ämne för anecdoter, samt framkallade åtskilliga infall och epigrammer, hvarom se Histor. Tillägg. Litt. G.

Utg. Anm.

na, var föröfrigt föga skicklig at ingifva någon högaktning; ännu ganska ung, och utan bildning och naturligt vett, begick han hvart ögonblick löjliga fel.

Ärkehertigens resa var i alla afseenden högst olycklig; han förgick sig öfverallt. En gång begaf han sig till Jardin du Roi (Kungsträdgården) Buffon, som der mottog honom, öfverlemnade åt honom et exemplar af sina Arbeten; Prinsen vägrade at emottaga boken, i det at han på det artigaste sätt i verlden sade till Buffon: "det skulle göra mig ondt at afhända Er den" *). Man kan dömma om Pariserboerne roade sig åt detta svar.

De fel, som hennes bror hade begått, smärtade Drottningen på det högsta; men det som vid detta tillfälle mest sårade henne var at hon anklagades för at bibehålla et Österrikiskt sinne. Under det långa loppet af sina olyckor, fick Marie Antoinette mera än en gång uppbära denna grymma beskyllning; vanan kunde icke aftorka de tårar, som en sådan orättvisa kostade henne: men den första gången, som man misstänkte henne för at icke älska Frankrike, gaf hon luft åt sin förtrytsamhet öfver en så-

*) Joseph II gjorde under sitt vistande i Frankrike äfven et besök hos Buffon, och sade till denne rygtbare mannen: "Jag kommer för at hämta det exemplar, som min bror här har glömt." Utg. Anm.

dan misstanka. Allt hvad hon i detta ämne sade var fåfängt; derigenom at hon understödt Årkehertigens anspråk, hade hon gifvit vapen åt sira fiender; dessa bjödo till at göra henne förlustig folkets kärlek; man sökte at genom alla möjliga medel utsprida föreställningen, at Drottningen saknade Tyskland och föredrog det för Frankrike.

För at bibehålla hofvets och allmänhetens obeständiga gunst, hade Marie Antoinette inget annat stöd än sig sjelf; Konungen, förliknöjd at tjena henne till ledare, älskade henne ännu icke; den förtrolighet, som dem emellan vid Choisy hade börjat, hade icke haft några vidare följder.

Ludvig XVI egnade sig i sitt cabinett åt alfvarsamma studier: I Rådet sysselsatte han sig med sitt folks välfärd; jagt och mechaniska sysselsättningar uptogo hans lediga stunder; at skaffa sig en arfvinge tänkte han aldeles icke på.

Konungens kröning gick för sig i Rheims med vanlig ståt. Vid detta tillfälle rönte Ludvig XVI allt hvad som mest kan och bör röra en dygdig regents hjerta. Den kärlek, som folket för honom hyste, gaf sig tillkänna genom dessa enhälliga uttryck af hänryckning, hvilka man har så lätt at åtskilja ifrån nyfikenhetens rörelser eller ifrån dessa skrikare, som besoldas af partier. Han besvarade den-

na enthusiasm med et hedrande förtroende till et folk, som kände sig lyckligt under en god Konungs spira; han spatserade flera gångor utan vakt midt ibland folkhopen, som trängde och välsignade honom. Jag anmärkte vid denna tid det intryck, som en af Konungen fälld utlåtelse väckte. På kröningsdagen, midt i choret i Rheims' cathedralkyrka förde han handen till sitt hufvud, sedan Kronan blifvit satt derpå, och sade: "hon besvärar mig." Henrik III berättas hafva sagt: "hon sticker mig." De vittnen, som voro Konungen närmast, blefvo slagna af likheten emellan dessa båda utrop, och likväl kan man väl föreställa sig, at de som njöto den hedern at denna dag vara Konungen nog nära, för at kunna höra hvad han sade, icke voro af den classen, som genom inskränktheten af sitt förstånd hyllar vidskepligheten *)

På en tid då den öfvergifna Drottningen

*) Berättelsen om Ludvig XVI:s kröning är för den närvarande åldern märkvärdig, emedan man deruti återfinner alla den gamla monarchiens plägseder. Flera omständigheter deri måla föröfrigt med de mest gynnande färger Konungens och Marie Antoinettes character. Men emedan dessa upgifter utgöra et utdrag utur et verk, skrifvet år 1791, så kan man ej förundra sig öfver at finna dem betydligt stämplade af den tidens anda och tänkesätt. Se Histor. Tillägg. Litt. I.

Utg. Anm.

icke kunde hoppas den lyckan at blifva mor, hade hon den grämelsen at se Grefvinnan af Artois blifva förlöst med Hertigen af Angouleme.

Bruket fordrade at den Kungliga familjen och hela hofvet voro närvarande vid Prinsessornas förlossning; äfven Drottningarnas var offentlig. Drottningen blef alltså tvungen at hålla ut en hel dag igenom i sin svägerskas sängkammare. Då man gaf tillkänna, at en Prins var framfödd, slog Grefvinnan af Artois sig med liflighet för pannan och utropade: "Min Gud, hvad jag är lycklig!" Drottningen kände detta ofrivilliga och ganska naturliga utrop på et helt annat sätt. Hon hade vid denna tid icke en gång hoppet at blifva mor. Emedlertid återhöll hon sina känslor fullkomligt. Hon gaf den unga barnsängshustrun alla möjliga prof af ömhet, och ville icke lemna henne förr än hon blifvit förd tillbaka i sin säng; slutligen gick hon upför trapporna och genom vaktsalen med en ganska lugn hållning, midt igenom en ofantlig folksamling. Fiskmånglerskorna, som hade tillskansat sig rättigheten at tilltala de Kungliga på sitt löjliga och grofva språk, följde henne ända till dörrarna af hennes cabinett, under det at de i de friaste uttryck ropade åt henne, at det tillkom henne at gifva arfvingar. Drottningen inkom i sina inre rum, ganska uprörd och med brådskande steg; hon inneslöt sig ensam med mig för at gråta, icke af afundsjuka öfver sin svägerskas

lycka, ty dertill var hon icke i stånd, utan af smärta öfver sin egen ställning.

Jag har ofta haft tillfälle att beundra Drottningens måtta vid alla tillfällen af högre och personligt interesse; hon var ganska rörande i sin olycka.

Beröfvad den lyckan at gifva en arfvinge åt Kronan, sökte Drottningen at omgifva sig med villor, som smickrade hennes känsla. Hon hade altid omkring sig några barn, som tillhörde hennes hoffolk, och slösade på dem de ömmaste smekningar. Sedan lång tid tillbaka längtade hon at sjelf få upfostra et, och deraf göra et beständigt föremål för sina omsorger. En liten bondgosse om fyra eller fem års ålder, af et behagligt utseende, strålande af helsa, och med stora blåa ögon och ljusa hår, kastade sig en gång blindt framför fötterna af Drottningens hästar, då hon promenerade i caleche, och reste igenom byn St. Michel, näravid Luciennes. Kusken och Postiljonerna höllo an hästarna; barnet undkom en så stor fara utan at blifva det minsta skadadt: hans mormor skyndade ur dörren på kojan för at taga in honom, men Drottningen, som ställt sig up i vagnen, sträckte ut armarna emot den gamla bondgumman, och ropade at detta barn var hennes, at ödet utan tvifvel hade skickat henne det till sin tröst, ända till det ögonblick, då hon sjelf skulle blifva så lycklig at få et. "Har han någon mer?" frågade hon: — "Nej, Ma-

dame, min dotter dog under förra vintern, och lemnade mig fem små barn på armarna." — "Jag tar detta, och vill draga försorg om alla de andra; samtycker Ni dertill?" — "Ack, Madame, de äro alltför lyckliga, svarade bondgumman, men Jacques är ganska elak, jag vet icke om han vill bli qvar hos Er." — Drottningen, i det hon satte up lilla Jacques på sina knän, sade, at han väl skulle vänja sig vid henne, at det vore hennes sak, och befallte sin stallmästare at fortsätta promenaden. Men han måste likväl förkorta den, så illa skrek lilla Jacques och sparkade både Drottningen och hennes damer.

Då Hennes Majestät anlände till sina rum i Versailles hållande denna lilla bondgossen vid handen, förvånades alla de tjenstgörande; han gallskrek, at han ville hem till mormor, till bror Ludvig, och syster Mariana; ingenting kunde stilla honom. Man lät bortföra honom af en toilettlakejs hustru, som utnämndes till hans läromästarinna. De andra barnen blefvo satta i pension. Lilla Jacques, med tillnamnet Armand, kom två dagar derefter tillbaka till Drottningen; hvita kläder med spetsar och et rosenrödt skärp med silfverfransar och hatten prydd med fjädrar hade intagit ullmössans, den lilla röda koltens och träskornas ställe. Barnet var verkeligen ganska vackert. Drottningen blef förtjust i det; man förde det till henne klockan nio alla morgnar; det åt frukost och middag med henne, tillochmed ofta med

Konungen. Det roade henne at kalla det mitt barn *), och hon slösade på det de ömmaste smekningar, under det at hon iagttog en djup tystnad öfver den saknad, hvaraf hennes hjerta ständigt var intaget.

Detta barn blef qvar hos Drottningen ända till dess at Madame blef så gammal, at hon kunde komma till sin höga mor, som särskildt hade åtagit sig vården om hennes upfostran.

Konungen började at finna nöje i Drottningens sällskap, fastän han ännu icke hade njutit en äkta mans rättigheter. Drottningen uphörde icke at tala om de dygder, dem hon hos Ludvig XVI beundrade, och tillskref sig med tillfredsställelse de minsta gynnande förändringar i hans yttre sätt at vara; måhända röjde hon ock med alltförmycken öppenhet den glädje, som hon deröfver kände, och den del, som hon deruti trodde sig äga.

En dag, då Ludvig XVI hade hälsat på hennes damer med mera välvilja och behag än vanligt, utropade Drottningen: "Kommen öfverens, mina Damer, at för at vara et illa up-

---

*) Denna olyckliga varelsen var år 1792 nära tjugu år; folkets eldande språk och fruktan at blifva ansedd såsom den som var gynnad af Drottningen, hade gjort af honom den mest blodlystnade terrorist i Versailles. Han stupade i slaget vid Jemappes.

födt barn, har Konungen nu hälsat Er på et ganska städadt sätt."

Drottningen hatade Herr af La Vauguyon; det var honom ensam hon anklagade för allt hvad som smärtade henne i Konungens vanor och tillochmed i hans tänkesätt.

En gammal första Kammarfru hos Drottning Maria Leczinska hade hos den unga Drottningen fortsatt de hennes tjenst tillkommande befattningar. Detta var en af dessa gamla personer, som hafva den lyckan at afspinna hela sin lefnads tråd i de Kungligas tjenst, utan at veta någonting af allt hvad som tilldrager sig vid hofvet. Hon var ganska gudfruktig: Abboten Grisel, exjesuit, ledde henne. Rik genom sina besparingar och genom en årlig inkomst af 50,000 liv. den hon länge ägt, höll hon et ganska godt bord, och i hennes våning i slottet samlades ofta de utmärktaste personer, som ännu voro Jesuiterna tillgifna. Hertigen af La Vauguyon stod i förbindelser med henne; deras stolar i Fransiscanerkyrkan voro ställda bredvid hvarandra; de sjöngo tilsammans i den stora messan och i vespern Gloria in excelsis och Magnificat; och den gudfruktiga gumman, som i honom icke såg annat än en Guds utkorade, var långt ifrån at tro Hertigen vara en förklarad fiende till en Furstinna, som hon tjenade och tillbad. På hans dödsdag kom hon badande i tårar ifrigt in till Drottningen, för at berätta alla Hertigens af La Vauguyon

verk af gudaktighet och menniskokärlek, samt ångern i hans sista ögonblick. Han hade, sade hon, låtit allt sitt folk komma inför sig, för at af dem begära förlåtelse. . . "Hvarför då?" afbröt henne Drottningen lifligt: "Han har riktat och skaffat sysslor åt alla sina tjenare; det var af Konungen och hans bröder, som den helige mannen, som Ni begråter, hade bordt begära förlåtelse, för det at han så illa vårdat Prinsars upfostran, af hvilka tjugufem millioner menniskors öden och lycka bero. Lyckligtvis," tillade hon, "voro Konungen och hans bröder ännu unga nog, för at genom eget arbete kunna ersätta sin Guvernörs försummelse."

Åren och det förtroende, som den nya ställningen efter Ludvig XV:s död ingaf Konungen och Prinsarna hans bröder, hade befordrat utvecklingen af deras characterer. Jag vill försöka at teckna deras bilder.

Ludvig XVI hade drag, utmärkta af ädelhet, men äfven stämplade med skugga af melancholi; hans gång var tung och utan värdighet; hans person mer än vårdslösad; hans hår, ehuru stor än hans hårfrisörs skicklighet var, kommo straxt i oordning, genom den brist på omsorg han visade i hela sin hållning. Hans tal, utan at vara hårdt, hade likväl ingenting behagligt; om han under talandet upeldades, så hände det honom ofta at han öfvergick ifrån medeltonerna till de skarpaste ljud. Hans

lärare, Abboten af Radonvilliers, en af de fyratio i den franska academien, en lärd, älskvärd och mild man, hade åt honom, äfvensom Monsieur, gifvit smak för läsning. Konungen hade på egen hand fortsatt sina studier: han kunde fullkomligt det engelska språket. Jag har flera gångor hört honom öfversätta de svåraste ställen ur Miltons skaldestycken: han var en kunnig geograph, och fann et nöje uti at rita och lavera chartor; han kände fullkomligt historien, men måhända hade han icke nog studerat dess anda. Han förstod at upskatta dramatiska skönheter, och fällde deröfver ganska goda omdömen. En dag i Choisy skreko några damer öfverljudt deröfver, at de franska comedianterna der skulle upföra en pjes af Moliere; Konungen frågade dem, hvarföre de ogillade detta val? En af dem svarade, at Moliere hade en ganska dålig smak; Konungen invände, at man hos Moliere väl torde kunna finna många saker af en dålig ton, men at det syntes honom svårt at kunna uptäcka några, som röjde en dålig smak.

Denne Furste förenade med så stora kunskaper alla den bästa makes, den ömmaste fars, den mildaste husbondes egenskaper, och då man tänker på så många dygder, så äro de år, som förlupit ifrån de uproriskas barbari och Frankrikes olycka, otillräckliga för at hinna at öfvertyga sig, at brottet någonsin kunnat komma derhän, at fullborda en sådan den aldraoerhördaste våldsgerning.

Konungen visade olyckligtvis en alltför lifflig smak för de mechaniska konsterna. Mureri och låssmideri roade honom så, at han lemnade tillträde till sina inre rum åt en låssmedsgesäll, med hvilken han smidde nycklar och lås; hans händer, svärtade af detta arbete, blefvo flera gångor, äfven i min närvaro, et ämne för nog lifliga föreställningar, ja äfven förebråelser af Drottningen, som hade önskat at Konungen valt andra förströelser *).

---

*) Ludvig XVI såg uti låssmideri-arbetena de användningar deraf för et högre studium kunde göras. Han var en ganska skicklig Geograph. Det dyrbaraste och fullständigaste hjelpmedel för denna vetenskaps studium har blifvit påbörjadt på hans befallning och under hans ledning. Det är en ofantlig glob af koppar, som för det närvarande finnes i det Mazarinska bibliotheket, och som aldrig blifvit gjord färdig. Ludvig XVI har sjelf upfunnit och under sina egna ögon låtit verkställa den sinnrika mechanism, som denna globens rörelse fordrade.

En person, som säger sig efter d. 10 Aug. hafva vunnit inträde i hans hemliga rum, har angående hans cabinett, hans böcker, chartor, papper, möbler och verktyg lemnat en mängd uplysningar, som gifva en interessant teckning af hans tycken, hans character, sysselsättningar och vanor. Dylika uplysningar äro för en Furstes enskilda lefnad nästan detsamma, som et porträtt är för hans kroppsliga likhet, eller et fac simile för hans skrifsätt. Se Histor. Tillägg. Litt. I.

Utg. Anm.

Allvarsam och sträng endast emot sig sjelf, upfyllde Konungen noggrannt alla kyrkans lagar, och fastade hela fastlagen igenom. Han hade ingenting deremot, at Drottnigen icke med samma stränghet iakttog dessa bruk; gudfruktig som han var i sitt hjerta, hade seclets uplysning stämt hans själ till tålsamhet; emedan han var blygsam och enkel, hade Turgot, Malesherbes och Necker dömt, at en Furste af denna character gerna skulle vilja upoffra de Kungliga förmånerna för sitt folks varaktiga storhet; hans hjerta ledde honom verkligen till tanken på förbättringar, men hans grundsatser, hans fördomar, hans fruktan och skriken af alla gudfruktiga och privilegierade personer, skrämde honom, och gjorde at han öfvergaf de planer, dem hans kärlek för sitt folk hade förmått honom at antaga.

Monsieur hade i sitt skick en större värdighet än Konungen; men hans växt och hans fetma besvärade hans gång; han älskade anseende och prakt; han var en vitterhetens dyrkare och lät åtskilliga gångor under lånta namn införa i Mercure eller andra tidningar verser, till hvilka han var författare.

Hans utomordentliga minne kom hans snille till hjelp, i det at det förssåg honom med de lyckligaste citationer; han kände utantill allt ifrån de vackraste ställen i den classiska latiniteten, ända till alla latinska böner, ifrån Ra-

eines arbeten ända till visan om Rose och Colas *).

Grefven af Artois hade et behagligt utseende, var välväxt, skicklig i alla kroppsrörelser, liflig, stundom häftig, sysselsatt med nöjen och utsökt i sin toilett.

Man hade efter honom åtskilliga lyckliga infall, af hvilka några gåfvo et gynnande begrepp om hans hjerta **). Pariserboerne älskade

---

*) Uphöjd på thronen eller äfven endast ställd på dess öfversta trappsteg, älskade och beskyddade denne Furste, hvarom Fru Campan här talar, altid vetenskaperna. Den uplysta ynnest, hvarmed han hylladc alla talenter, var känd af hela Frankrike.

**) Man finner i en skrift från denna tiden et svar, som hedrar denne Furstes mensklighet. Det var tal om fångars öde; Grefven af Artois ville, at man i dem altid skulle vörda olyckan, och at man icke skulle låta dem, som endast äro anklagade, dela deras öde, som af lagarna äro förklarade brottsliga. Man läser i denna skrift följande:

"Abboten af Besplas, en rygtbar predikant, höll inför Konungen en skärtorsdagspredikan, som hade till ämne: Om menniskokärlekens kännetecken hos en Konung. Följande om fängelserna gjorde det lifligaste intryck.

"Sire, tillståndet af fängelserna i Edert rike skulle bringa den känslolösaste, som besökte dem, till tårar. Et ställe, ämnadt blott at säkert förvara, kan icke utan en ofantlig

hos denne Prins denna öppenhet och ledighet, som är den franska characteren egen, och visade honom en verklig tillgifvenhet.

---

orättvisa förvandlas till et hemvist för förtviflan. Edra embetsmän bemöda sig at der mildra dessa olyckligas ställning; men beröfvade de nödvändiga hjelpemedlen för förbättringen af dessa giftiga hålor, hafva de endast en sorglig tystnad at sätta emot de olyckligas klagan. Ja, Sire, jag har sett det, och mitt nit tvingar mig här, at med Paulus göra mitt embete heder; ja, jag har sett dem, som betäckta med en allmän spetälska, förmedelst dessa fasaväckande nästens smitta, i våra armar tusende gångor välsignade det lyckliga ögonblick, då de änteligen fingo undergå sitt dödsstraff. Store Gud! under en god Konung, undersåtare, som längta efter schavotten! Odödliga dag, var välsignad! jag har uppfyllt mitt hjertas löfte, at lägga tyngden af en så stor smärta i den bästa monarchs sköte."

"Man anmärkte vid detta stycke den största uppmärksamhet hos Konungen och Prinsarna hans bröder. Grefven af Artois gaf äfven, i afseende på det nu afhandlade ämnet, et ganska hedrande svar. Dagen derpå, vid hans lever, hade en egennyttig och förderfvad hofman, sådana de nästan allesammans äro, den obetänksamheten at göra den anmärkningen, at Abboten af Besplas ganska orätt hade beklagat sig öfver det sätt, hvarpå fångarne i fängelserna behandlas, emedan man kunde anse detta såsom en del af det straff, som deras brott förtjente. Prinsen afbröt honom då med ifver, och utropade: "Vet

Det välde, som Drottningen alltmera vann öfver Konungens själ, behaget af en sällskapskrets, der Monsieur utvecklade alla sitt snilles behag, och hvilket Grefven af Artois uplifvade genom sin ungdomliga liflighet, hade i Ludvig XVI:s character förmildrat denna råhet, den en bättre ledd upfostran skulle hafva kunnat kufva.

Emedlertid stack detta fel ändå ganska ofta fram, och oaktadt sin utomordentliga enkelhet ingaf Konungen dock misstroende hos dem, som hade tillfälle at tala med honom. En berömlig försigtighet förmådde dem at undvika hans hastigt infallande plumheter, som voro så svåra at förutse. Hofmännen, undergifna i Regenternas närvaro, äro endast så mycket mera fallna at måla dem med et enda drag: så hade de, föga artigt, benämnt dessa så fruktade svar les Coups de boutoir du Roi (huggen af Konungens svintryne).

Ganska methodisk i alla sina vanor, lade Konungen sig alla aftnar på slaget elfva. En afton ville Drottningen begifva sig till sin vanliga sällskapscirkel endera hos Hertigen af Du-

---

man då om de äro brottsliga? Man kan icke vara säker derom på annat sätt än genom domen."

Utg. Anm.

ras eller hos Prinsessan af Guéménée. Visaren på pendulen blef skickligt framförd, för at några minuter påskynda ögonblicket af Konungens afträde; han trodde verkligen at timman för hans sänggående var inne, och gick sin väg, men fann icke hos sig någon enda menniska samlad till aftontjenstgöringen. Detta skämt kringspriddes i salongerna i Versailles och ogillades. Konungarna hafva aldrig några slutna, fördolda inre rum, Drottningarna inget ensamt, hemligt cabinett. Detta är en sanning, som de aldrig nog kunna i sig inprägla; om Regenten också icke vanligen är omgifven af personer, som äga någon böjelse at till efterverldens kunskap lemna deras enskilda vanor, så berättar dock den lägsta betjent hvad han har sett eller hört; hans berättelser kringspridas med hastighet, och bilda detta allmänna tänkesätt, som upkommer och tillväxer, samt med ofta falska, men nästan altid outplånliga drag stämplar de högsta personer.

---

6 Capitlet.

Den vintern, som följde på Grefvinnans af Artois barnsäng, var ganska kall; minnena af det nöje, som slädpartier hade gjort Drottningen i hennes barndom, väckte hos henne et begär at äfven nu förskaffa sig detsamma. Denna förlustelse hade redan förut ägt rum vid det franska hofvet; man erhöll bevisen derpå i de slädar, dem man ännu fann i vagnshusen, och hvilka Dauphin, Ludvig XVI:s far, i sin ungdom hade begagnat. Man lät göra några af en modernare smak åt Drottningen. Prinsarna beställde ock dylika å sin sida, och inom få dagar var deras antal betydligt. Prinsarna och hofmännen körde dem. Ljudet af de klockor och bjellror, hvarmed hästarnas seldon voro besatta, prakten af hästarnas hvita panacher, olikheten af dessa slags åkdons former, och guldet, hvaraf de alla glänste, gjorde dessa slädpartier behagliga för ögat. Vintern var ganska gynnande för dem, emedan snön låg nästan i hela sex veckor qvar på marken; slädfarterna i parken gjorde et nöje, som äfven delades af åskådarne *). Ingen kunde föreställa sig,

---

*) Ludvig XVI, rörd af de fattigas öde i Versailles under 1776 års vinter, lät åt dem ut-

at det fans i et så oskyldigt nöje någonting at tadla. Men man blef frestad at utsträcka åkningen längre, och ända till de Elyseiska fälten; några åkte tillochmed öfver boulevarderna: emedan masquer betäckte damernas ansigten, så felade man icke at säga, at Drottningen hade farit igenom gatorna i Paris på släde.

Detta blef straxt en sak. Allmänheten såg i detta mode en förkärlek för de Wienska bruken: och likväl voro icke slädpartier något nytt mode i Versailles. Men klandret lade under sig allt hvad Marie Antoinette gjorde. Partierna vid et hof bära icke öppet olika kännetecken likasom de, som framstå vid revolutionära upträden. De äro icke desto mindre farliga för de personer, som af dem förföljas, och Drottningen var aldrig utan at hafva et parti emot sig.

Detta slädfart-mode, som tillhör de Nordiska hofven, vann ingen framgång hos Pariserboerna. Drottningen erhöll kunskap derom; och fastän alla slädarna gömdes, och det efter denna tid inträffade flera vintrar, som voro gynnande för dessa slags nöjen, ville hon dock aldrig mera njuta deraf.

---

dela många lass ved. Då han en dag såg en rad af dessa vagnar köra förbi, under det at flera herrar rustade sig till sin slädfart, sade han till dem dessa märkeliga ord: "Mina Herrar, se der mina slädar!" Utg. Anm.

Det var vid slädpartiernas tid, som Drottningen ingick en förtrolig bekantskap med Prinsessan af Lamballe, som på dem visade sig insvept i pälsverk med de tjugu årens glans och friskhet; man skulle kunna säga, at det var våren klädd i mård och hermelin. Hennes ställning väckte dessutom för henne et ganska stort deltagande; vid det första utträdandet ur barndomens ålder gift med en ung Prins, som var förförd genom Hertigens af Orleans smittande exempel, hade hon altifrån sin ankomst till Frankrike endast utgjutit tårar. Enka vid adertons års ålder, och utan barn, var hennes ställning hos Hertigen af Penthicore en adopterad dotters; hon hyste för denne vördnadsvärda Prins den ömmaste vördnad och tillgifvenhet; men Drottningen, oaktadt hon likasom Prinsessan gjorde rättvisa åt hans dygder, insåg dock at Hertigens af Penthicore vanliga vistelse antingen i Paris eller på sina landtgods icke kunde åt hans unga fosterdotter tillbjuda hvarken de nöjen, som tillkommo hennes ålder, eller för framtiden försäkra henne om den lott, som hennes enkostånd hade henne beröfvat. Hon ville altså fästa henne i Versailles, och återställde derföre til förmån för henne Öfverhofmästarinne-tjensten, som icke hade funnits vid hofvet allt sedan Prinsessans af Clermonts död. Man försäkrar, at Maria Leczinska hade befallt, at denna plats för altid skulle förblifva ledig, emedan Öfverhofmästarinnan hade en för vidsträckt makt öfver Drottningarnas hof, för at icke ofta lägga hinder i vägen

för deras egna önskningar. Några tvistigheter, som snart upkommo emellan Marie Antoinette och Prinsessan af Lamballe, i afseende på de rättigheter, som tillkommo hennes tjenst, bevisade at Ludvig XV:s gemål hade haft rätt uti at upháfva den; men en slags liten tractat emellan Drottningen och Prinsessan jemnade snart dessa svårigheter. Det orätta af de för starkt uttalade anspråken föll på en Öfverhofmästarinnans secreterare, som varit hennes rådgifvare, och allt blef så jämkadt, at en fast och rörande vänskap allt sedermera rådde emellan de båda Prinsessorna ända till den olyckliga tidepunkt, som slutade deras lif.

Oaktadt all den enthusiasm, som Drottningens glans, behag och godhet allmänt ingåfvo, verkade likväl stumma ränker ouphörligt emot henne. En ganska kort tid efter Ludvig XVI:s upstigande på thronen blef Ministern för det Kungliga huset underrättad at en smädeskrift var färdig at utgifvas, som skulle innehålla svåra förolämpningar emot Drottningen. Öfver-polismästaren updrog åt en polisupsyningsman vid namn Goupil, at skaffa reda på denna smädeskrift: denne gaf kort derpå tillkänna, at han hade uptäckt det ställe, der detta arbete trycktes, och at det var på en landtgård nära vid Yverdun. Han hade redan kommit i besittning af två blad deraf, som innehöllo ohyggliga smädelser, men framställda med en konst, som kunde göra dem ganska vådliga för Drottningens rykte: denne

Goupil upgaf sig kunna erhålla allt det öfriga, men at det dertill erfordrades en ansenlig summa. Man lät gifva honom 3000 louisd'orer; straxt derefter kom han till Polismästaren med hela handskriften och allt hvad som var tryckt: han erhöll ytterligare 1000 louisd'orer, såsom en belöning för sin skicklighet och sitt nit, och man ärnade tillochmed anförtro honom en ännu vigtigare post, då en annan spion, afundsjuk öfver den lycka Goupil gjort, uptäckte, at denne sjelf var författare af smädeskriften, at han tio år förut hade blifvit insatt i Bicetre för bedrägeri, at hans hustru blott tre år sedan hade utkommit ur la Salpetriere, der hon varit insatt under et annat namn. Denna Fru Goupil var ganska vacker och ganska ränklysten; hon hade funnit tillfälle till en ganska nära förbindelse med Cardinalen af Rohan, hos hvilken, säger man, hon väckte hoppet om en återförsoning med Drottningen. Hela denna sak blef nedtystad, och det kom icke till allmänheten någon kunskap derom; men man ser, at det var Drottningens öde, at ouphörligt anfallas af de förhatligaste och nedrigaste ränker *).

En annan qvinna, vid namn Cahouette de Villers, en Krono-upsyningsmans hustru, och utmärkt af et ganska oordentligt lefverne och

---

*) Se vidare om denna sak La Bastille devoilée. Utg. Anm.

det mest upfinningsrika snille, hade fått et utomordentligt begär at i sina vänners ögon i Paris anses som en af hofvet gynnad person, der likväl hvarken hennes börd eller någon tjenstbefattning gaf henne något inträde. Under de sista åren af Ludvig XV:s lif, hade hon bedragit många, samt påfunnit medel at narra sig till nog betydliga summor, derigenom at hon inbillade dem, at hon var mätress åt Konungen. Fruktan at reta Fru du Barry var, enligt hennes påstående, det enda, som hindrade henne at erkändt njuta denna titel: hon reste på bestämda tider till Versailles, höll sig fördold i et rum på et värdshus, då de, hvilka af henne låto narra sig, trodde henne af hemliga skäl vara kallad till hofvet. Denna qvinna upgjorde et förslag, at, om möjligt vore, vinna tillträde till Drottningen, eller at åtminstone genom några ernådda sannolikheter så laga at hon blefve trodd derom: hon tog till älskare Gabriel af Saint-Charles, Intendent öfver Hennes Majestäts inkomster, en syssla, hvars alla privilegier inskränkte sig till at om söndagarna äga rättighet till inträde i Hennes Maj:ts sängkammare. Fru af Villers kom alla lördagar till Versailles med Herr af Saint-Charles, och bodde i hans våning; Herr Campan var der åtskilliga gångor; hon målade rätt väl, och bad honom göra henne den tjensten, at för Hennes Majestät framlägga et porträtt af Hennes Majestät, som hon nyss hade copierat. Herr Campan, som kände denna qvinnas ryckte, vägrade det. Några få dagar der-

efter då han kom in till Drottningen, såg han på Hennes Maj:ts Canapé det porträtt, som han hade nekat at framlemna; Drottningen fann det illa måladt, och gaf befallning at låta föra det tillbaka till Prinsessan Lamballe, som hade skickat henne det. Fru af Villers hade genom denna Prinsessas bemedling upnått sitt syftemål. Men oaktadt den ringa framgång hon haft med sitt porträtt, afledde detta likväl icke denna ränkfulla qvinna ifrån at fullfölja sin afsigt at inbilla folk, at hon erhållit tillträde i Hennes Majestäts förtroliga krets; hon skaffade sig med lätthet hos Herr af Saint-Charles contracter och anordningar, som voro undertecknade af Hennes Majestät; hon lade sig på härmningen af hennes handskrift, och sammansatte et stort antal af biljetter och bref, skrifna af Hennes Majestät i den förtroligaste och ömmaste styl. Flera månader igenom visade hon dem under det strängaste tysthetslöfte för flera af sina enskilda vänner; sedermera lät hon på samma sätt Drottningen tillskrifva sig angående några beställningar af åtskilliga saker, hvarmed hon bad henne åtaga sig besväret; under förevändning af at troget vilja uträtta Hennes Majestäts updrag, lät hon flera handlande läsa sina bref, och bragte saken derhän at hon i många hus ansågs vara hedrad med Drottningens synnerliga förtroende. Hon utvidgade sitt förslag, och lät Drottningen bedja sig at förskaffa sig et lån om 200,000 francs, hvaraf hon hade behof, ty hon ville icke, skref hon, bedja Ko-

nungen derom af hans enskilda fonder. Detta bref, upvisadt för Generalförpaktaren Herr Béranger gjorde sin verkan; han ansåg sig ganska lycklig at kunna göra sin herrskarinna en tjenst, och skyndade sig at öfverlemna åt Fru af Villers dessa 200,000 francs. Några tvifvelsmål infunno sig straxt efter den första öfverilningen; han meddelade dem åt personer, som voro mera kunniga än han om det som tilldrog sig vid hofvet; man förökade hans ängslan; han besökte Herr af Sartine, som för honom afslöjade hela intrigen; damen blef skickad till St. Pelagie, och hennes olycklige man, som blef ruinerad genom återgäldandet af den lånta summan och genom betalningen af juveler, som blifvit tagna på räkning i Drottningens namn: de efterapade brefven skickades till Hennes Majestät; jag har i hennes närvaro jämfört dem med hennes egen handstil, och man anmärkte deruti ingen annan olikhet än en något större ordning i bokstäfverna.

Detta bofstreck, uptäckt och straffadt med klokhet och utan hetta, gjorde icke mera upseende i verlden än Upsyningsmannen Goupil's bestraffning.

Om den oafhängighets-anda, som utbredt sig ibland nationen, redan hade beröfvat thronen något af sina förbländande strålar, om et parti, bildadt i sjelfva hofvets sköte, sökte at fälla en Österrikisk Prinsessa, utan at betänka at de slag, som träffade henne, likamycket skul-

le skaka thronen: så skulle man tro, jag bör säga det, at det hade tillkommit denna Furstinna, at vaka öfver sina aldraminsta företag, och ställa sitt upförande i säkerhet för alla anfall; men må man icke glömma hennes ungdom och oerfarenhet, äfvensom at hon helt och hållet var öfverlemnad åt sig sjelf. Nej, hon var icke brottslig; Abboten af Vermond var beständigt hennes ende ledare; i en ålder och med en rättighet at föreställa henne, huru alfvarsamma följderna voro af den minsta lättsinnighet i upförandet, gjorde han det icke; hon fortfor at på thronen söka den enskilda sammanlefnadens nöjen, och denna smak tilltog allt mer och mer.

Et år efter Prinsessans af Lamballe utnämnande till Drottningens Öfverhofmästarinna, knöts genom balerna och quadrillerna Drottningens förtroliga förbindelse med Grefvinnan Jules af Polignac, som hos Marie Antoinette väckte et verkligt deltagande. Grefvinnan var icke rik, och lefde vanligen på sitt landtgods Claye. Drottningen förvånades öfver at icke förr hafva sett henne vid hofvet. Bekännelsen at hennes ringa tillgångar tillochmed hade beröfvat henne det nöjet at få bivista Prinsarnas förmälningsfester, ökade ännumera det deltagande hon hade väckt.

Drottningen var känslofull och älskade at ersätta ödets orättvisa. Grefvinnan hade blifvit dragen till hofvet af sin mans syster, Gref-

vinnan Diana af Polignac, som hade blifvit utnämnd till statsfru hos Grefvinnan af Artois. Grefvinnan Jules älskade verkeligen det lugna lifvet; det upseende hon gjorde vid hofvet rörde henne föga; hon var endast känslig för den tillgifvenhet, som Drottningen visade henne. Jag hade tillfälle at se henne ända ifrån den tid då hon först kom i nåd; hon tillbragte ofta flera timmar med mig under det hon väntade på Drottningen. Hon omtalade för mig med öppenhet och oförställdhet allt det hedrande och det vådliga, som låg i den godhet, för hvilken hon var et föremål. Drottningen sökte at få njuta vänskapens behag; men denna vänskap, som i sig sjelf redan är så sällsynt, kan den väl i all sin renhet äga rum emellan en Drottning och en undersåte, hvilka dessutom båda äro omgifna af de snaror, som af hoffolkets list utsättas? Denna ganska förlåtliga villa blef af en ganska olycklig följd för Marie Antoinettes lycka, emedan lyckan ibland bländverk icke dväljes.

Man kan icke tala nog gynnande om Grefvinnan Jules' af Polignac blygsamma character; jag har alltid betraktat henne såsom et offer för en af henne icke sökt uphöjelse: men om också hennes hjerta icke var i stånd at upgöra några äregiriga förslag, så sågo dock hennes familj och hennes vänner deras lycka i hennes, och sökte at oföränderligt befästa henne i Drottningens gunst.

Grefvinnan Diana hennes svägerska, Baron af Besenval och Herr af Vaudreuil, familjen Polignacs synnerliga vänner, använde i detta afseende et medel, som lofvade en ofelbar framgång. En af mina vänner, som var invigd i deras hemligheter (Grefve Demoustier), underrättade mig, at Grefvinnan af Polignac hastigt skulle lemna Versailles, at hon endast skrifteligen skulle taga afsked af Drottningen, at Grefvinnan Diana och Herr af Vaudreuil hade dicterat brefvet för henne, och at hela denna sak var upgjord i den mening at sporra Marie Antoinettes dittils ofruktbara tillgifvenhet. Dagen derpå, då jag kom up til slottet, fann jag Drottningen hållande i handen et bref, som hon med rörelse läste; det var Grefvinnan Jules' bref; Drottningen lät mig läsa det. Grefvinnan yttrade deruti sin smärta at nödgas aflägsna sig ifrån en Furstinna, som öfverhopat henne med godhet. Hennes medelmåttiga förmögenhet gjorde det för henne nödvändigt, men ännu vida mera den fruktan, at Drottningens vänskap, sedan den förskaffat henne farliga fiender, skulle lemna henne blottställd för deras hat och för smärtan at hafva förlorat den höga välvilja, för hvilken hon var et föremål.

Detta steg medförde all den verkan man deraf hade väntat. En ung och liflig Drottning kan icke länge fördraga tankan af en motsägelse. Hon sysselsatte sig nu ifrigare än någonsin med at fästa Grefvinnan Jules vid sin sida, genom at åt henne bereda en lott, som

kunde sätta henne i skygd för allt bekymmer. Hennes character intog henne; hon hade endast et naturligt godt vett, men inga anspråk och ingen tillgjord lärdom. Hon var af medelmåttig längd, hennes hy af en utmärkt friskhet, hennes ögon och hår starkt bruna, hennes tänder ovanligt vackra, hennes leende förtjusande och öfver hela hennes person var den mest intagande grazie gjuten. Hon älskade icke grannlåter; man såg henne nästan altid i en negligé, som endast i afseende på klädernas nyhet och goda smak var utsökt; ingenting hade utseendet at vara satt på henne med tillkonstling, ja icke en gång med omsorg. Jag tror mig icke en enda gång hafva sett henne klädd med juveler, icke en gång under perioden af hennes högsta lycka, och då hon vid hofvet innehade rangen af Hertiginna; jag har altid trott, at hennes uprigtiga tillgifvenhet för Drottningen, äfvensom hennes smak för enkelhet, gjorde at hon undvek allt som kunde väcka tanken på en gunstlings rikedom. Hon hade icke et enda af de fel, som nästan altid åtfölja denna titel. Hon älskade de personer, för hvilka Drottningen var intagen, och var icke mägtig af den minsta afundsjuka *). Marie Antoinet-

---

*) Hertiginnans af Polignac bild har ofta framställt sig för Fru Campans själ, och altid under lika behagliga drag. I sina talrika handskrifter har hon ofta på olika sätt tecknat hennes bild. En af dessa utkast har synts mig förtjena at ifrån glömskan förvaras, emedan

te gladde sig deråt at Grefvinnan Jules och Prinsessan Lamballe skulle blifva hennes enskilda vänner, och at hon så skulle erhålla et valdt sällskap efter sin smak. "Jag skall taga

---

den visar mycken natur och enkelhet utan at derföre äga mindre behag, och just derigenom så mycket mera närmar sig till sin förebild. Den lyder så här:

"Men låtom oss återkomma till lyckligare tider. Dansen var det allmänna nöjet under den följande vintern; Drottningen gjorde ofta anordningar af quadriller, och utvalde de dansande. Rikedomen och nybeten i deras klädedrägter gåfvo en lysande anblick. Dessa fester låckade Grefvinnan Jules af Polignac till hofvet. Drottningen fästade sin upmärksamhet på henne, och yttrade för henne sin förvåning at icke förr hafva sett henne. Grefvinnan svarade henne, utan tillgjordhet och utan en falsk blygsel, at hon var fattig, och hade fruktat utgifterna vid bröllopsfesterna. Denna bekännelse förökade det interesse, som Drottningen fattade för Fru Polignac; hon såg henne sedermera flera gångor, mottog henne hos sig, och fästade sig med hvar dag allt mera vid henne.

Den vänskap, som Drottningen visade henne, väckte hos Fru af Polignac mera erkänsla än högfärd. Vid den tiden då hon började at om morgnarna infinna sig hos Drottningen, talade hon mera än en gång med mig om allt det hedrande och tillika farliga, som hon såg i denna Marie Antoinettes förekommande godhet. Allt hvad hon sade, bar en förtjusande prägel af sanning. Hela hennes person var utmärkt af den rena natur, som visade sig i hennes tal. Hon eftersträfvade

emot dem i mina cabinett eller i Trianon," sade hon; "jag skall njuta det enskildta lifvets behag, som för oss icke äro till, så framt vi icke hafva nog fintlighet at sjelfva förskaffa oss dem." Mitt minne återkallar troget för mig allt det behag, som Drottningen genom en så ljuf villa fann i et förslag, i hvars omöjlighet och faror hennes blick icke förmådde intränga. Den lycka, om hvilken hon ville försäkra sig, skulle icke förorsaka henne annat än bekymmer. Alla de personer vid hofvet, som icke erhöllo tillträde till denna aldraförtroligaste krets, förvandlades i lika många afundsjuka fiender, som andades hämd.

---

icke at synas qvick; hon var icke egentligen skön, men et tjusande småleende, vackra bruna ögon fulla med välvilja, och jag vet icke hvilken ledig grazie, som i alla hennes rörelser låg fördold, gjorde at hon märktes midt ibland de skönaste, och hennes naiva conversation gjorde at hon hördes framför alla qvickhufvudens krystade snille. God, af et lätt och jemnt sinnelag, otillgänglig för afundsjukan, utan all ärelystnad, älskande alla dem, som hennes höga väninna älskade, har Fru af Poignac njutit den högsta gunst, utan at någonsin kunna tadlas för något af gunstlingars vanliga fel. Det är sant, hennes vänner hafva mera än en gång drifvit henne ur sin character, och hennes uphöjelse var för dem et medel till lycka. I alla fall var det dem, som hon i det första ögonblicket hade at tacka för den förmånen at se Drottningens vänskap bekräftad genom välgerningar." Utg. Anm.

Det var nödvändigt at förskaffa Grefvinnan en passande ställning. Förste-stallmästaretjensten, som Grefve Jules erhöll i survivans efter Grefven af Tessé, utan innehafvarens vettskap, väckte missnöje hos Noailles'ska familjen. Denna slägt hade dessutom nyss förut erfarit en annan obehaglighet, i det at Prinsessans af Lamballe utnämning på visst sätt hade tvungit Grefvinnan af Noailles, hvars man då var Marskalk af Frankrike, at begära sitt afsked. Prinsessan af Lamballe, utan at likväl bryta med Drottningen, blef stött öfver Grefvinnan Jules' införande vid hofvet, och deltog icke, såsom Hennes Majestät hade hoppats, i denna förtroliga krets, som efter hvarandra utgjordes af Fruarna Jules och Diana af Polignac, af Andlau och af Chalon; af Herrarne af Guignes, af Coigny, af Adhemar, af Besenval, Secund-chef för Schweitzarne, af Polignac, af Vaudreuil och af Guiche; Prinsen af Ligne och Hertigen af Dorset, den Engelske Ambassadören, erhöllo äfven tillträde der.

Grefvinnan Jules var länge vid hofvet utan at föra någon stat. Drottningen inskränkte sig till at åt henne inrymma en ganska vacker våning ofvanför marmortrappan. Förste-stallmästare-lönen, de ringa inkomsterna af Grefvens af Polignac regemente, tillsammans med deras obetydliga arf och törhända äfven några pensioner utgjorde då alla hennes inkomster. Jag

har aldrig sett Drottningen göra henne några skänker af något betydligt värde; jag förvånades öfver at tillochmed höra Hennes Majestät en dag med nöje berätta, at Grefvinnan hade vunnit 10,000 francs på lotteriet; hon behöfde dem, tillade Drottningen, rätt väl.

Familjen Polignac var altså icke anställd vid hofvet med någon sådan glans, som kunde gifva någon skälig anledning till missnöje. Den Noailles'ska familjen hade tilläfventyrs orsak at vid detta tillfälle känna sig sårad; den hade någon slags rättighet till survivansen efter Grefven af Tessé; återställandet af Öfverhofmästarinne-tjensten hade också varit en obehaglighet för Grefvinnan af Noailles, hvilken, då hon funnit en förman öfver sig, hade tagit sitt afsked. Denna vid hofvet ganska betydande familj var likväl icke den enda, som genom Grefvens af Polignac lycka hade blifvit Marie Antoinette obenägen. Allt hvad en hofman ser andra erhålla, synes honom altid vara taget af hans eget, det är vanliga förhållandet. Vid detta tillfälle afundades man likväl mindre det materiella af den gunst, som Polignac'ska familjen vann, än den förtrolighet, som var på vägen at bilda sig emellan dem, deras clienter och Drottningen. Man såg i Grefvinnan Jules' bekantskap en dörr öpnad för erhållandet af gunst, nåd, och ambassader. De som icke hade något hopp att komma der in, förbittrades.

Fru af Polignac's salong har gjort Marie Antoinette mycket ondt, och varit en stark äggelse för hennes fiender. Emedlertid uptogs, vid den tiden, om hvilken jag nu talar, Grefvinnan Jules' societet så helt och hållet med at befästa henne i gunsten, at den var långt ifrån at blanda sig i sådana alfvarsamma saker, för hvilka den unga Drottningen ännu sjelf var främmande. At behaga henne var det enda af alla gunstlingens vänner allmänt delade begär. Marquisen af Vaudreuil var den regerande i Grefvens och Grefvinnans Jules' sällskapskrets: han var en lysande man, vän och beskyddare af de sköna konsterna. Ibland vetenskapsmän och rygtbara artister hade han en talrik clientskara *).

---

*) Herr af Vaudreuil älskade med passion konster och vetenskaper; han fann et nöje uti at ännu mera som älskare, än som Mécenat upmuntra dem. Han gaf hvarje vecka en middagsmåltid, till hvilken endast litteratörer och artister voro bjudna. Man tillbragte aftnarna i en salong, der man fann instrumenter, blyertspennor, färger, penslar, pennor; och hvarochen componerade, målade eller skref efter sin smak och sin talent. Herr af Vaudreuil sjelf öfvade flera af dem. Hans röst var ganska behaglig, och han var en god musicus. Denna hans talent gjorde honom sökt allt ifrån sitt första inträde i den stora verlden. Den första gången, som han var bjuden till Fru Marskalkinnan af Luxembourg, sade hon till honom efter aftonmåltiden: "Man säger, min Herre, at Nil sjunger

Baron af Besenval hade bibehållit en Schweitzares enkelhet, och förvärfvat all en Fransk hofmans finhet. Hans femtio fyllda år och hans hvitnade hår gjorde at han erhöll

---

ganska väl; jag skulle vara förtjust at få höra Er; men om Ni visar mig denna godhet, så sjung icke några arier eller arietter, utan en Pont-Neuf, en simpel Pont-Neuf; jag älskar det naturliga, det qvicka, det glättiga." Herr af Vaudreuil bad då om tillåtelse at få sjunga en Pont-Neuf, som då var mycket på modet. Han visste icke at Marskalkinnan af Luxembourg före sitt enkestånd hade varit Grefvinna af Boufflers. Han sjöng med en full och välljudande röst den första strophen af en visa, som begynner så:

"Quand Boufflers parut à la cour. . .

I samma ögonblick började hela sällskapet at hosta, at harkla och nysa. Herr af Vaudreuil fortfor:

On crut voir la mère d'Amour.

Bullret och rörelsen fördubblades. Men sedan Herr af Vaudreuil sjungit den tredje strophen:

Chacun cherchait à lui plaire;

höll han up, då han fick se allas ögon fästade på sig. "Fortfar då, min Herre, sade Marskalkinnan, och sjöng sjelf den sista strophen:

Et chacun l'avait à son tour."

Det som Baron af Besenval har skrifvit om Fru Marskalkinnan af Luxembourg gör den-

detta förtroende, som den mogna åldern altid ingifver qvinnan, ehuruväl han ändå icke hade uphört at hafva galanta äfventyr i sigte; han talade med hänryckning om sina berg, och skulle gerna hafva kunnat med tårar i ögonen sjunga Kuhreigen, och var dessutom den angenämaste berättare i Grefvinnan Jules' sällskapskrets. Den nyaste visan, infallet för dagen, små scandalösa anecdoter utgjorde de en-

---

na anecdot sannolik. Men visserligen måste man medgifva, at Marskalkinnan vid et så kinkigt tillfälle visade mera själsnärvaro än skamlöshet. Herr af Vaudreuil hade mycken framgång i den stora verlden genom sitt snille och sina lysande egenskaper. Hans samtal med fruntimmer var fullt af tjusning och behag, om man skall tro en utlåtelse af Prinsessan af Henin, som berättas af Fru af Genlis i Souvenirs de Felicie.

"Jag har i dag sett Le Kain gifva en nybegynnare i skådespelarekonsten undervisning i declamationen; denne unge man fattade midt under scenen Prinsessans arm. Le Kain, som misstyckte denna rörelse, sade till honom: "Min Herre, om Ni vill synas kär, så visa Er såsom fruktade Ni at vidröra dens klädning, som Ni älskar."

Hvilken känsla och grannlagenhet i detta enda ord! Man igenfinner det altid i denne ouphinnerlige skådespelares fullkomliga spel. Också plägade Fru af Henin säga, "at hon icke kände mer än två männer, som visste at rätt samtala med fruntimmer: Le Kain och Herr af Vaudreuil."

Utg. Anm.

da samtalsämnena i Drottningens förtroligaste krets. Vitterheten var derifrån bannlyst. Grefvinnan Diana, mera än hennes svägerska sysselsatt med litteraturen, upmanade henne en dag at läsa Iliaden och Odysséen. Grefvinnan svarade skrattande, at hon fullkomligt kände den grekiska skalden, och at hon höll sig vid dessa orden:

"Homere était aveugle et jouait du hautbois."

Drottningen fann detta sinnelag aldeles i sin smak, och sade, at aldrig någon pedant hade varit hennes väninna.

Det Polignacska husets glans började altså icke förr än flera år efter den tidepunkt, om hvilken jag nu talat, och Drottningen begynte icke förr med sin vana at tillbringa en del af dagen hos Hertiginnan Polignac, än denna hade efterträdt Prinsessan af Guéménée som Guvernant för de Kungliga barnen, och Hertigen jämte sin syssla som Förste-stallmästare äfven hade erhållit den af Öfverintendent vid postverket.

Förr än hon hos Fru af Polignac hade inrättat sin sällskapscirkel, tillbragte Drottningen stundom aftnarna hos Hertigen och Hertiginnan af Duras, der en lysande ungdom altid var samlad. Man roade sig der med små lekar, frågor, guerre-panpan, blindbock, och framför allt med en lek, som kallas descampativos.

Paris, som altid häcklade, men likväl altid efterapade bruken vid hofvet, antog samma ytterliga begifvenhet på lekar. Raseriet för descampativos och guerre-panpan blef allmänt i alla hus, der många unga fruntimmer voro tillsammans.

Fru af Genlis, i en af sina theaterstycken, skrifna för at måla det närvarande ögonblickets löjligheter, talar om denna rygtbara descampativos, och om raseriet at skaffa sig en väninna, som man kallade den oskiljagtiga, till dess at en nyck eller en den obetydligaste misshällighet åstadkommo en fullkomlig söndring.

HISTORISKA UPLYSNINGAR

samlade och ordnade

af

FRU CAMPAN.

I. till sid. 94.

DROTTNINGENS HOF.

Den förnämsta sysslan: Öfverhofmästarinnan (Surintendante).

Drottning Maria Leczinska, Ludvig XV:s gemål, hade Mademoiselle af Clermont, Prinsessa af blodet, till sin Öfverhofmästarinna. Mademoiselle af Clermont dog, och Drottningen bad Konungen at icke besätta hennes plats, emedan de rättigheter, som åtföljde Öfverhofmästarinnans beställning, voro så utsträckta, at de blefvo besvärande för Drottningen sjelf; dit hördè: utnämnandet till sysslor vid hofvet, rättigheten at afdömma stridigheter emellan hoffolket, at afsätta och suspendera betjeningen *) o. s. v. Det blef således ingen Öfverhofmä-

*) Man suspenderades på fjorton dagar, en månad eller mera, af Chefen för hofvet. Af-

starinna tillsatt efter Prinsessans af Clermont tid, och Drottning Marie Antoinette hade icke heller någon vid sitt upstigande på thronen. Men en kort tid derefter lät Drottningen, som rördes af den unga Prinsessans af Lamballe ställning, hvilken var enka och barnlös, och då hon önskade at derigenom gifva henne et större personligt anseende at hon fästade henne vid hofvet, lät hon utnämna henne till sin Öfverhofmästarinna. Hon bodde vanligtvis i Versailles i början af sin nya tjenstebefattning, och lade en ganska stor vigt på et noggrannt upfyllande af de skyldigheter, som tillhörde hennes tjenst. Drottningen inskränkte henne något i afseende på dem af hennes tjensteåligganden, som voro i strid med hennes vilja, och då sedermera Drottningens förtroliga förbindelse med Grefvinnan af Polignac blef knuten, såg man Prinsessan mindre ofta vid hofvet. Sådan var dock hennes tillgifvenhet för Drottningen, at vid den tiden, då alla Stora i Riket emigrerade, den förmådde henne at åter begifva sig in i Frankrike, för at sedan aldrig mera öfvergifva Drottningen, som då var beröfvad alla sina vänner och hela den-

---

sättningen var mindre sällsynt än suspension; men man gjorde sjelf sin afskedsansökning. Man får icke glömma at alla sysslorna voro tjenster, och at vid deras tillträdande ed aflades i Drottningens, Öfverhofmästarinnans och Hofmästarinnans eller Hofmarskalkens händer.

na förtroliga sällskapskrets, som på visst sätt hade aflägsnat Drottningen och Öfverhofmästarinnan ifrån hvarandra; denna intagande Prinsessas tragiska ändalyckt föröker ännu mera det deltagande, som hennes nit och trohet böra ingifva. Öfverhofmästarinnan var dessutom äfven chef för Drottningens conseil, men hennes befattning som sådan var icke af någon betydenhet, utom i fall af en förmyndarregering vid Konungens minderårighet.

Hofmästarinnan (Dame d'Honneur): Prinsessan af Chimay.

Emedan Hofmästarinnans tjenst förlorade mycket af sina förmåner genom en Öfverhofmästarinnas utnämnande, så begärde Marskalkinnan af Mouchy, förut Grefvinna af Noailles, sitt afsked. Då Drottningen gaf denna sednare tjenst åt Prinsessan af Lamballe, utnämnde Hofmästarinnan till tjenster och befattningar vid hofvet, mottog eden af de sin tjenst tillträdande i Öfverhofmästarinnans frånvaro, förrättade presentationerna, skickade i Drottningens namn bjudningar till resorna till Marly, Choisy, Fontainebleau, till baler, aftonmåltider, jagtpartier; förnyandet af mobiliern, linnet och säng- och toilettspetsarna skedde äfven på hennes befallning. Chefen för Drottningens husgerådskammare arbetade tillsammans med hofmästarinnan i dessa ämnen; förnyandet af lakan, handdukar, lintyg och spetsar ägde, ända till dess at Herr Silhouette blef utnämnd till General-

Controllör, rum hvart tredje år; denne Minister förmådde Ludvig XVI at befalla at det endast skulle ske hvart femte år. Herr Necker, då han var Premier-Minister, förlängde ytterligare denna tid med två år, så at den då endast inträffade hvart sjunde år. All cassering tillhörde Hofmästarinnans befattning. När man begaf sig en främmande Prinsessa till mötes, då hon skulle gifta sig med den förmodade thronarfvingen eller en Konungens son, var det etiquetten at tillföra henne sin utstyrsel i kläder, o. s. v. och i den pavillon, som då vanligen upfördes på gränsen, afklädde man den unga Prinsessan, och ombytte tillochmed hennes linne; men de främmande hofven lemnade icke destomindre en rätt vacker utstyrsel, hvilken äfvenså tillföll Hofmästarinnan och Dame d'Atours, såsom deras rättighet. Man bör märka, at sportler och inkomster af alla slag vanligtvis tillkommo de högre sysslorna. Vid Maria Leczinskas död erhöll Grefvinnan af Noailles hela hennes sängkammare-mobilier, med undantag af två stora lystrer af bergkristall, hvilka Ludvig XV befallte at förvaras såsom Kronans tillhörigheter. Dame d'Atours tillkom omsorgen at beställa tyger, klädningar och hofdrägter, at afsluta och betala räkningar; alla dylika tillhörde hennes befattning och betaltes endast på hennes underskrift och befallning, ända ifrån de på skor, till de på broderade klädningar ifrån Lyon. Jag vill minnas, at den årliga summan, som var bestämd för dessa slags utgifter, utgjorde 100,000 francs,

men den kunde också efter behofvet förökas då de fonder, som voro utassignerade till detta ändamål, befunnos otillräckliga. Dame d'Atours ägde rättighet, at till sin förmån låta försälja de klädningar och prydnader, som blifvit casserade; spetsarna till coiffurer, manschetter, klädningar anskaffades af henne, och skildes ifrån dem, om hvilka Öfverhofmästarinnan ägde at bestyra. Det fans en secreterare vid Garderoben, hvars syssla var at föra böckerna, at betala räkningar och at skrifva de bref, som i detta afseende erfordrades.

Dame d'Atours hade också under sig en första Femme d'Atours, hvilken omsorgen och underhållet af alla Drottningens kläder ålåg, två fruar för hopläggningen och strykningen, två garderobstjenare och en garderobslakej; denne sednares syssla var at alla morgnar bära till Drottningens rum korgar, öfverdragna med taft, som innehöllo allt hvad Drottningen för dagen skulle begagna, och stora toiletter af grönt taft, som inneslöto gala-drägterna och roberna. Garderobstjenaren lemnade hvar morgon åt första Kammarfrun en bok, i hvilken prof-lappar på alla Drottningens klädningar, galadrägter, morgonklädningar, o. s. v. voro fästade, hvarjemte äfven en liten dervid fastsatt profbit gaf tillkänna den tillhörande garneringen. Denna bok framlemnade sedan den första Kammarfrun åt Drottningen vid hennes upvaknande, tillika med en nåldyna; Hennes Majestät satte då knappnålar vid allt, som hon ville hafva för dagen,

en vid den galadrägt, som hon önskade, en vid deshabillé-klädningen för eftermiddagen, en vid den klädda drägten för speltimman eller aftonmåltiden i smårummen. Man bar denna bok tillbaka till Garderoben, och snart såg man derifrån inom stora taftsomhängen allt det anlända, som för dagen behöfdes. Hvad linnet angick, så kom Garderobsfrun å sin sida med en betäckt ask, innehållande två eller tre linnen, näsdukar och handdukar; korgen om morgonen kallades förskottet för dagen; om aftonen kom hon med en annan, som innehöll et lifstycke, en nattmössa och strumporna för morgonen derpå; denna korg kallades förskottet för natten: dessa båda ämnen tillhörde Öfverhofmästarinnans befattning, emedan linnet icke angick Dame d'Atours. Ingenting anordnades eller bestyrdes af Drottningens Kammarfruar. Så snart som toiletten var slutad, lät man garderobstjenarne och lakejerna inträda, hvilka då hoplade allting om hvartannat och bortburo det i dessa samma tafts-toiletter till la garderobe des atours, der alting omviktes, uphängdes, genomsågs, och putsades med en så förvånande ordning och omsorg, at tillochmed casserade klädningar ännu ägde all nyhetens glans; denna garderobe des atours bestod af tre stora rum, rundtomkring väggarna försedda med skåp, somliga med skotthyllor och andra med klädhängare; stora upslagna bord i hvart och et af dessa rum tjenade till at derpå utbreda roberna och kläderna och sedan åter hopvika dem.

Drottningen hade vanligen för vintern tolf galadrägter, tolf hvardags eller så kallade phantasiklädningar, tolf rika rober till styfkjortel, som brukades vid spelsällskaperna eller vid aftonmåltiderna i smårummen.

Lika mycket var ock för sommaren; de för våren brukades ock om hösten; och alla dessa klädningar casserades vid slutet af hvarje årstid, så framt icke Drottningen befallte at några skulle bibehållas, som hon mest tyckte om. Man talar icke här om klädningar af musslin, percale eller andra af detta slag; deras bruk var nytt, och dessa klädningar voro icke inberäknade i antalet af dem, som gjordes nya för hvarje årstid; man brukade dem i flera år. Första Kammarfruarna hade på sin del at vårda, förvara och öfverse juvelerna. Detta vigtiga göromål var fordom anförtrodt åt Dame d'Atours, men hade för flera år tillbaka blifvit tillagdt till de första Kammarfruarnas befattningar.

Drottningens kammare.

Det var fordom blott en enda första Kammarfru. Den betydliga inkomst, som åtföljde denna tjenst, den ynnest, som vanligtvis dermed var förenad, gjorde at man ansåg nödvändigt at dela den.

Drottningen hade två sådana, och två i survivans:

Fru af Misery, tjenstinnehafvare, dotter af Grefven af Chemant, och genom sin mor, som härstammade från en Montmorency, cusin med Prinsen af Tingry, som också tillochmed i Drottningens egen närvaro kallade henne så;

Fru Campan, i survivans;

Fru Thibaut, tjenstinnehafvare, Drottning Maria Leczinska's fordna Kammarfru;

Fru Regnier de Jarjaye, i survivans; hennes man var officer vid Generalstaben med Öfverste grad.

De Första Kammarfruarnas befattningar bestodo i at hafva upsigt öfver hela kammartjenstens verkställande, och at mottaga Drottningens befallningar, hvad som angick lever'n, toiletten, utfarter, resor. Dessutom hade de Drottningens handcassa om händer, samt utbetalningen af pensioner och nådegåfvor. Juvelerna voro ock i deras vård. De förrättade hederstjensten, då Öfverhofmästarinnan eller Dame d'atours var frånvarande, och upfyllde äfvenså deras plats vid förrättandet af presentationerna för Drottningen. Deras aflöningar öfverstego icke 12,000 francs, men alla ljusen i sängkammaren, cabinetterna och spelsalongen tillhörde dem, antingen de blifvit påtända eller icke, och fördelningen häraf på dem gjorde, at inkomsterna af sysslan upgick till öfver 50,000 francs för hvardera. Ljusen i det stora cabi-

nettet, i salon des nobles, et rum som låg utanföre Drottningens sängkammare, äfvensom de i förmaken och corridorerna tillhörde kammarlakejerna. Alla negligée-klädningar buros vid hvarje cassering, på befallning af Dame d'Atours, till de förste Kammarfruarna. Gala-drägterna, de klädda drägterna, och alla andra tillhörigheter till Drottningens toilett tillföllo Dame d'Atours sjelf.

Drottningarna voro ganska omtänksamma vid valet af deras första Kammarfruar; de plägade gerna altid taga dem ibland de tolf ordinära Kammarfruarna för at bättre känna dem och för at undandraga denna förtroendes-syssla hofvets och hufvudstadens intriger. Emedan Drottning Marie Antoinette hade lärt sig at känna Fru Campan då hon var föreläserska hos Ludvig XV:s döttrar, och ville fästa henne såsom första Kammarfru hos sig, gaf hon henne löfte om denna plats; men hon innehade likväl under flera år den af en ordinär Kammarfru. Et fruntimmer af adelig familj, och ganska älskad af Drottningen, som genast vid sin ankomst till Frankrike hade utmärkt henne ibland sina Kammarfruar, och hvilken smickrade sig med at få en första Kammarfru-beställning, gick miste derom, emedan hon hade den oförsigtigheten at begagna sig af den unga Dauphines välvilja för at två gångor låta henne betala sina skulder just i det ögonblick, då hon hoppades at blifva första Kammarfru. Dauphine, sedan hon blifvit Drottning, gaf så-

som skäl till sin vägran, at det vore ganska oförståndigt at lemna vården af penningar åt personer, som voro kända för oordentlighet; och at man derigenom blottställde icke blott de anförtrodda penningarna, utan ock familjernas heder. Drottningen mildrade denna vägran derigenom at hon insatte denna Frus barn i Saint-Cyr och i Militär-skolan, och gaf dem pensioner. Då det vid Constitutionens tid blef frågan om at reformera hofvet genom borttagande af Öfverhofmästarinnans och Hederscavaljerens beställningar, och Konungen ville införa en sträng besparing i alla delar af sina egna och Drottningens utgifter, så uphäfde man det dagliga förnyandet af ljusen. Genom denna förändring beröfvades den första kammarfrubeställningen sin betydligaste inkomst. Konungen i samråd med Herr af La Porte bestämde den till 24,000 liv. med det tillägg, at de dessutom skulle erhålla befattningarna och sportlerna efter Dame d'Atours, hvars syssla äfven skulle indragas, at de första Kammarfruarna skulle väljas ibland aktningsvärda fruntimmer af ädel börd, och at deras inkomster altid borde vara sådana, at de satte dem öfver alla vådor af intrig och bestickning. Planen till hofvet, som var upgjord efter de constitutionella lagarna, blef overkställd; endast den militäriska delen deraf bragtes till verkställighet.

Drottningen hade tolf ordinära Kammarfruar.

Fru af Malherbe, hvars man förr varit Krigs-commissarie, nu Drottningens Hofmästare; hon dog efter revolutionen.

Fru af Fregals, dotter af Herr Emengard af Beauval, Stads-major i Compiegne, och Jagtlieutnant; hennes man var capten vid cavalleriet; hon lefver på sin egendom i Picardie, i goda omständigheter;

Fru Regnier de Jarjaye, på samma gång äfven Första Kammarfru i survivans. Hennes man har tagit afsked. De lefva i Paris i goda vilkor.

Fru Campan, på samma gång äfven Första Kammarfru i survivans och föreläserska för Prinsessorna, Ludvig XV:s döttrar, gjorde sedan lång tid tillbaka endast tjenst som Första Kammarfru, emedan tjenstens innehafvare Fru af Misery vistades på sin landtegendom Biache, näravid Péronne;

Fru Auguié; hon föll et offer för revolutionen emedan hon lånat Drottningen tjugufem louisd'orer under de två dagarna, dem hon tillbragte i Feuillanter-klostret. Herr Auguié var då Öfver-Upbörds-Commissarie för Hertigdömets Lothringen och Bar kronoupbörd, och Passevolance-föreståndare;

Fru Térasse des Mareilles. Hennes man har et embete vid förvaltningen; hennes dotter är gift med Statsrådet Herr Miot.

Fröken af Marolles. Pensionär ifrån Saint-

Cyr; har förblifvit fattig, och har begifvit sig tillbaka hem till sin landsort, omkring Tours;

Fru Cardon, enka efter Major af Arras, äger någon förmögenhet, och lefver på sin landtgård;

Fru Arcambal. Hennes man och svåger äro anställda i Krigsdepartementet;

Fru af Gougenot. Hennes man, som var adelsman och en ganska rik egendomsherre, Öfver-Upbörds-Commissarie vid Regien, och Konungens Hofmästare, har fallit et offer för revolutionen. Hon lefver skild ifrån Paris, och i goda vilkor. Hon skulle hafva varit ganska rik, om hon hade haft några barn;

Fru af Beauvert, hustru till en Krigs-Commissarie, som förut varit vid Mousqueterarne, och St. Ludvigs riddare, lefver hon i ganska knappa omständigheter;

Fru Le Vacher, död. Hennes man är för det närvarande upbördsman i Marseille.

Fru Henri. Hennes man är nu anställd i Krigsexpeditionen. Hennes far var chef för civillistans förvaltning. De hafva många barn.

De åtta äldsta Drottningens Kammarfruar hade i et för allt 3600 francs i inkomster, och de fyra yngsta 2400.

Det afdrogs 300 liv. af aflöningen, då man erhöll boningsrum i slottet i Versailles eller i le grand commun. Då Konungen i Juli begaf

sig till Compiègne eller i October till Fontainebleau, förökade man Kammarfruarnas stat med 300 liv. såsom ersättning för omkostnaderna vid dessa flyttningar. Det bör ock anmärkas, at oaktadt all besparing gjorde dessa resor likväl en kostnad af 1000 till 1200 liv. Men dessa Fruars männer hade alla hedrande och lönande sysslor, så at man aldeles icke behöfde göra afseende på inkomsterna af dessa slags beställningar; Drottningens gunst och beskydd voro de enda skäl, som gjorde at man eftersträfvade dem. Det var en tid, då den minst förmögna af dessa Fruar hade 15,000 till 20,000 liv. i inkomster, under det at några af dem genom sina männers förmögenhet hade 60,000 till 80,000 francs om året; men dessa inkomster kommo af upbördssysslor, af innehafvande embeten eller af ärfd egendom, och togos aldeles icke ur den Kungliga skattkammaren, emedan de pensioner, som gåfvos, voro sällsynta och föga betydliga.

Man tillät icke de Första Kammarfruarna at taga afsked; de bibehöllo alla inkomsterna af sin syssla, som voro för betydliga för at derför kunna hålla dem skadeslösa. De i survivans intogo deras platser vid hofvet och hade 6000 liv. i aflöning.

De ordinära Kammarfruarna erhöllo 4000 liv. i pension efter trettio års tjenst, 3000 liv. efter tjugufem år och 2000 liv. efter tjugu års tjenstgöring. Dessa 12 Fruar tjente fyra

hvar vecka, och två hvar dag, så at de fyra, som hade tjent en vecka, hade två veckors hvila, så framt man icke behöfde en som vicarierade, och äfven under sin tjenstvecka hade de två eller tre dagars ledighet. Kammarfruarna hade ingen taffel, utom då man var utom Versailles. De Första Kammarfruarna hade sitt kök och sin kock. De öfriga låto bära till sig maten i sina rum.

Garderobs-Frun: Fru R.....

Denna Fru var sysselsatt med alla de bestyr, som tillkommo hennes syssla, men hennes tjenst, som fortfor ouphörligt utan afbrott hela året igenom, gjorde henne ganska nyttig i afseende på många föremål för den inre tjenstgöringen, som icke skulle hafva kunnat blifvit verkställda af Drottningens omväxlande Kammarfruar. Hennes nytta och hennes matmors godhet hade också olyckligtvis gjort henne alltför nödvändig. Man kunde icke dölja för henne några omständigheter i afseende på bortresan till Varennes, och det synes vara fullt bevisadt, at det var hon, som förrådde detta Drottningens hemliga företag, derigenom at hon meddelade det åt några deputerade eller medlemmar af den Parisiska communen. Hon stod omedelbart under den Första Kammarfrun, som också vanligtvis, vid sysslans ledighet, förskaffade denna plats åt sin egen Kammarfru. Då Drottningen, vid sin återkomst ifrån Va-

rennés, afskedade Fru R. . . . ., satte hon i hennes ställe guvernanten för Fru Campans son.

Äfven voro två baderskor anställda, som hade befattningen med allt hvad som angick baden, och som särskildt vinlagt sig om kunskapers inhämtande i detta ämne. Blommorna, vaserna, postlinet och allt som tjente till rummens prydnad, sköttes och putsades alla morgnar af en garderobsfru, som icke hade någon annan befattning.

Garderobs-mästare.

Denna syssla, som hos Konungen är af betydenhet, var hos Drottningen en blott titel, emedan allt hvad som hit hörde, var updraget åt Dame d'Atours, som för brefväxlingen och utbetalningar hade en garderobs-secreterare till sitt biträde. Emedlertid utgjorde Garderobsmästarens lön likväl 60,000 francs. Tjensten ägdes af Grefve de la Morlière; hvilken som General dog för några år sedan, och i survivans af Herr Poujaud, Generalförpaktare. De sysslan åtföljande rättigheterna voro inskränkta till den enda at äga tillträde till Drottningens sängkammare.

Förste Kammartjenare.

Förste Kammarfruns befattningar hade äfvenså inskränkt denna syssla till en blott ti-

tel, och tillträde till toiletten. Dess lön var 40,000 francs.

Släp-bärare.

Till denna syssla hörde en daglig och ganska trägen tjenstgöring. Man måste vara adelsman, son af en adlad eller Ludvigs-riddare för at kunna erhålla den; då Heders-cavaljeren var förbunden at låta honom åka med sig i sin vagn bland sviten, skulle han icke hafva samtyckt dertill utan detta vilkor. Denna sysslas innehafvare kände dock deruti en ofta förekommande obehaglighet, at han af etiquetten var förpligtad at altid åt Drottningens Page afstå släpet på hennes robe, då Hennes Majestät ingick i capellet eller i Konungens inre rum. Således, sedan han burit släpet genom de stora rummen och spegel-galleriet, lemnade han det åt Pagen vid inträdet i capellet och Konungens rum. Han höll Drottningens kappa eller pelis, men öfverlemnade den åt Heders-cavaljeren eller Förste Stallmästaren, då Drottningen ville begagna den. Det var detta bruk, som kallades at göra les honneurs du service, hvilket altid af den lägre tjenstgraden iagttogs emot den högre.

Hand-Secreterare: Herrarne Augeard och Beaugeard.

Dem ålåg at till Drottningens underteck-nande framlägga anordningarna om utbetalnin-

gen af lönerna vid Hennes hofsysslor, hvilket hon bestämdt hvar 3:dje månad vid toiletts-timman gjorde.

Hand-Secreterarne voro äfven förpligtade at besvara etiquettbref, såsom regenters notificationer om födda, döda o. s. v. Drottningen skref endast under sådana bref.

Hand-Secreterarnes enskilde Secreterare tog alla söndagar på commoden i Drottningens säng-kammare alla de supliker, som under veckans lopp till henne blifvit inlemnade. Han gjorde af dem et sammandrag, och de skickades derpå af Handsecreteraren till de särskilda ministèrerna. Vanligen voro dessa suppliker supplikanterna till föga nytta, så framt de icke någongång innehöllo fullkomligt rättmätiga anspråk; men åtminstone var man säker derpå, at de originalbetyg och familjedocument, som man ofta hade den oklokheten at bifoga memorialen eller supplikerna, troget blefvo återskickade. Drottningen tog med sig in i sitt enskilda cabinett alla de memorial, hvilka hon sjelf ville påteckna sin resolution eller till Ministrarna sjelf öfverlemna.

Öfverintendent öfver inkomster, domäner och förrättningar: Herr Bertier, Intendent i Paris.

Denna syssla var nästan utan all befattning.

Intendent öfver hofvet och inkomsterna: Herr Gabriel de Saint-Charles.

Inga göromål.

Föreläsare: Herr Abboten af Vermond.

Denna enkla titel gifver föga begrepp om denne mannens befattning och magt. Emedan han varit Drottningens handledare före hennes giftermål, hade han öfver henne bibehållit et oinskränkt välde. Han var hennes hemlige Secreterare, hennes förtrogne, och olyckligtvis äfven hennes rådgifvare.

Föreläserska: Fru Grefvinnan af Neuilly; Fru af La Borde i survivans.

Detta sednare fruntimmer har för några år sedan gift sig med Herr af Rohan-Chabot; hennes första man föll ett offer för revolutionen. Han hade varit Ludvig XV:s Förste Kammartjenare, och var bror till Grefvinnan Augiviller.

Föreläserskans befattning var utan göromål under Marie Antoinettes regering, emedan Abboten af Vermond satte sig deremot, at föreläserskan skulle erhålla den nåden at läsa för Drottningen; han gillade likväl, at Kammarfruarna eller de Första Kammarfruarna företrädde hennes plats. Fru Campan njöt vanligtvis denna ära.

Cabinetts-Secreterare: Herr Campan.

Till hans befattning hörde hela den delen af brefväxlingen, som icke tillkom Handsecreterarne eller Abboten af Vermond. Han ägde sin matmoders förtroende, och erhöll Abbotens af Vermond plats vid dennes emigration den 17:de Juli 1789, samt bestred den till sin död i September 1791. Drottningen fällde tårar öfver hans död, som vållades af den smärta, hvilken denne trogne tjenare kände under revolutionens blodiga upträden. Hela hans väsende försattes i det häftigaste upror under natten imellan den 5:te och 6:te October, och dagen derpå yppade sig de första tecknen till en bröst-vattensot.

Herr Campan var också Drottningens Bibliothekarie ifrån hennes ankomst till Frankrike, fastän hon lät Herr Moreau, Franska rikets Historiograph, behålla titeln deraf. Hon var kommen ifrån Wien med starka fördomar emot denna vetenskapsman, hvars politiska character och upförande också verkeligen hade undergått en förändring under parlaments-oroligheterna mot slutet af Ludvig XV:s regering. Hon lät tillsäga honom, at han skulle lemna nycklarna till bibliotheket åt Herr Campan, men at hon, af aktning för Konungens utnämning, lät honom behålla sin titel och den lön, som åtföljde sysslan.

Det är at förmoda, at Abboten af Ver-

mond, under det han var Drottningens handledare i Wien, blifvit förbittrad öfver en vetenskapsmans utnämnande till Bibliothekarie-beställningen hos den unga Dauphine, och detta så mycket mera, som Herr Moreau, förtjust öfver sin nya post, hade låtit trycka et arbete med titel: Madame Dauphines Bibliothek, i hvilket han gaf utkastet till en curs i historien och vetenskaperna för Prinsessan. Abboten af Vermond, som ensam ville vara innehafvare af denna befattning, förberedde på långt håll hans fall så fullkomligt, at han vid sitt första steg gjorde det. Denne Herr Moreau har nyss dött i en hög ålder på sin landtgård Chambourcy nära vid Saint-Germain. Denna hans onåd, hvaraf han så lifligt blef uprörd, har likväl sannolikt frälsat hans lif och räddat hans förmögenhet.

Till Drottningens hof hörde:

Två ständiga kammartjenare;

En ständig kammarhusar;

(Befattningen af de sysslor, som kallades ständiga, var at vid inträffande förfall upfylla deras rum, som tjenstgjorde qvartalsvis);

Fyra kammarhusarer, som tjenstgjorde qvartalsvis;

Två cabinetts-vaktmästare;

Två förmaks-vaktmästare;

Åtta kammartjenare, som tjenstgjorde qvartalsvis;

Sex kammarlakejer, eller, för at tydligare bestämma deras befattning, sängkammarkammartjenare. Dessa sex sysslor, såväl hos Konungen som hos Drottningen, ansågos mycket förmer än kammartjenarnes, emedan deras befattning var mycket mera i de inre rummen. Hos Konungen hade deras inkomster småningom upstigit ända till 80,000 francs.

En ständig garderobstjenare;

Två garderobstjenare, som gjorde tjenst et halfår i sender;

En garderobslakej, som bar taft-toiletterna och korgarna emellan sängkammaren och garderobe des atours.

En ständig Kammar-Husgerådsmästare:
Herr Bonnefoi da Plan.

Han var dessutom äfven Slottsfogde på Petit Trianon. Det är han, som föranstaltat om ritningen till och utförandet af det skåp eller det slags byrå, som var ämnad at förvara Drottningens juveler, och hvilket för det närvarande finnes i Saint-Cloud. Hans namn och årtalet, då denna genom sin rikedom och de målningar, hvarmed den är prydd, märkvärdiga möbel blifvit gjord, äro graverade på en kopparplåt, som befinnes i dess botten. Boulard, en rygtbar Tapetserare i Paris, har länge varit husgerådskammar-lakej under Bonefoi.

Fyra Tapetserare — Kammartjenare.

De infunno sig alla morgnar för at upbädda Drottningens säng, och alla aftnar för at aftäcka den.

Drottningen hade två coifförer, som voro endast för hennes person: de voro bror och cusin till den rygtbare coifförer Leonard. Denne sednare hade också en coifförs-syssla vid hennes hof, men han bodde i Paris, och infann sig i Versailles endast hvar söndags-middag till Drottningens toilett-timma. Äfven på fest- och bal-dagar begaf han sig till Versailles. Han är för det närvarande i St. Petersburg.

Hans bror har blifvit guillotinerad i Paris, och hans cusin har dödt som emigrant. Dessa voro ganska goda och trogna tjenare.

Den Medicinska Faculteten.

En Förste Lifmedicus: Herr Vicq d'Azyr, efter Herr de Lassones död;

En Lifmedicus: Herr af Lassones, sonen;

En Förste Lifchirurg: Herr de Chavignac;

En Hofchirurg, som betjente hofvet;

Två Chirurger för folket, som skötte betjeningen, köks- och stall-staten;

En Hofapothekare;

En Apothekare för folket;

Et ganska väl försedt apothek, der den lägre betjeningen gratis erhöll nödiga läkemedel. Allt hvad som var öfver lakejernas och kockarnas class, ansåg sig icke böra begagna sig af denna rättighet, hvilken de dock äfven ägde.

Köket.

En Förste Hofmästare. Marquisen af Talaru;

En Hofmästare. Her Chalut af Verin;

Herr af Guimps, i survivans;

Herrarna Dufour och Campan sonen, i survivans;

Cosson af Guimps;

af Malherbe, i survivans;

Despriez, Moreau af Olibois, i survivans;

Clement af Ris.

Dessa sysslor fordrade adelskap. Hofmästarne företrädde de ledsagande Cavaljerernas (Ecuyer de main) ställe, om händelsevis Drottningen saknade dessa, då hon skulle fara ut med stor svit. — De voro qvartalsvis, i Versailles likasom på resorna, värdar vid en taffel, der den vakthafvande Löjtnanten och Fändricken, den ledsagande cavaljeren, den tjenstgörande Stallmästaren och Drottningens almosenier spisade.

Drottningen hade dessutom:

En ständig Hofjunkare:

Tolf Hofjunkare, som tjenstgjorde qvartalsvis:

Deras befattning var at framsätta maten på bordet vid Konungens och Drottningens middagspisning och vid öppen taffel.

Oaktadt sin benämning af Hofjunkare, fordrade dessa sysslor dock icke adelskap.

En general-Controllör öfver Drottningens hof: Herr Mercier af La Source.

Han förde upsigt öfver och bestämde alla omkostnader för köket, och utgjorde likasom en medelperson emellan Drottningens hof och den Kungliga skattkammaren; han hade magt, at, på Drottningens blotta begäran, vid utomordentliga utgifter, fordra en förökning af fonderna; Drottningen har endast ganska sällan begagnat denna rättighet, och det endast för vetenskapernas och de sköna konsternas befordran. Så var det Herr af La Source, som på detta sätt ordnade den summa, som blef anslagen för qvart-editionen af Metastasio: en hyllning, hvilken Drottningen trodde sig vara skyldig denne rygtbara författare, hennes fordna lärare i Italienskan vid hofvet i Wien.

Fyra controllörer vid köket, som tjenstgjorde qvartalsvis;

En ständig controllör, som hade en särskild befattning med Drottningens taffel.

Stallet.

Första Stallmästare: Grefven af Tessé;

Hertigen af Polignac, i survivans;

Ecuyer cavalcadour: Herr af Salvert;

Guvernör för stallpagerna: Herr af Perdreauville,

En lärare;

En almosenier;

Och alla de lärare, som ledde Konungens pagers upfostran;

Tolf stallpager;

Hederscavaljer: Grefven af Saulx-Tavannes;

En ständig stallmästare; Herr Petit af Vievigne;

Stallmästare, som tjenstgjorde qvartalsvis: Herrarne af Wallans;

af Billy;

Riddaren af Vaussay af Beauregard;

Grefven af Saint-Angel.

Hof-prästerskapet (Chapelle).

En Stor-Almosenier: Hertigen, Biskopen i Laon:

En förste Almosenier: Biskoppen i Meaux;

Almosenier: Abboten af Beaupoil af Saint-Aulaire;

Biktfader: Abboten Poupart.

Fyra Almosenierer, som tjenstgjorde qvartalsvis;

En ständig Almosenier;

Fyra Hofpredikanter (Chapelains), som tjenstgjorde qvartalsvis;

En ständig Hofpredikant;

Fyra Hof-Capells-Elever, som tjenstgjorde qvartalsvis;

En ständig Capells-elev;

Två capells-betjenter.

Dessutom var det ännu en otalig mängd af sysslor, i synnerhet vid köksstaten, såsom fat-ordnaren (Ecuyer de la bouche), chefen för brödkammaren och för fruktkammaren, källarmästare, munskänkar, kockar o. s. v. Men dessa betjenade aldrig omedelbart Drottningen.

Drottningen hade 12 lakejer (valets de pied).

Almanach de Versailles och de gamla staterna upräkna fullständigt alla de lägre tjensterna.

HISTORISKA
TILLÄGG OCH BILAGOR.

Historiska Tillägg och Bilagor.

Litt. A. sid. 24.

"Hertigen af Aiguillon, brorsons son af Cardinalen af Richelieu, var en förtrolig vän med Dauphin; och hvad denne, i afseende på den för en arfvinge till Kronan nödvändiga förbehållsamheten, endast kunde tillåta sig at tänka, bragtes af Hertigen af Aiguillon till verkställighet. Choiseul deremot, som var född Lothringare, en son till en Maria Theresias gemåls Ambassadör som var en främling i Frankrike, och en undersåte och slägting till Kejsaren, var helt och hållet tillgifven det Wienska hofvets interessen, stark genom Fru Pompadours magt, hvilken Kejsarinnan bedårat med ära och fåfänga, i det hon gifvit henne titeln af min cusin och andra dylika artigheter, stödd på Parlamentens credit, för hvilkas beskyddare han sig utgaf, och en Jesuiternas afsvurne fiende, allt sedan han i Rom hade ådagalagt sitt hat till deras General.

Dessa omständigheter och hans synnerliga fåfänga gjorde honom föga bekymmersam om at ställa sig in hos Dauphin, som i afseende på Konungens myndighet öfver Parlamenten, och Frank-

rikes politik i hänseende till det Österrikiska huset bekände sig till helt och hållet motsatta grundsatser. Djerf och fåfäng, men likväl tänkande och djupsinnig, med mycket sammanhang och ihärdighet i sina planer, hade han alla erforderliga egenskaper för at, i en tid då Konungen tycktes vara besegrad af fruktan, aldeles ostraffadt blifva det Wienska hofvets första ombud i Frankrike, fastare tilldraga de band, som knötos af Alliansen år 1756, aflägsna Abboten af Bernis ifrån en ministèr, der han icke gjort nog för det Wienska hofvet, och till hvad pris som helst häfva de hinder, som skulle kunna ställa sig i vägen för hans anslag. Emedan han endast hade ärft en förmögenhet under medelmåttan, och således hade föga at förlora, ställde hans system för honom i perspectiv denna ståt och magt, som vi hos honom hafva blifvit varse. För at dertill uphöja sig och der underhålla sig hade han i den Wienska beskickningen i Paris, i Fru af Grammont, sin syster, et djupsinnigt och tilltagset fruntimmer, och i Konungens qvinliga gunstling et hemligt råd, som var försedt med tillräckligt mägtiga medel för at hinna sitt syftemål.

Hertigen af Aiguillon, hans fiende, följde helt olika grundsatser. Altid i hemlighet understödd af Dauphin i allt sitt motstånd emot den nya politiken, arfvinge af Richelieus, sin farbrors fars, grundsatser, som hade infört envåldet i Frankrike och som var grundläggaren till Bourbonernas hat emot det Österrikiska huset, var han föga skicklig at förvalta Statens styrelse annor-

lunda än i det han följde den krigiska styrelsens system; Vän af Dauphin, suckade han alla dagar med honom, men i tysthet, öfver den Österrikiska förbindelsen; han älskade Jesuiterna, och var en hemlig fiende till Parlamenten, som visade en större böjelse för friheten. Han hatade philosophernas nyhetskrämerier, och bildade et mägtigt parti i spetsen för Jesuiterna i Saint-Sulpice och de gudfruktiga vid hofvet. Choiseuls parti hade allt at frukta, Aiguillons deremot allt at hoppas af en regementsförändring och Dauphins upstigande på thronen. Sådana voro de båda personer, och de båda motsatta regeringssystem, som skakade Frankrike vid slutet af Ludvig XV:s regering.

På ena sidan stod nemligen Hertigen af Choiseul, som med sin Österrikiska allians, sina jansenister, sina parlament och sina philosopher, angrep Jesuiterna i det inre, och i det yttre upoffrade Frankrikes ära och öfvervigt åt det Österrikiska husets fördelar och fåfänga. På den andra åter Hertigen af Aiguillon, som, i det han förenade sig med Jesuiterna, än för at rädda, än för at efter deras fall återställa dem, arbetade med dem på Parlamentets undergång och den enväldiga Konungamagtens införande. I det han smidde bojor åt sin egen nation, ville Aiguillon befria magterna af andra rangen, som voro Frankrikes vänner, ifrån det beroende, hvaruti de höllos af de stora magternas, Frankrikes, Rysslands och Österrikes onaturliga förening. Hertigen af Choiseul, i det han bildade denna förening, beredde

på långt håll bojor för Polen, Preussen och Turkiet. Så blef Choiseul genom sina grundsatser en tyran för de mindre magterna, som förfärades af den stora alliansen, och han gynnade friheten i det inre af Frankrike, under det at Aiguillon sträfvade at mildra de förras ställning och tyrannisera det sednare; och så tillintetgjorde Hertigen af Choiseul, i förening med slägterna Choiseul och Grammont samt Fru Pompadour, Henrik IV:s, Richelieus, Davauxs, Mazarins, Ludvig XIV:s, Serviens, Belle-Isles och tillochmed Cardinalens af Fleury system, hvilken sednare två särskilda gångor förde krig emot det Österrikiska huset, och fråntog detsamma, såväl i öppen fejd som genom underhandlingar, Konungariket Neapel och båda Sicilierna, Lothringen och Bar. Så arbetade äfven Aiguillon å andra sidan, at befästa det envälde, som hans farbrors far inom riket hade grundlagt." (Mem. hist. & polit. du regne de Louis XVI, par Soulavie. Tom. I.).

Litt. B. sid. 39.

"Någon tid före Ambassadörens afresa, hände det mig," säger Abboten Georgel, "et äfventyr, som blef en källa till de vigtigaste uptäckter, och hvars lyckliga följder hafva varit en af de största tjenster, som Prins Ludvigs af Rohan beskickning gjorde Frankrike."

"I det jag en afton inträdde i hotelet, lemnade mig Schweitzaren en biljett till mig väl förseglad, som innehöll följande:" Infinn Er denna afton, emellan 11 och 12 på det och det stället på fästningsvallen; man skall der för Er uptäcka saker af den högsta vigt. . . En så skrifven anonym biljett under alla hemlighetens former, den utsatta mötestimman, allt kunde synas farligt och misstänkt. Men jag visste icke om några fiender, och emedan jag icke ville hafva at förebrå mig at hafva förfelat et tilläfventyrs ganska utmärkt tillfälle, at kunna tjena Konungen, beslöt jag at infinna mig på det utsatta stället. Emedlertid tog jag för alla möjliga händelser mina försigtighetsmått, i det at jag på et visst afstånd, utan at de kunde blifva sedde, utställde två säkra personer, som på et öfverenskommet rop skulle skynda till min undsättning. På mötesplatsen fann jag en Man i mantel och masquerad. Han öfverlemnade åt mig åtskilliga papper med en låg och förställd röst. . . . "Ni har ingifvit mig förtroende; jag vill derföre bidraga till framgången af Prinsens af Rohan beskickning. Dessa papper skola säga Er de väsentliga tjenster, som det står i min magt at göra Er. Om Ni finner dem vara af värde, så kom i morgon på samma timma, (och et annat ställe, som han upgaf) och medför till mig tusen Ducater." Sedan jag kommit hem, skyndade jag mig at undersöka de papper jag erhållit. Deras innehåll försatte mig i den angenämaste förvåning. Jag såg deraf at vi hade i vår magt at två gångor i veckan förskaffa oss alla de uptäckter, som gjordes af det Wienska hemliga cabinettet, som var

det bäst betjenta i hela Europa. Detta hemliga cabinett innehade i högsta grad konsten at skyndsamt dechiffrera depescherna från Ambassadörerna och de hof, som stodo i skriftväxling med det Wienska hofvet. Jag erhöll genom dechiffreringen af våra egna och vårt hofs depescher, tillochmed dem, som voro skrifna med den mest invecklade och nyaste chiffer, bevis derpå at detta cabinett hade funnit utvägar, at förskaffa sig depescherna från flera Europeiska hof, deras Ministrar och agenter, förmedelst de köpte gränspostmästarnes otrohet och djerfhet. I detta afseende hade man meddelat mig afskrifter af depescher ifrån Grefve af Vergennes, vår Ambassadör i Stockholm, och Marquisen af Pons i Berlin, samt af Konungens i Preussen hemliga depescher till sina hemliga agenter i Wien och Paris, agenter, åt hvilka ensamna han anförtrodde den verkliga gången af sin politik, och om hvilkas befattning hans verkliga Ambassadörer voro okunniga. Detta samma cabinett hade också uptäckt Ludvig XV:s enskilda politiks ganska hemliga skriftväxling, som var fullkomligt obekant för hans conselj, och framför allt för hans Minister för utrikes ärendena. Grefven af Broglie, som deruti hade efterträdt den aflidne Prinsen af Conti, var den privata Ministern, och höll en så utomordentlig diplomatik ganska tyst. Han hade till Secreterare Herr Favier, som genom sina diplomatiska arbeten erhållit rygtbarhet, och dessutom Herr Dumouriez, en lärjunge af Favier. Hemligheten af denna politik var icke anförtrodd åt alla våra Ambassadörer. Än var det secretera-

ren vid Ambassaden, än någon annan fransos, som, under det at han reste ut under åtskilliga förevändningar, befans tjenlig at spela denna roll. Grefven af Broglie anförtrodde icke tråden till denna labyrinth åt andra än åt sådana personer, hvilkas tillgifvenhet och tystlåtenhet han förut hade pröfvat. Et så utmärkt förtroende och så nära förhållanden till Konungen, som sjelf ur sin handcassa bestridde detta hemlighetsfulla arbete, kunde icke annat än smickra dem, som dermed voro hedrade. Grefven af Broglie, fiende till det Rohanska huset, hade noga aktat sig at inviga Prins Ludvig af Rohan eller mig i förtroendet af en sådan brefväxling. Hans misstroende hade förmodligen sina goda skäl, och jag vill icke tadla honom derför. Bland antalet af de papper, som vid den nattliga sammankomsten åt mig lemnades, befann sig äfven Grefvens af Broglie brefväxling med vår Ambassadör i Stockholm, Grefve af Vergennes, dechiffrerad. Försedd med dessa acter och otvifvelagtiga bevis, som försäkrade mig om deras äkthet, begaf jag mig utan dröjsmål och med största skyndsamhet till Ambassadören, för at göra honom redo derför. Jag utbredde för honom profstyckena af denna politiska skattgrufva, utur hvilken vi nu voro i tillfälle at ösa. Prinsen erkände så mycket mera värdet häraf, äfven personligt för honom, som denna stora upptäckt nödvändigt borde utplåna de elaka intryck, dem Hertigen af Aiguillon icke hade felat at göra på Konungens sinne, i det at han sökte

at öfvertala honom, at Prinsen, alltför lättsinnig och för mycket sysselsatt med sina nöjen, i Wien icke iagttog den vaksamhet, som hans tjenst fordrade. Denna händelse återgaf honom all den munterhet, som denna skarpa och hatfulla Ministers tysta och ouphörliga förföljelse hade beröfvat honom. Han emotsåg den nya roll, som han nu gick at spela, såsom en säker väg för at komma till det anseende, som hans upförande och hans arbete borde försäkra honom om.

Jag inträffade äfven dagen derpå på mötesplatsen med den masquerade mannen. Jag gaf honom de tusen dukaterna: han öfverlemnade åt mig andra papper af et alltmera stigande värde, och han höll ord under hela mitt vistande i Wien. Mötena ägde rum två gångor i veckan och altid omkring midnatten. Ambassadören dömde ganska klokt, at det arbete, som denna uptäckt gjorde nödvändigt, borde fördelas emellan honom och mig, med tillhjelp af en gammal secreterare, hvars bepröfvade tystlåtenhet var oss bekant. Secreteraren afskref för vårt hof den masquerade mannens papper, som åt honom måste återlemnas.

En utomordentlig Curir afskickades genast till Versailles, för at ditföra förstlingen af den uptäckta skatten. Han hade befallning at icke hvila öfver natten på något ställe, och at ända till sin bestämmelseort bära på sig det särskilda paquetet med de hemliga depescherna. Denna sändning innehöll två paquet; det ena var adresseradt till Konungen, under omslag till Prinsen af Soubise,

Stats Minister, Ludvig XV:s vän och cusin med Ambassadören. Prinsen af Soubise skulle öfverlemna det sjelf i Konungens egna händer. Man anhöll hos Konungen, at han ville låta de anordningar, som häraf kunde föranledas, återgå genom samma canal, såsom fri ifrån all fara at förrådas. Detta första paquet innehöll bevisen på Grefvens af Broglie hemliga correspondens, hvartill han var befullmägtigad af hans Majestät sjelf. Man försäkrade Ludvig XV, at man i sändningen af de öfriga documenten till Hertigen af Aiguillon hade tagit de strängaste försigtighetsmått, at denne Minister icke måtte kunna röja det minsta spår till den enskilda brefväxling, som Konungen hade funnit för godt at för honom hålla fördold. Det andra paquetet adresserades omedelbart till Ministern. Det innehöll en afskrift af de upsnappade preussiska depecherna, äfvensom af andra den österrikiska Ministerens hemliga depecher till den Kejserliga Ambassadören i Paris. I dessa sednare utstakade man för Grefven af Mercy såväl det offentliga som det hemliga upförande han hade at iakttaga vid hvart och et tillfälle, både i afseende på Konungen, och Dauphine och på vår ministère. Et särskildt bref gjorde reda för det sätt, hvarpå denna uptäckt blifvit gjord: genom detta bref underrättades ministèren, at jag var den förmedlande agenten. Vår Curir återkom skyndsamt. Jag bör här säga rena sanningen och göra Hertigen af Aiguillon en fullkomlig rättvisa. Prinsen af Soubise underrättade sin cusin huru denne Minister i Rådet hade på det kraftigaste

och mest smickrande sätt förklarat sig öfver vigten af denna uptäckt och den utmärkta tjenst, som derigenom af Ambassadören blifvit gjord staten. Hertigens af Aiguillon officiella depesch, och et handbref, hvartill jag äger originalet, uttrycka sig i sådana ordalag, som tyckas utplåna ända till de minsta spår af den köld och bitterhet, hvilken man ända dittils hade förrådt.

"Jag delar med glädje," skref han, "både den tillfredsställelse, som Konungen har med Edra tjenster, och den ära, som denna uptäckt skall göra Er beskickning." Till slut anbefalles Ambassadören at för allt pris i verlden söka at bibehålla detta hemliga och vigtiga kunskaperi. Han, äfvensåväl som jag, erhöll fullmagt in blanco för de summor, dem vi kunde anse nyttiga och nödvändiga i och för detta bibehållande.

"Konungen, som hade invigt Prinsen af Soubise i hemligheten af sin privata politik, bekände för honom, at vår uptäckt hade utspridt en stor oro ibland de förnämsta agenterne i denna hemliga ministèr. Grefven af Broglie var i synnerhet deröfver ganska bekymrad. Han fruktade förmodligen efter Ludvig XVI:s kända character, alla de olägenheter, som deraf skulle följa, om Hertigen af Aiguillon skulle lyckas at genomtränga den dittils för hans ögon ogenomträngliga slöjan: Hans Majestät lugnade honom, i det at han underrättade honom om de försigtighetsmått, som voro tagna, och den uttryckliga befallning, som å hans vägnar hade blifvit Prins Ludvig gifven, för

at angående denna hemlighet iakttaga den obrottsligaste tystnad. Denna befallning blef verkeligen öfversänd till honom genom Prinsen af Soubise tillika med de mest smickrande och hedrande bevis på Konungens tillfredsställelse och välvilja.

Alltifrån denna uptäckt skickades hvar fjortonde dag en utomordentlig curir med nya sändningar under samma former och med samma försigtighetsmått. Ambassadörens frånvaro och resor, och tillochmed hans återkallande afbröto icke, eller lade några hinder i vägen för dessa så vigtiga courirers afsändande, under hela det året, då jag ensam förestod beskickningen. Den masquerade mannen tycktes tillochmed med hvarje sammankomst fördubbla sitt nit."

Litt. C. sid. 39.

"Med et stort misstroende till sina egna krafter," säger Abboten Georgel, "med en fullkomlig brist på egen vilja i regeringsärendena, förenade Ludvig XV en utomordentlig nyfikenhet at lära känna de hemliga ränkerna vid hans hof, allt hvad som i Paris talades, hans Ministrars enskilda lif och deras upförande i sina embetsförhållanden. Oberoende af Öfver-polismästaren besoldade han i Versailles och Paris hemliga agenter. Laroche, en af hans kammartjenare, var den som dref denna lönliga inqvisition; Intendenten öfver posten, Jeannet, och efter honom Baron af Ognes arbetade alla söndagar med Hans Majestät, för at

göra honom reda för allt hvad de vid brefvens öpnande hade uptäckt. Dessa båda män, som ägde Konungens förtroende, gjorde för honom utdrag af de bref, hvilka de ansågo tjenligt at upbryta. Ministrarne sjelfva voro underkastade denna obegripliga inquisition. Man kan lätt inse hela den våda, som en sådan ministèr medför, då antingen ovänskap eller et personligt interesse, eller ock enskilda afseenden leda dylika utdrag. Tjugu af Styrelsen okända canzlister voro i hemlighet natt och dag sysselsatta med at öpna brefven och göra utdrag ur dem. Det var genom detta medel som Ludvig XV uptäckte Grefvens af Argenson brefväxling med en af hans mätresser, i hvilken denne af sin herre så gynnade Minister med föga betänksamhet och aktning uttryckte sig öfver Konungens character. Hans hastiga och oväntade onåd följde genast på denna kränkning af brefvens hemlighet.

I följd af denna sin misstrogna och nyfikna character, höll denne Monarch äfven vid alla Europeiska hof en hemlig beskickning, som var helt och hållet okänd för de utrikes ärendenas Minister. Konungen, för hvilken denna hemlighet var en verklig njutning, ville på detta sätt sätta sig i stånd at bedömma sina Ministrars vid de särskilda hofven upförande, och jemföra de berättelser, som dessa sednare ingåfvo, med dem, som från hans hemliga agenter inkommo: agenterna och correspondenterna i denna mörkrets politik betaltes af Konungen sjelf ur hans enskilda handcassa. De valdes af den hemliga Ministern, som

arbetade omedelbart med hans Majestät, och var honom ansvarig för de personers tystlåtenhet, hvilka genom honom erhöllo sina instructioner. Den tätaste slöja betäckte denna dunkla diplomatik. Den hemliga Ministern infördes om dagarna på vissa bestämda timmar till Konungen af den förtrogne kammartjenaren på hemliga omvägar.

Man gaf till denna brefväxling företrädet åt en Ambassadör eller en Ambassad-secreterare, när man var säker om deras tystlåtenhet; men om man trodde sig böra hålla saken fördold för dem båda, så tog man sina mått och steg, för at afskicka och nära dem ställa medarbetarne i denna antiministeriella liga. Så lät t. ex. Grefven af Broglie under Prinsens af Rohan ambassad den unga Grefven af Guibert resa omkring i Tyskland, samt under åtskilliga förevändningar flera gångor länge uppehålla sig i Wien.

Vid de efterforskningar, dem jag varit i tillfälle at göra rörande denna Ludvig XV:s besynnerliga politik, har det af ganska väl underrättade personer blifvit mig försäkradt, at planen dertill blifvit honom gifven af den gamle Abboten af Broglie, farbror till Marskalken och Grefven."

Till dessa märkeliga underrättelser bör man lägga dem, som Abboten Soulavie gifver om Ludvig XV:s hemliga Minister, om hofvens spionsystem, och våldförandet af brefvens hemlighet. Af det man här nedanföre får läsa, skall man finna, at Abboten Soulavie ofta nog var väl under-

rättad, och äfven på sina ställen icke afviker från sanningen: dessa båda vittnen låna hvarandra et inbördes stöd.

"Det Österrikiska huset hade kommit derhän at förskaffa sig del af våra politiska depescher till Norden och Södern; men Prins Ludvig af Rohan, vår Ambassadör, som var skicklig i fruntimmers-hemligheters utspanande, hade äfvenså lyckats at förskaffa sig afskrifter af Kejsarens förtroliga bref till Konungen af Preussen, och af dem ifrån Fursten af Kaunitz till Grefven af Mercy, Maria Theresias Ambassadör i Versailles. De båda hofven gåfvo mot slutet af den salige Konungens regering ut förfärliga summor, icke för at närma sig till hvarandra, utan för at utspionera, utforska och lära känna hvarandra, i synnerhet i afseende på de Polska ärendena.

Prins Ludvig af Rohan, sedermera Cardinal, hade i detta hänseende kommit till ganska vigtiga uptäckter. Det hade lyckats honom at till sitt hof kunna öfversända de hemliga handlingar som rörde Fredriks och Josephs sammanträden i Neiss och Neustadt, och detta derigenom, at han för penningar vetat at förskaffa sig omedelbara uplysningar derom. Fursten af Kaunitz, som sjelf underhöll dylika hemliga spioner i Versailles i vårt cabinett, uptäckte källan för förräderiet i sina expeditioner och lät dränka en canzlist i Donau. Prins Ludvig, utan at häraf förlora modet, vann andra i Furstens af Kaunitz expeditioner, och tillochmed i Kejsarinnans och hennes sons närmaste

omgifning. Han erhöll kännedom derom, at Österrike ernade at ingå et förbund med Ryssland emot Porten och Frankrike, och hade den lyckan at förekomma de olyckor, som af Österrike hade kunnat beredas vår allierade. Det lyckades Prins Ludvig ock at upsnappa Kaunitz's bref till den Österrikiska Ambassadören i Frankrike, Grefven af Mercy; han fick derigenom kunskap derom at hofvet i Wien hade förskaffat sig afskrifter af Prinsens af Rohan egna depescher till Hertigen af Aiguillon. Grefven af Mercy betalte vid Ludvig XV:s hof och i Hertigens af Aiguillon Expeditioner förrädare, som föredrogo Furstens af Kaunitz penningar framför den inre tillfredsställelsen, som en god Fransos känner i sin trohet. Ludvig XV, förargad, befallte hvar och en af sina Ministrar särskildt, at skrifteligen gifva honom deras misstankar härom tillkänna, för at änteligen kunna rycka slöjan af den Österrikiska hofmannen.

Prins Ludvig å sin sida förskaffade sig afskrifter af Furstens af Kaunitz skriftväxling med den Österrikiske Ambassadören i Petersburg. Det Österrikiska husets politiska afhandlingar med Catharina II blefvo derigenom lagda i dagen. Grefven af Mercy, som erhöll underrättelse om de af Rohan till Ludvig XV sända acterna härom, gaf Maria Theresia det tillkänna, och Rohan underrättade deremot sitt hof at Fursten af Kaunitz, som sålunda på sitt eget fält blifvit öfverflyglad, nu dref försigtigheten ända därhän, at låta göra

om låsen i sitt cabinett, och endast åt sin secreterare anförtrodde förvarandet af de vigtigaste depescherna. Dessa diplomatiska anecdoter bevisa de båda hofvens i Wien och Versailles inbördes misstroende och bekymmer under Hertigens af Aiguillon Ministér, och gifva äfven vid handen anledningen till Marie Antoinettes emot honom ännu fortvarande vrede sedan hon blifvit Drottning af Frankrike.

Den 10 Januari 1774 underrättade Prins Ludvig sitt hof at det hade lyckats Fursten af Kaunitz at få köpa chiffern till hans brefväxling med Konungen och med våra Ambassadörer i Constantinopel, Stockholm, Dantzig och Petersburg. Han gjorde ännu mera: han bevisade Ludvig XV, at hofvet i Wien hade chiffern till alla depescher emellan Hertigen af Aiguillon och våra Ministrar vid alla hof i Europa. För at bevisa detta, skickade han i utdrag afskrifter af Hertigens af Aiguillon bref till Berlin, München, Dresden och Petersburg. Han erhöll kunskap, at brefven uppsnappades i Lüttich, i Brüssel, i Frankfurt, i Regensburg; och at mechanismen af våra chiffrer nuförtiden var sådan, at de Österrikiska dechiffrörerna utan mycken svårighet förmådde läsa alla våra depescher. "I mitt cabinett," sade Prins Ludvig, "läser jag alla de skriftväxlingar, hvarom jag nämnt, och blir underrättad om de hemligheter, dem Ministrarna tro sig böra för mig förtiga i de bref, som de skrifva till mig. Det är så, som jag erhållit kunskap om och äfven i et hemligt, af Prinsen af Soubise till Konungen öfver-

lemnadt, bref yppat, at Grefven af Broglie, af Hans Majestät dertill befullmägtigad, hade under sin förvisning fortsatt sin hemliga och enskilda skriftväxling med Durand i Petersburg och andra Ministrar. Med detta bref var den chiffer bifogad, hvaraf man betjenade sig . . . Efter dessa underrättelsers erhållande, dem jag lyckligt råkat at förskaffa mig och skyndsamt meddelat vår Ministér, har jag aldrig uphört at påyrka nödvändigheten af et ombyte af chiffern; ty jag är altid i saknad af säkra medel för hemliga underrättelsers meddelande till Constantinopel, Stockholm och Petersburg. Alla Furstens af Kaunitz, och alla främmande hofs depescher upsnappas och gå igenom det man här kallar dechiffrörernas cabinett. Baron af Pichler är dess styresman. Han arbetar ensam med Kejsarinnan, och gör redo endast för henne. Denne styresman lemnar henne fem afskrifter, en för Kejsaren, en för Storhertigen af Toscana, den förmodade arfvingen till den Österrikiska Monarchien, en till Brüssel för Fursten af Stahrenberg, ämnad at efterträda Fursten af Kaunitz, och en för Grefven af Rosemberg, en Kejsarinnans förtrogne. Hvar och en af dessa återsänder dessa afskrifter till Kejsarinnan, med sina anmärkningar i brädden, och det är af dessa förenade och pröfvade anmärkningar, som förslag och beslut sedan upgöras. Kejsarinnan låter ibland i de upsnappade depescherna borttaga eller tillägga något, då hon vill låta vissa råd eller underrättelser komma Kejsaren tillhanda, till hvilka hon icke vill synas vara uphofvet." (Mem. hist.

& polit. du regne de Louis XVI, par Soulavie. Tom. III).

Litt. D. sid. 71.

Ärkebiskopen i Paris Christopher af Beaumont, en ifrig apostel af täta nattvardsgångar, hade anländt till Versailles ifrån Paris i den offentliga afsigt at upmana Konungen till nattvardens begående, men i den hemliga, för at upskjuta detsamma så länge han kunde. Denna ceremoni kunde nemligen enligt kyrkans stadgar och det jesuitiska partiet, för hvilket Christopher var hufvudman, icke äga rum förr än mätressen förut med upseende blifvit bortkörd. Men å andra sidan ville icke heller det jesuitiska partiet, som hade betjenat sig af Fru Du Barry för at tillintetgöra parlamenten, underhålla Hertigen af Aiguillon och förstöra Hertigens af Choiseul parti, gerna samtycka till et hennes canoniska vanhedrande efter de så lysande tjenster hon gjort. Ärkebiskopen i Paris hade också altid ganska öppet sagt, at hon gjort religionen de utmärktaste tjenster *). Med detta Molinistiska parti förenade sig Hertigarne af Richelieu, af Fronsac och af Aiguillon, Bertin, Maupeou och Terray. Emedan Fru du

*) Det är ganska mycket at betvifla, at den stränge Christopher af Beaumont har hållit sådana tal; hvad oss angår, tro vi intet deraf.

Utg. Anm.

Barry var deras stöd hos den svage och klenmodige Konungen, borde de försvara henne, förekomma hennes skymfande och den hämd, som Hertiginnan af Chateauroux vid et dylikt fall år 1745 hade tagit.

Det motsatta, eller Choiseulska partiet, som nu öfverallt uphöjde sin röst, brann deremot af ifver at påskynda en religions-ceremoni, som borde återbringa till sitt intet en gunstling, hvilken från hofvet fördrifvit deras hufvudman, Hertigen af Choiseul. Det var lustigt nog at se denne sednares parti, som var all religions gissel i Frankrike, under Konungens sjukdom kalla densamma till sin hjelp för at hämna sig på Fru du Barry; under det at man såg det motsatta partiet, dit Ärkebiskopen och alla de gudfruktiga hörde, förena sig för at hindra Ludvig XV:s communion. "De ägde och handlade i detta ögonblick med kall blod om Konungens samvete och samvetsagg," sade Cardinal af Luynes till mig.

Det upstod altså et slags träta vid hofvet. Man afhandlade den frågan: om Konungen borde eller icke borde genast taga nattvarden. "Skall man," sade Marskalken af Richelieu, "låta Fru du Barry med offentlig vanheder bortskickas, och kunna vi väl glömma hennes tjenster och utsätta oss för hennes hämd vid hennes återkomst? Eller böra vi vänta till dess den sjuke kommer nära döden, för at då låta henne helt enkelt resa bort och utan buller och upseende skrida till nattvardens begående?" Sådan var sinnenas allmänna

gäsning, då Ärkebiskopen af Paris d. 1:sta Maj kl. half tolf förmiddagen för första gången inställde sig hos den sjuka Konungen. Han var knapt kommen i dörren till Konungens förmak, förrän Marskalken af Richelieu gick emot honom, och besvor honom, at icke göra af med Konungen genom et Theologiskt förslag *), som hade tagit lifvet af så många sjuka. "Men om ni är mycket nyfiken at få höra vackra och smånätta synder," sade han till Prelaten, "så sätt Er ner här, Herr Ärkebiskop, så vill jag bikta mig, och Ni skall få höra sådana, som Ni visst aldrig hört omtalas sedan Ni blef Ärkebiskop i Paris. Om Ni nödvändigt vill bikta Konungen, och här förnya samma upträden, som Biskopen af Soissons i Metz, samt afskeda Fru du Barry med upseende, så betänk följderna deraf och edra egna interessen. Ni skall då bereda segern åt Hertigen af Choiseul, Er dödligaste fiende, från hvilken Fru du Barry har så mycket bidragit at befria Er, och förfölja Er väninna till Er fiendes fördel. Ja, min Herre, Er väninna, jag säger det ännu en gång, och hon är det så mycket, at hon i går sade till mig: Om Herr Ärkebiskopen blott lemnar oss i ro, skall han hafva sin Cardinalshatt; det är jag, som åtager mig det, och som ansvarar derför."

Ärkebiskopen begrep lätt, at Nattvardens begående skulle röna et starkt motstånd. Han

*) Sanningen af dessa upgifter bestyrkes af Besenvals Anteckningar. Tom. I. Utg. Anm.

sammanträffade i Konungens sängkammare med Madame Adelaïde, Hertigen af Aumont, Biskopen af Senlis och Marskalken af Richelieu, och i förening med dem blef det af Ärkebiskopen beslutadt, at han den dagen icke skulle tala om någon bikt. Denna omtänksamhet förnöjde Ludvig XV så mycket, at han sedan Ärkebiskopen hade utgått lät åter inkalla Fru du Barry, hvars sköna händer han ännu med rörelse kysste.

Den 2:dra Maj befann Konungen sig något bättre. Fru du Barry hade skickat honom två tillgifna läkare, Lorry och Bordeu, som voro ålagda, at för honom dölja sjukdomens beskaffenhet och förtiga hans verkliga ställning, för at derigenom aflägsna prästerna och förekomma et förnedrande afsked. Konungens bättre tillstånd tillät Fru du Barry at återtaga sina fria miner med honom och at roa honom med sina infall och sina vanliga samtalsämnen. Men La Martiniere, som var af Choiseuls parti, och hvilken man icke hade vågat at förneka inträde, kände sig sårad af det förtroende, som Lorry och Bordeu erhållit, och dolde icke för Konungen hvarken beskaffenheten eller vådan af hans sjukdom. Han svarade på Konungens frågor om naturen af de blommor, som öfverallt på et förfärligt vis mångdubblade sig: "Sire, dessa blommor behöfva tre dagar at bilda sig, tre dagar at suppurera, och tre dagar at torka." Konungen, som icke hade glömt, at han icke haft kopporna, lät, öfvertygad om sjukdomens farlighet, kalla Fru du Barry, och sade till henne: "Min söta, jag har kopporna,

och min sjukdom är ganska farlig för min ålders skull och mina öfriga krämpor. Jag får icke glömma, at jag är den Aldrachristligaste Konungen och kyrkans äldste son. Jag är sextiofyra år gammal; tiden nalkas, då det tilläfventyrs är nödvändigt för oss at åtskiljas. Jag vill förekomma et dylikt upträde, som det i Metz. Underrätta Hertigen af Aiguillon om det jag nu säger Er, på det at han må med Er ställa så till, i fall min sjukdom tager öfverhanden, at vi blifva åtskilda utan upseende."

Jansenisterna och Hertigens af Choiseul parti triumpherade öfver Ärkebiskopens obetydenhet. Man hörde dem högljudt säga i sällskaperna, at Hertigen af Aiguillon och Ärkebiskopen i Paris hade beslutat at låta Konungen dö utan sacrament, för at icke störa Fru du Barry. Beaumont, plågad af deras klander, tog det parti at taga sin bostad i Lazaristernas ordens hus, för at väcka upseende hos allmänheten, begagna sig af Konungens sista ögonblick och upoffra Fru du Barry då Konungen vore kommen i et hopplöst tillstånd. Han anlände den 3 Maj till Versailles; men utan at besöka Konungen. Denne Prelat eldades icke nu, då det var fråga om at upfylla sitt kalls pligter, af detta ifriga nit, som vi förut hos honom känt, och visade icke heller sin gamla ton af förakt för all belefvenhet och de allmänna formerna för et städadt sällskapligt umgänge. Han hade ingenting annat för ändamål, än at vid detta tillfälle nedtrycka sitt partis fiender, och ända till

det yttersta söka at uppehålla den gunstling, som hade tjenat honom at kufva dem.

Et motsatt nit lifvade Biskopen i Carcassonne, som stridde med Cardinalen af La Roche-Aymon. Et eftergifvet sinnelag hade uphöjt denne sednare till hans värdighet och hans plats vid hofvet. Mindre präst än hofman, trodde han med Richelieu och mätressen, at man icke borde skrämma Konungen med någon föreställning om nattvardens begående. Han sade som de, at blotta tillkännagifvandet deraf kunde göra et ganska vådligt intryck på Konungens sinne. Biskopen i Carcassonne (en annan Fitz-James, Biskop i Soissons, som hade spelat rollen i Metz) påstod deremot, at Konungen skulle begå nattvarden, mätressen bortdrifvas, och Konungen sålunda gifva et exempel af ånger åt Frankrike och hela det christna Europa, hvilket han så länge gifvit uppenbar förargelse.

"Hvilken rättighet har Ni at gifva mig råd?" sade Cardinalen af La Roche-Aymon till honom. — "Se här min rättighet," svarade honom Biskopen i Carcassonne i det at han aflöste korset på sitt bröst. "Lär, Nådig herre, at akta denna rättighet, och låt icke Er Konung dö utan kyrkans sacrament, hvars äldsta son den Alldrachristligaste Konungen är." I denna allmänna skakning voro de förargeliga Metziska upträdena nära at förnyas, då Hertigen af Aiguillon och Ärkebiskopen i Paris, som voro vittnen till dessa tvister, ansågo tjenligt, at göra et slut på dem. Aiguillon gick

at taga Konungens befallning angående Fru du Barry. "Man måste föra henne utan upseende till Er landtgård Ruelle," sade Konungen till honom; "jag skall vara Fru af Aiguillon förbunden för den omvårdnad hon visar henne."

Fru du Barry såg Konungen ännu et ögonblick den 4:de om aftonen, och lofvade honom at återkomma till hofvet när han tillfrisknade. Fru af Aiguillon satte henne i sin vagn tillika med Fröken du Barry och Fru af Serre, och förde henne till Ruelle för at der afbida utgången. Knapt hade hon afrest, förr än Konungen frågade efter henne. . . . "Hon har rest bort," svarade man honom. Från detta ögonblick fick sjukdomen öfverhanden; han trodde sig vara utan räddning.

Den 5 och 6 Maj gingo förbi utan at man talade om bikt, nattvard, eller den sista smörjelsen. Hertigen af Fronsac hotade kyrkoherden i Versailles at kasta ut honom genom fönstret, om han vågade at nämna et ord derom. Det är af honom sjelf jag har denna anecdot. Men den 7, klockan 3 om morgonen, frågade Konungen befallande efter Abboten Maudoux. Bikten räckte i 17 minuter. Hertigarna af La Vrilliere och Aiguillon ville upskjuta med nattvarden, men La Martiniere, för at fullborda Fru du Barrys bortdrifvande, sade till Konungen dessa ord: "Sire, jag har många gångor sett Ers Majestät handla förträffligt, men aldrig har jag så beundrat Ers Majestät, som i dag. Om Ers Majestät tror mig, så fullbordar Ers Majestät det Ers Majestät så väl har börjat."

Konungen lät kalla sin biktfader Maudoux tillbaka, en fattig präst, hvilken man hade gifvit honom för några år sedan, emedan han var gammal och blind. Han gaf honom aflösningen.

Hvad den lysande uprättelsen angår, som Hertigens af Choiseul parti genom Fru du Barrys högtidliga förödmjukande och tillintetgörande längtade at erhålla, så var derom icke mera någon fråga. Stor Almosenieren, i öfverensstämmelse med Ärkebiskopen, hade upsatt en formel i följande ordalag, som uplästes inför Sacramentet: "Oaktadt Konungen icke är någon ansvarig för sina gerningar utom Gud allena, så förklarar han dock, at han ångrar sig hafva gifvit sina undersåtare en förargelse, och at han endast åstundar at lefva för religionens vidmagthållande och sitt folks väl." Man mångdubblade derefter processionerna och öpnandet af den heliga Genovevas helgonskrin, för at utverka hans återställande.

Under den 8 och 9 tog sjukdomen allt mera öfverhand; Konungen såg på alla lemmar stycken falla ur sin kropp och rötan föröka sig. Öfvergifven af sina vänner och af denna svärm af hofmän som hade krupit för honom, utgjorde hans döttrars, Prinsessornas, ömhet den enda tröstande bild, som för honom framställde sig *). (M e m. h i s t. e t P o l i t. par. Soulavie, T. I.)

---

*) Dessa underrättelser, rörande Ludvig XV:s sista sjukdom, hafva blifvit mig meddelade af Herr af La Borde, Ludvig XV:s första kammartjenare, (hvilken

Litt. F. sid. 75.

"Då Hertigens af Choiseul uteslutande ur Ministèren var afgjordt, var det icke vid det nya valet fråga om flera än trenne, som alla voro älskade af den aflidne Dauphin och af Ludvig XV:s barn, i synnerhet sedan de blifvit förvista genom den af hela den Kungliga familjen så afskydda Fru af Pompadours ränker. Dauphin hade anbefallt dem hos sin efterträdare. Dessa tre Ministrar voro Cardinalen af Bernis, Herr Maurepas och Herr af Machault. Cardinalen blef först utstruken från förslaget, ehuru han var föreslagen af Madame Adelaïde, som likväl anmärkte, at Cardinalen i den första tractaten med Österrike af år 1756 kunde hafva en anledning at göra et med Drottningen. Hertigen af Aiguillon, som ledde intrigen, verkade för sin onkel Maurepas.

Emedan Herr af Machault i afseende på den yttre politiken befans vara den mest opartiske, så bestämde Ludvig XVI sig til hans förmån. Han gjorde det dessutom äfven derföre, at Herr af Machault ansågs för at vara af en utmärkt rättskaffens character. Konungen skref i detta afse-

---

har efterlemnat dyrbara Anteckningar öfver Ludvig XV:s hof,) af Abboten Dupinet, canonicus wid Notre Dame, som hade den af Ärkepiskopen i Paris, af Cardinal af Luynes, af Fru af Aiguillon, af Hertigen af Fronsac, och af Marskalken af Richelieu. Jag har af de motsatta partierna hämtat hvad jag yttrat om de ränker, hvarmed man plågade den aflidande,
Anm. af Soulavie.

ende et inbjudningsbref till denne fordne Sigillbevarare, i hvilket han afmålar sin rädda och villrådiga själs character. Han säger, at han med hela Frankrike delar den rättmätiga sorgen öfver Ludvig XV:s död, fastän hela Frankrike med förtjusning mottog underrättelsen derom. Han erkände, at han hade vigtiga skyldigheter at upfylla, at det felades honom nödig kännedom af regeringskonsten, och anhöll om Herr af Machaults rättskaffenhet och skicklighet till sitt biträde.

"Abboten af Radonvilliers, som vid detta tillfälle ströfvade rundt omkring Konungen, för at passa på et tillfälle at få komma fram med et tjenligt ord till befordran af sina åsigter, gaf, förskräckt öfver den oböjliga och stränga Machaults återkomst, som var en fiende till alla präster, Madame Adelaïde at betänka, at denne gamle Ministers seder voro ganska alfvarsamma och jansenistiska, och at han skulle vara ganska illa på sin plats i et hof, hvars character under Ludvig XV:s sista år så betydligt hade förändrat sig. Han tillade, at man väl skulle hafva at vänta sig våldsamma och förskräckliga slag om han blefve återkallad, emedan han hade förrostats under sin förvisning, då deremot Herr af Maurepas under sin hade bibehållit hela den fransyska lättheten, behaget och qvickheten. Han gaf ännu ytterligare at betänka, at Konungens bjudningsbref, hvarigenom Herr af Machault kallades, äfvensåväl kunde passa för Herr af Maurepas, och föreslog henne, at hon skulle bedja Konungen at endast utbyta omslaget.

Ex-Jesuiten Radonvilliers hade et hemligt syftemål, som han ej omtalade. Jesuiterne och ledamöterne af St. Sulpice kunde icke tåla Machault, sedan han genom Edictet af år 1748 hade i Frankrike förbjudit alla donationer af fastigheter till prästerskapet. Maurepas var tvärtom en vän till Hertigen af Aiguillon, tillgifven jesuiterna och afskydd af parlamenten. Den unga Konungen, som gaf vika för dessa anmärkningar, tillät at samma bref, som blifvit skrifvit för Herr af Machaults räkning, nu ställdes till Herr af Maurepas. Radonvilliers och Aiguillon förberedde så, utan at veta det, statens undergång. Herr af Maurepas var vida underlägsen sin plats i saker, som angingo uppehållandet af et stort rike. Herr af Machault deremot var en tänkande och djupsinnig man, som hade varit i stånd at uppehålla det, likasom det Ryska, Turkiska, Engelska, Österrikiska riket etc. hafva blifvit uppehållna. Machault hade et visst förutseende sinne, och Maurepas tycktes icke vara interesserad för at vidmagthålla Staten längre än under sin lifstid. Abboten af Radonvilliers, som anmärkte, at Hertigen af Aiguillon var den ende och siste beskyddare, som Jesuiterna hade qvar i cabinettet i Versailles, föreställde sig, at Herr af Maurepas, Hertigens onkel, skulle understödja honom deruti. Så gynnade corps-andan vid detta tillfälle den sämsta af de tre candidaterna, och Herr af Maurepas, som hvarken hade snille eller en bestämdt uttalad character, eller nog uphöjda åsigter, för at vara den förnämsta Ministern, blef föredragen." (Mem.

hist. et polit. du regne de Louis XVI, par Soulavie. T. II.)

Litt. E. sid. 80.

Upsats på åtskilliga personer, som af Dauphin anbefalldes hos den af hans barn, som skulle komma at efterträda Ludvig XV, tillika med andra papper anförtrodda i Herrarnas af Nicolai vård.

Herr af Maurepas är en gammal Minister, som, så vidt jag vet, har bibehållit sin tillgifvenhet för de sanna politiska grundsatser, dem Fru af Pompadour har misskänt och förrådt.

Herr Hertigen af Aiguillon är af et hus, som vunnit sin glans genom det politiska system, till hvilket Frankrike förr eller sednare för sin säkerhets skull skall blifva nödsakadt at återkomma. Han skall utbilda sig med åren, och han kan blifva nyttig i många afseenden. Hans grundsatser om Konungamagten äro rena likasom hela hans familjs, hvilka äro utan någon lucka alltifrån Cardinalen af Richelieu.

Min Far har förvisat en man af en sträf character, och smittad af några villfarelser, men eljest en rättskaffens man, Herr af Machault. Prästerskapet hatar honom för den stränghet han visat det; men åldern har gjort honom mycket fogligare.

Herr af Trudaine har et stort anseende för rättskaffenhet, och derjemte stora insigter.

Herr Cardinalen af Bernis har änteligen blifvit vedergälld för de tjenster, som han gjort det Österrikiska huset. Men hans politiska system i afseende på denna magt var upfattadt med mera hejd, än Hertigens af Choiseul. Han har blifvit förvisad, emedan han icke gjort nog för Kejsarinnan, emedan han erinrade sig at han var fransos. Om han något mildrar sitt alltför väl kända hat emot et mägtigt parti i prästeståndet, och blir vårt hus mera tillgifven, kan han blifva ganska nyttig.

Herr af Nivernois har qvickhet och behag; han kan användas i ambassader, der dessa egenskaper äro af nöden. Det är der man bör ställa honom.

Herr af Castries är passande för det militäriska: han har ära och kunskaper.

Herr du Muy är den personifierade dygden; han har ärft alla de goda egenskaper, hvilka, såsom jag hört sägas, Herr af Montausier ägde. Han skall blifva fast vid dygden och äran.

Herrarne af Saint-Priest hafva kommit up genom Fru af Pompadour, men de hafva skicklighet och begär at drifva sig vidare fram. Fadren bör noga skiljas ifrån sonen och Riddaren. Den sednare kan en dag blifva ganska nyttig.

Herr Grefven af Périgord är en klok och hederlig man.

Herr Grefven af Broglie har drift och snille, samt en politisk combinationsförmåga.

Herr Marskalken af Broglie är en skicklig General.

Herr Grefve d'Estaing äger skicklighet i sin väg. Amiral

Herr af Bourcet äfvensom Baron d'Espagnac hafva goda kunskaper.

Herr af Vergennes passar för Ambassader; han har et sinne för ordning, klokhet och förmåga at efter goda grundsatser leda långa och vidlyftiga saker.

I Parlamentet och i President-familjerna finnas flera utmärkta män, som äro sina pligter ytterst trogna; äfven finnas dylika ibland parlamentsråden.

Herr Presidenten Ogier har en för kinkiga och stormiga öfverläggningar passande character; men bland Parlaments-ledamöterna finnas ock sjudande sinnen, äfvensom personer, som hålla ihop med andra, och hvilka omöjligen kunna annorstädes begagnas än i Parlamentet för deras ifriga hufvuden.

Hvad Prästerskapet angår, så har Herr af Jarente i detta stånd framdragit många ämnen, som man gör bättre at icke känna. Han har gått

den motsatta vägen emot sin företrädare, som ifrade för et exemplariskt och gudfruktigt presterskap. Herr af Jarente gör val af personer, som äro alltför lika honom sjelf.

Biskopen af Verdun är för väl känd, för at behöfva recommendation, äfvensom hela hans familj, hvars tillgifvenhet är väl bekant.

Hertigen af la Vauguyon är äfvenså för väl känd, för at vara i behof af recommendation. Han beflitade sig för mycket om at göra sina elever till bildade, uplysta och skickliga Furstar, at han någonsin skulle kunna glömmas. Jag säger detsamma om alla de personer, som hade de Kungliga barnens upfostran sig updragen.

Hvad den gamle Biskopen af Limoges angår, så tala hans dygd, hans redlighet och hans belefvenhet nogsamt till hans fördel.

Det finnes äfven andra personer, som väl äro värda at anbefallas; men utom det at de redan bekläda embeten, så stå de genom vänskap och slägtskap i förening med de nu nämnda; och man vill icke tala om dem.

Ärkebiskopen af Paris (de Beaumont) bör betraktas såsom en af kyrkans pelare, hvilken Konungahuset, af samvete och af interesse, är pligtigt at understödja, hvad det än må kosta. Mina barns öma mor skall säga mera derom. Hon vet ganska väl at skilja godt ifrån ondt, och det

är icke af nöden at här visa huru mycket hon är värd den ömaste kärlek. (Mem. hist. et polit. du regne de Louis XVI, par Soulavie T. I.)

Litt. G. sid. 100.

"Före Frans Stephan var det Kejserliga Tyska hofvet det präktigaste och mest prunkande hof i Europa. Ingenstädes iagttog man med mera stränghet och mera samvetsgrannhet allt hvad Etiquette heter. Frans lät den bestå för högtidliga tillfällen, men bannlyste den helt och hållet ifrån det inre af sitt hof. Kejsarinnan-Drottningen lämpade sig gerna till denna förändring, som så väl öfverensstämde med hennes naturliga välvilliga sinnelag. De satte alltså i Etiquettens ställe denna otvungenhet och denna öpna ärlighet, som man med så god lycka hade sett råda i Luneville. De lefde i kretsen af dem, som till dem hade tillträde, aldeles som blotta privata personer lefva i kretsen af sina likar. Utom vid högtidliga tillfällen var deras taffel ganska tarflig, och de inbjödo till den, utan afseende på börd, alla personer af båda könen, som ägde några förtjenster. I sina nöjen aflägsnade de omsorgsfullt allt slags tvång; och de voro genom sin klädedrägt icke på minsta sätt skilda ifrån dem, som deltogo i dessa nöjen. Äfvenså mottogo de med en verkeligen populär vänlighet hvar och en, som hade något at tala med dem. I detta bemötande låg någonting ännu

mera förekommande för de ringare än för de stora, för den fattige än för den rike.

De regenters lycka, som ostraffadt kunna nedlåta sig till denna förtrolighet, är verkeligen afundsvärd; ty det måste vara ganska angenämt, at någongång kunna glömma Konungavärdighetens tyngd, för at smaka det enskilda lifvets behag. Men Marie Antoinette bedrog sig, då hon trodde at hon också skulle kunna öpna sitt hjerta för dessa ljufliga rörelser, som man aldrig känner, då man håller sig på et alltför stort afstånd ifrån menniskorna. Hon kände icke vår nations art, hvilken, som La Bruyère säger, fordrar alfvar och stränghet hos sina herrar; och när hon lärde känna det, var det för sent." (Hist. de Marie Antoinette, reine de France, par Montjoye.)

Litt. H. sid. 110.

"Några dagar före Dauphins biläger, utspriddes det, at Mademoiselle af Lothringen, dotter till Grefvinnan af Brionne, och syster till Prinsen af Lambesc, Öfverhofstallmästare af Frankrike, skulle på bal paré dansa sin menuett omedelbart efter Prinsarna och Prinsessorna af blodet, och at Konungen hade gifvit henne denna utmärkning i följe af en audiens, som Grefven af Mercy, Kejsarens och Kejsarrinnan-Drottningens Ambassadör, haft hos hans Majestät. Ehuruväl etiquetten och ordningen för menuettten i en bal paré

icke höra till föremålen för denna skrift, så må man likväl icke tro, at de utgöra et aldeles ofrugtbart ämne för det philosophiska begrundandet; för öfrigt är också allt hvad som characteriserar andan af et hof, en nation, et århundrade altid vigtigt at anmärka. Nyheten om Prinsessans af Lothringen menuett förorsakade den största gäsning ibland Hertigarna och Pairerna, som vid detta tillfälle fingo hela Konungarikets adel på sin sida. Man stadgade som en obestridlig grundsats, at det icke fans någon mellanlänk i rang emellan Prinsarna af blodet och den högre adeln, och at följagteligen Prinsessan af Lothringen icke kunde vid hofvet hafva någon rang som vore skild ifrån de förnäma, presenterade fruntimrens rang. Emedan Ärkebiskopen af Rheims, den förste andeliga pairen, hade blifvit illamående, församlade man sig hos Biskopen i Noyon, den andre andeliga pairen, och bror till Marskalken af Broglie. Man upsatte et memorial, som skulle inlemnas till Konungen; och Hertigarna och Pairerna lemnade vid underteckrandet af sina namn öpningar emellan namnen, på det at den höga adeln måtte kunna underskrifva om hvarandra utan skillnad till rang eller titlar. Biskopen i Noyon framlemnade till Konungen detta memorial om menuetten.

Knapt var denna inlaga känd, förr än följande parodi deraf befans utspridd ibland allmänheten:

"Sire, les grands de vos Etats
Verront avec beaucoup de peine
Une Princesse de Lorraine

Sur eux, au bal, prendre le pas.
Si votre Majesté projette
De les flétrir d'un tel affront,
Ils quitteront la cadenette,
Et laisseront les violons.
Avisez-y; la ligue est faite.
Signé, l'évêque de Noyon,
La Vaupallière, Beaufremont,
Clermont, Laval et de Villette."

Också sade man verkeligen högt, at om Konungens svar på detta memorial icke blefve gynnande, alla fruntimmer af rang hastigt skulle blifva illamående, och ingen dansa på bal paré. För öfrigt felas det icke denna rimmade inlaga salt. Utom den löjligheten at se en prelat presidera vid öfverläggningar, och stå i spetsen för den fransyska adelns företag och bemödanden rörande en menuett, har man der trängt in namnen af några gamla lysande ätter emellan två af et ganska färskt datum. Man kunde taga detta för et osmakligt skämt, men saken förhåller sig verkeligen så, och det är ganska visst, at Marquisen af Villette, son af en Extra-krigscassör, hvilken hitintills åtminstone icke utmärkt sig genom något annat än några små ströskrifter och nog stora ungdomsförvillelser, tilläts underteckna en inlaga, under hvilken man läser namnen Beaufremont, Clermont och Montmorency. Det är utan allt tvifvel at hans efterkommande skola göra sig stora öfver denna underskrift; de skola säga: "En af våra förfäder har undertecknat den rygtbara menuet-inlagan vid Ludvig XV:s sonsons biläger, tillika med alla

pairer och hela den höga adeln; altså räknades vårt namn då ibland de berömdaste namnen i riket..” De kunna äfven säga: ”År 1770, vid den bal paré, som gafs vid Dauphins biläger, stridde en Villette om företrädet med en af Prinsarna af Lothringska huset. Det är denne store Villette, skall en af hans afkomlingar säga, som på egen bekostnad utgaf et Äreminne öfver Carl V och et öfver Henrik IV, hvilka icke kunnat värja sig för tidens oförrätter, hvarken i litteraturens eller i vår egen ätts archiv;” och de skola säga sanning. Många historiska bevis äro icke stödda på fastare grunder.” Correspondance de Grimm., T. VII. p. 143.

Vi vilja bifoga några tillägg till det ofvananförda, hämtade af Soulavie:

”Maria Theresia kände ganska väl hofvet i Versailles; likväl begick hon det felet, at i diplomatisk väg låta genom Herr af Mercy, sin Ambassadör, begära, at Mademoiselle af Lothringen, hennes slägting, och Prinsen af Lambesc, skulle erhålla rangen efter Prinsarna af blodet vid högtidligheterna vid hennes dotters biläger med Dauphin af Frankrike.

Ludvig XV, för at göra Dauphine, som önskade det, och Maria Theresia, som begärde det, till viljes, trodde sig böra deraf göra an statssak. Han kände afundsjukan hos de stora vid sitt hof, i afseende på deras etiquettes-rättigheter, och bad dem, i kraft af den undergifvenhet och tillgifven-

het, som de voro honom skyldiga, och som de hade visat honom äfvensom hans företrädare, at de icke ville sätta sig emot hans begäran vid detta tillfälle. Han gaf dem tillkänna sin önskan, at kunna gifva Kejsarinnan et bevis på sin erkänsla för den skänk hon i sin dotter gifvit Frankrike; han tog sin tillflygt till vänskapens språk, och åberopade sig på denna känsla vid detta tillfälle för at vinna eftergifvenhet hos Rikets Stora.

De Storas foglighet under flera år hade förändrat sig i afseende på Ludvig XV, och Konungen tog icke i betraktande de hinder, som Hertigarne skulle väcka emot dessa nya anspråk. Hoffruntimren, på hvilkas undergifvenhet och vördnad Ludvig XV trodde sig mest böra kunna räkna, spelade en envis och stolt roll, i det at de satte et oöfvervinnerligt motstånd emot Konungens begäran at låta Mademoiselle af Lothringen få dansa i ordningen efter Prinsessorna af blodet; deras raskhet gick ända derhän, at de häldre ville gå miste om balen, än beröfva sig rättigheten at dansa före henne. Fru af Bouillon var den af dessa damer, som mest utmärkte sig genom ifvern i sin vägran och sina anmärkningar. Ludvig XV syntes deröfver blifva så förtörnad, at detta fruntimmer sedan aldrig mera visade sig vid hofvet. Dauphine å sin sida förtretades så deröfver, at hon förskaffade sig et af de bref, som Ludvig XV hade skrifvit till Pairerna och inläste det i sitt schatull med dessa ord: "Jag skall komma ihåg det." Emedlertid tillställdes det så, at Prinsessan af

Lothringen slutade festen med en dans med Hertiginnan af Duras, som hennes plats qvarhöll vid hofvet. Denna medelväg förminskade damernas, vägringarnas och anmärkningarnas scandal, och mildrade för de titulerade damer, som hade vägrat at dansa på den unga Prinsessans biläger, det lysande i afsöndringen från hofvet och återvändandet till Paris. Mem. hist. et polit. du règne de Louis XVI. T. II.

Litt. I. sid. 113.

"De drägter, som vid kröningen bäras af de högsta värdigheterna, utgöra genom sin rikedom och sin gammalmodiga form et af de märkvärdigaste föremålen vid denna högtidlighet. De verldslige Pairerna voro klädda i en underrock af guldtyg, som räckte ända ner på halfva benet; de hade om lifvet en gördel, virkad af guld, silfver och violett silke, och ofvanpå sin långa underrock en hertiglig mantel af violett kläde, fodrad och bebrämad med hermelin; deras runda krage var äfvenså af hermelin; de hade allesammans på hufvudet en mössa af violett satin, och derofvanpå en krona, och Helge-Ands-Ordens halskedja utanpå sina mantlar.

"Captenen för de 100 Schweitzarne vid Konungens garde var klädd i silfvertyg, med et broderadt axelgehäng af samma tyg, en svart man-

tel, fodrad med silfvertyg och kantad med spetsar likasom de slitsade byxorna, samt en toque af svart sammet, prydd med en fjäderbuske. Öfver- och under-ceremonimästarne voro klädda i tröjor af silfvertyg, slitsade byxor af oskuret svart sammet med linier af band, korta mantlar äfven af oskuret svart sammet, kantade med silfverspetsar, samt en toque af svart sammet med hvita fjädrar.

Sedan alla anstalter voro gjorda för at åt krönings-ceremonien gifva all vederbörlig glans och ståt, så uppträdde söndagen den 11 Juni före klockan sex om morgonen Canikerna, alla klädda i Chorkåpor, i Choret, och intogo de höga kyrkbänkarna. Straxt efter dem anlände Hertigen Ärkebiskopen i Rheims, de inbjudna Cardinalerna och Prelaterna, Ministrarna, Marskalkarne af Frankrike, Stats-Råden och deputerade ifrån åtskilliga sällskaper, ordnar och collegier: hvar och en intog utan oordning sin anvisade plats.

Emot klockan half sju anlände de verldsliga Pairerna ifrån Ärkebiskops-palatset. Monsieur föreställde Hertigen af Bourgogne, Grefven af Artois Hertigen af Normandie och Hertigen af Orleans Hertigen af Aquitanien. De öfriga fordna Pairerna af Frankrike, Grefvarne af Toulouse, af Flandern och af Champagne föreställdes af Hertigen af Chartres, Prinsen af Condé och Hertigen af Bourbon, som buro Grefliga kronor.

De andeliga Pairerna bibehöllo under hela ceremonien sina Chorkåpor och Biskopsmössor.

Emot klockan 7 aftågade Hertigen, Biskopen i Laon och Grefven, Biskopen i Beauvais i procession för at afhämta Konungen. Dessa båda prelater, klädda in pontificalibus, och med reliquieskrin, hängande om halsen, företräddes af alla Canikerna vid kyrkan i Rheims, emellan hvilka musiken intog sin plats. Chormästaren och underchormästaren gingo efter Prästerskapet och framför Öfver-Ceremonimästaren, Marquisen af Dreux, som omedelbart företrädde de båda Biskoparna; de gingo genom et betäckt galleri och framkommo till Konungens dörr, hvilken de funno igenstängd enligt et bruk från urminnes tider. Chormästaren bultar på den med sin staf; och Öfverste Kammarherren säger utan at öpna dörren: "Hvad söken J?" — "Vi söka Konungen," svarar den förnämste andelige Pairen. — "Konungen sofver," genmäler Öfverste-Kammarherren. Då begynner Chormästaren åter at bulta på dörren, och biskopen frågar ånyo efter Konungen, hvarpå samma svar erhålles. Änteligen sedan för tredje gången Chormästaren bultat, och Öfverste-Kammarherren uprepat sitt: "Konungen sofver" utsäger samma andeliga Pair, som förut fört ordet, dessa ord, som häfva alla svårigheter: "Vi söka Ludvig XVI, hvilken Gud har gifvit oss till Konung;" då dörrarna till sängkammaren genast öpnas, och et annat upträde begynner. Öfver-Ceremonimästaren för Biskoparna till Hans Majestät, som ligger på en paradsäng: de hälsa med ganska djupa bugningar på honom. Monarchen är klädd i en lång carmosinfärgad camisol, kantad med guldgaloner,

och äfvensom skjortan öppen på de ställen, der Hans Majestät skall mottaga smörjelserna. Ofvanpå denna camisol har Konungen en lång robe af silfvertyg, och på hufvudet en toque af svart sammet, prydd med en cordon af juveler, en plym och en dubbel hvit aigrett. Den andelige Pairen framräcker vigvattnet åt Konungen och läser följande bön: "Gud allsmägtig och evig, som i Konungadömet hafver insatt din tjenare Ludvig, gif honom nåd at under sin regementstid bereda sina undersåtares välfärd, och aldrig afvika ifrån rättvisans och sanningens vägar." Derpå togo de båda Biskoparne Hans Majestät, den ene i den högra, den andre i den vänstra armen, och sedan de hjelpt honom up ifrån sängen, förde de honom i procession till kyrkan, genom det betäckta galleriet, och i det praktfullaste tåg, under det de afsjöngo vissa sånger.

Sedan Konungen omkring klockan 7 anländt till kyrkan, och alla intagit sina platser, dröjde icke l a S a i n t e A m p o u l e eller den flaskan, i hvilken den Heliga Oljan förvaras, at ankomma till hufvudingången af kyrkan. Den hade blifvit hämtad ifrån Abbotstiftet Saint-Remy af Stor-Priorn, klädd i en chorkåpa af guldtyg, och ridande på en hvit häst ifrån det Kungliga stallet, som var betäckt med et schabrak af silfvertyg, rikt broderadt, och som leddes i tygeln af två beridare från det Kungliga stallet. Öfver Stor-Priorn bars en thron-himmel af samma slags tyg af fyra baroner, som kallas riddare af la Sainte-Ampoule, klädda i hvitt satin, med en mantel af

svart siden och et skärp af hvitt sammet med fransar af silfver, som af hans Majestät blifvit dem förärадt; de buro riddarekorset hängande i et svart band om halsen. Vid de fyra hörnen af thronhimmeln såg man de herrar, som af Konungen blifvit utnämnda till gisslare för la Sainte-Ampoule, och som hvardera företräddes af sin vapendragare, hvilken bar et standar, på hvars ena sida var Frankrikes och Navarras, och på den andra deras egna familjevapen. Gisslarne hade svurit på bibeln, och aflagt ed i Priorns händer, i närvaro af domarne i Abbotsstiftets Rätt, at ingen skada skulle tima la Sainte-Ampoule, för hvars bevarande de förbundo sig at med sina lif ansvara; och med detsamma gjorde de sig äfven till underpant och borgen derför, och förklarade at de skulle qvarblifva i gisslan ända till dess la Sainte-Ampoule återkommit. Men såsom det vid dylika tillfällen ofta händer, begärte de likväl straxt derpå, at det skulle tillåtas dem at åtfölja det heliga kärlet "för dess så mycket större säkerhet och bevarande," och detta under samma vilkor; hvilket äfven bifölls. — Alla dessa formaliteter äro likaså öfverflödiga, som de numera blifvit löjliga. La Sainte-Ampoule, som spelar en så stor roll vid våra Konungars kröning, är en slags liten butelj, upfylld, som man säger, af en underbar balsam, som aldrig förminskas, och hvilken äfven tjent vid Chlodowigs smörjelse. Man föregifver, at den blifvit nedskickad från himmelen och af en dufva förd till Sanct-Remy, som dog omkring år 535; den förvaras i sjelfva denne gamle

Ärkebiskops graf, hvars kropp ligger hel och hållen i et helgonskrin i det abbotskloster, som bär hans namn, och är flaskan der innesluten i et reliquie-skrin af förgyldt silfver, besatt med diamanter och ädla stenar af åtskilliga färger *).

Sedan Ärkebiskopen af Rheims blifvit af Ceremonimästaren underrättad derom, at la Sainte-Ampoule anländt, begaf han sig genast till kyrkdörren för at mottaga den: Stor-priorn, vid det at han öfverlemnade den i hans händer, sade enligt bruket till honom följande ord: "Jag anförtror Eder, Nådige Herre, denna dyrbara skatt, som från himmelen blifvit nedskickad till den store Sanct-Remy till Clodvigs och Konungarnes, hans efterträdares, kröning; men jag beder Eder, efter gammalt bruk, vara obesvärad at i mina händer återställa densamma efter vår Konungs, Ludvig XVI:s, kröning." Ärkebiskopen aflägger, enligt bruket, det fordrade löftet, enligt följande formel: "Jag emottager med vördnad denna Sainte-Ampoule, och lofvar på prelatstro at återställa den i Edra händer, efter krönings-ceremoniens fullbordan." Sedan Cardinalen af la Roche-Aymon sagt dessa ord, tog han det underbara kärlet, återgick till choret, och nedsatte det på altaret.

---

*) Detta heliga kärl blef sedermera sönderslaget emot golfvet i Abbots-kyrkan af Conventsledamoten Ruhl, som dit blifvit afsänd; helgon- och reliquie-skrinen blefvo på hans befallning huggna i stycken och skickade till myntet,

Utg. Anm.

Straxt derpå närmade han sig till Konungen, af hvilken han mottog den eden, som kallades skyddseden för alla kronan underlydande kyrkor: et löfte, som Konungen aflade sittande och med betäckt hufvud. "Jag lofvar," sade Konungen, "at hindra alla personer, af hvad rang som vara må, at begå rof och orättvisa, af hvad beskaffenhet som hälst. Jag svär at alfvarligt och af all min förmåga bemöda mig at utur alla under mitt välde lydande länder utrota de kättare, som namneligen äro af kyrkan fördömde."

Efter denna eds afläggande, föreställa två andelige Pairer Konungen för församlingen, och fråga den, om den samtycker at erkänna Ludvig XVI för Konung i Frankrike. En vördnadsfull tystnad, säga de skrifter, som anföra de omständliga berättelserna om denna ceremoni, tillkännagaf det allmänna samtycket.

Ärkebiskopen af Rheims framräckte nu åt Konungen bibeln, på hvilken Konungen lade händerna, och svor at skydda och vidmagthålla Helge-Ands- och den Helige Ludvigs ordnar, at altid bära korset af denna sednare orden, fästadt vid et eldrödt sidenband, samt at noga låta iagttaga författningen emot envig, utan at göra något afseende på föreställningar af de Prinsar eller höga herrar, som skulle kunna fälla förböner till de skyldigas förmån. Den förra delen af denna ed är af obetydlig vigt, och den sednare brytes alla dagar.

Sedan Konungen för andra gången emottagit Carl den stores värja, öfverlemnade han den i Marskalkens af Clermont-Tonnerre händer, som gjorde Connetabelns tjenst, och hvilken höll densamma uprätt under hela krönings-ceremonien, äfvensom under den Kungliga måltiden. Under det at Konungen mottog och bortlemnade denna Carl den stores värja, upläste man flera böner. Man bad i dem till Gud, at de heliga klostren måtte erhålla prof af Konungens frikostighet, at hans nåd måtte utgjuta sig öfver Rikets Stora; at himmelens dagg och jordens fetma måtte i hans stater framalstra et outtömligt öfverflöd af säd, vin, olja, och alla slags frugter, på det at folken under hans regering måtte njuta en stadigvarande helsa, o. s. v.

Sedan dessa böner blifvit slutade, öpnade den tjenstgörande la Sainte-Ampoule, och lät derur falla några droppar, som han utspädde med den invigda oljan, som kallas den heliga oljan (Sainte crême). Konungen föll framstupa framför altaret på en stor dyna af violett sammet, besådd med guldliljor, och bredvid honom på hans högra sida föll ock den gamle Hertigen, Ärkebiskopen af Rheims framstupa. I denna ödmjuka ställning förblef Konungen ända till slutet af litanian, som sjöngs af fyra Biskopar, omväxlande med choren. I denna litania finner man följande stroph:

"Ut dominum Apostolicum et omnes gradus Ecclesiae in sancta religione conservare digneris." (At du vid den heliga

religionen värdigas bibehålla den Apostoliske fädren och alla kyrkans tjenare).

Efter litanians slut upsteg Ärkebiskopen af Rheims och satte sig på sin stol, hvarpå Konungen, som fallit på knä framför honom, mottog smörjelsen på hjessan, på bröstet, emellan båda skuldrorna, på den högra och den vänstra axeln, och på den högra och vänstra armleden. Under denna act läste prelaten några böner, af följande hufvudsakliga innehåll: "Må han förtrycka de högfärdiga; må han vara en föresyn för de rika; må han vara gifmild emot de fattiga, och en fredsstiftare mellan folken." Något längre ner anmärker man i dessa böner följande ord: "Må han icke afstå ifrån sina rättigheter till Sachsarnes och Marsernas riken, öfver folken i Norden och Cimbrerna."

En anonym författare säger at man med Cimbrerna förstår Konungariket England, öfver hvilket våra Konungar uttryckligen förbehålla sig sina obestridliga rättigheter, allt ifrån Ludvig VIII, åt hvilken detta rike öfverlemnades genom folkets fria val, sedan detsamma hade fördrifvit Johan — utan — land.

Efter de sju smörjelserna igenknöt Ärkebiskopen af Rheims, biträdd af Biskoparne i Laon och Beauvais, med guldsnören öpningarna på Konungens skjorta och camisol; och sedan han derpå upstått, bekläddes han af Öfverste-kammar-

herren med *tunican*, dalmatican och den med hermelin fordrade och bebrämade Kungliga manteln; dessa kläder äro af violett sammet, besådda med guldliljer och guldbroderier, och föreställa en under-diaconus', diaconus' och prästs drägter, et symbol, hvarigenom prästerskapet utan tvifvel söker at bevisa at det är införlifvadt med Konungamagten. Konungen föll derpå återigen på knä framför den tjenstgörande Ärkebiskopen, som då förrättade den åttonde smörjelsen på den flata högra handen och den nionde och sista på den flata vänstra handen; derpå satte han en ring på det fjerde fingret af högra handen, såsom et föreställande tecken till hans stora magt och till det innerliga samband, som dädanefter skall äga rum emellan Konungen och hans folk. Sedan tog Ärkebiskopen den Kungliga spiran af altaret, och satte den i Konungens högra hand, och sluteligen rättvisans hand, hvilken han satte i hans vänstra hand. Spiran är af guld, emaljerad, och besatt med orientaliska pärlor; den är vid pass sex fot hög. Carl den Store är derpå föreställd i half uphöjdt arbete med riksäplet i handen sittande på en thron, beprydd med två lejon och två örnar. Rättvisans hand är en massiv guldstaf, blott halfannan fot hög, besatt med rubiner och pärlor, och öfverst försedd med en hand af elfenben eller kanske snarare af en enhörnings horn; på vissa afstånd från hvarandra äro der tre cirklar af löfverk, glänsande af pärlor, granater och andra ädla stenar.

Nu inträffade likväl et ögonblick, då präster-

skapet uphör at tillskansa sig rättigheten at åt Konungen öfverlåta sin höga magt. Sigillbevararen af Frankrike, som förrättade Cancellerens tjenst, framträdde till altaret, och sedan han ställt sig vid Bibeln, med ansigtet vändt åt choret, kallade han Pairerna till kröningen, på följande sätt: "Min Herre, Ni som föreställer Hertigen af Bourgogne, framträd till denna act, o. s. v., o. s. v." Sedan Pairerna framträdt till Konungen, tog Ärkebiskopen af Rheims af altaret Carl den Stores krona, hitförd ifrån Saint-Denis, och satte den på Konungens hufvud. Genast förde alla de andeliga och verldsliga Pairerna sina händer till den för at understödja den: en i sanning ädel och uttrycksfull allegori, men som skulle vara ännu sannare, om deputerade af folket också enligt samma allegoriska anda understödde kronan. I en af de böner, som vid denna handling upläsas, förekommer et orientaliskt uttryck af mycken kraft. "Måtte Konungen," heter det, "hafva en rhinoceros' styrka, och som en stormvind jaga framför sig de fientliga folken ända till verldens ändar." Carl den Stores krona, som förvaras i skattkammaren i Abbots-stiftet Saint-Denis, är af guld och prydd med rubiner och saphirer; den är fodrad med en mössa af carmosinrödt satin, broderad med guld, ofvanpå hvilken är en lilja af guld, betäckt med trittiosex orientaliska pärlor.

Efter alla dessa ceremonier, tog Hertigen, Ärkebiskopen af Rheims Konungen vid högra armen, och förde honom, åtföljd af Pairerna och

alla kronans högsta embetsmän, till den i sångchoret upresta thronen, der han bjöd honom nedsätta sig, under det at han läste installeringsbönerna, i den första af hvilka det heter: "Såsom J sen prästerskapet närmare de heliga altaren än alla öfriga trogna, så bören J ock bibehålla det vid den förnämsta platsen." Sedan han slutat de för detta tillfälle föreskrifna böner, aftog prelaten sin mitra, gjorde en djup bugning för Konungen, kysste honom och sade: Vivat rex in aeternum. De andra andelige och verldslige Pairerna kysste äfvenledes Hans Majestät, den ene efter den andre, och så snart som de återkommit till sina platser, upslogos kyrkodörrarna; folket inträngde i massa, och hvalfven genljödo i ögonblicket af ropen: Lefve Konungen! som uprepades i echo af mängden af åskådarne, af hvilka hela chorets omkrets var upfylld som en amphitheater; en ofrivillig rörelse framkallade handklappningar, som blefvo allmänna; de Stora, hofvet och folket, eldade af samma hänryckning, hade blott et och samma sätt at uttrycka den. Drottningen, för häftigt uprörd, kunde icke motstå den rörelse hon kände, och måste gå ut för et ögonblick. Då hon åter inträdde, delade äfven hon i sin ordning den vördnadsbetygelse, hvarmed nationen hade hyllat sin Konung.

Under det at allt genljöd af glädjerop, lössläppte fogelfängarne, enligt en urgammal sed, en stor mängd af foglar i kyrkan, hvilka genom återvinnandet af sin frihet, skulle beteckna monarchens öfver folket utgjutna nåd, och at men-

niskorna aldrig äro mera verkligt fria, än under en uplyst, rättvis och välgörande Furste." Corresp. secr. de la cour de Louis XVI.

Litt. K. sid. 121.

"Den enda passion, som Ludvig XVI någonsin yttrade, var den för jagt; den sysselsatte honom så, at då jag efter den 10 Augusti gick up i hans smårum i Versailles, jag i trappan såg sex taflor, på hvilka man fann en upsats på hela hans jagt, både som Dauphin och sedan han blifvit Konung. Man såg der antalet, slaget och beskaffenheten af det villebråd, som han vid hvart jagtparti hade skjutit, tillika med sammandrag för hvar månad, hvar årstid och hvart år af hans regering.

Hans smårum voro på följande sätt indelade: en salong, prydd med förgyllningar, inrymde de gravyrer, som blifvit honom tillegnade, ritningarne till de canaler, dem han låtit gräfva, chartan af Bourgogne-Canalen; planen till conerna och arbetena vid Cherbourg.

Den öfre salen innehöll hans geographiska chartsamling, hans sphérer, hans glober och hans geographiska cabinett. Man såg der de chartor, som han dels fullbordat, dels endast påbörjat. Han var ganska skicklig i konsten at lavera dem. Hans geographiska minne var förvånande.

Derofvanpå var svarf- och snickar-salen, försedd med de förnämsta *instrumenter* för arbete i träd. Han hade ärft dem af Ludvig XV, och han sysselsatte sig sjelf med Duret at underhålla dem vackra och glänsande.

Derofvanpå var et *bibliothek*, som *innehöll* alla de böcker, som blifvit utgifna under hans regering. Annas af Bretagne, Frans den I:s, de sista Regenternas af Huset Valois, Ludvig XIV:s, Ludvig XV:s och Dauphins bönböcker och handskrifter utgjorde det stora Slotts-arf-bibliotheket. Ludvig XVI hade på et särskildt ställe, *i* två sammanhängande *cabinett*, låtit upställa alla arbeten, som tillhörde hans *tid*. Man anmärkte der en fullständig samling af *Didots* uplagor, på *velin*, af hvilka hvar och en volym var *i* sitt särskilda maroquins-foderal. Han ägde många engelska arbeten, bland annat Debatterna *i* det Engelska parlamentet, som utgjorde många volymer *in folio* (detta är Englands *Moniteur*, och utgör en ganska dyrbar och sällsynt samling). Man såg der bredevid äfven en *historia i* handskrift öfver alla förslag till landstigningar på denna ö, namneligen det af Grefven af *Broglie*, och andra dylika planer.

Et af skåpen *i* detta *cabinett* var upfylldt af portföljer, som innehöllo papper, som hade afseende på det Österrikiska huset, med denna påskrift af hans hand: "Min Familjs hemliga papper rörande det Österrikiska huset; min familjs

papper rörande de Stuartska och Hannoverska husen."

I et skåp bredvid voro inneslutna papper, som hade afseende på Ryssland. Den utsöktaste illvilja har om Catharina II och Paul I utgifvit satiriska arbeten, som i Frankrike gått och gällt för sanna historiska. Ludvig XVI hade samlat och med sitt lilla sigill förseglat de scandalösa anecdoterna om Catharina II, äfvensom Rhulières arbete, hvaraf han hade en afskrift, för at sålunda göra sig förvissad derom, at denna Prinsessas hemliga lefnad, som så mycket fästade hennes samtidas nyfikenhet, icke genom hans förvållande skulle blifva gjord kunnig.

Ofvanpå Konungens enskilda bibliothek var en smedja, med två städ, tusendtals verktyg för arbete i jern, vanliga lås af mångfaldiga slag, alla fina och fullkomliga; hemliga lås, och lås inlagda med pinsbach. Det var här som den ärelöse Gamin, hvilken sedermera anklagade Konungen för at hafva velat förgifta honom, och för detta sitt förtal blef betald med en pension af 12,000 liv., hade lärt honom låssmedskonsten. Gamin hade, oaktadt sin råhet, förmått Konungen at låta behandla sig såsom en lärgosse behandlas i verkstaden af sin mästare. Denne Gamin, som på det Versailles'ska departementets och Municipalitetets befallning här var vår ledsagare, beklagade sig likväl icke i December 1792 öfver Ludvig XVI. Han hade varit Konungens förtrogne i oändligt många vigtiga ärenden: Konungen hade ifrån

Paris skickat till honom den röda boken i et paket; och den delen deraf, som under den constituerande församlingens tid var fördold, var det ännu 1793. Gamin hade dolt den på et ställe i slottet, som var otillgängligt för alla möjliga efterforskningar, och der han nu framtog den för våra ögon, underifrån skifvan på et hemligt skåp. Denna anecdot skulle bevisa, at Ludvig XVI hoppades få återvända till sitt slott.

Gamin hade, under det han lärde Ludvig XVI sitt handtverk, tagit sig med honom en myndig mästare-ton. "Konungen var god, fördragsam, rädd, lärgirig, och vän af sömnen," sade Gamin till mig; "han älskade låssmideriet med passion, och gömde sig undan för Drottningen och hofvet för at smida och fila med mig. För at föra hans och mitt städ, så at ingen menniska skulle få veta derom, måste man använda tusende knep, som aldrig skulle taga slut at berätta."

Ofvanpå smedjan var en belvedere inrättad på en plattform, betäckt med bly. Der plägade Konungen sitta i en länstol, och i et ofantligt telescop betrakta allt hvad som tilldrog sig på gårdarna i Versailles, på vägen åt Paris och i trädgårdarna i grannskapet. Han hade i sitt förtroende uptagit Duret, som betjente honom i sina rum, slipade hans verktyg, höll städet rent, klistrade hans chartor, höll hand om hans lorgnetter och ställde hans telescoper efter Konungens synmått, som var närsynt. Denne gode Duret, och alla hans tjenare, som närmast omgåfvo honom, kun-

de icke tala om sin husbonde utan saknad, rörelse och tårar i ögonen.

Konungen hade af naturen en svag och ömtålig hälsa, men sedan han upnått 24 års ålder, fick han en ganska stark constitution. Vid hofvet omtalade man efter honom drag af styrka, den han hade efter sin mor, som härstammade ifrån det Sachsiska huset, rygtbart för sina starka ättläggar.

Det fans i Ludvig XVI tvänne olika personer, den som kan och den som vill. Den första af dessa egenskaper var ganska utsträckt och mångfaldig; Konungen kände i botten sin familjs och de förnämsta Franska husens historia. Det var han, som gaf instructionen för Herr af La Peyrouses resa omkring jorden, hvilken Ministern trodde vara upsatt af flera medlemmar af Vetenskaps-Academien.

Han hade en oändlig mängd af namn och localiteter i sitt minne, och mindes myckenheter och tal förundransvärdt. Man framlade för honom en gång en redogörelse, i hvilken ministern bland utgifterna hade upfört en artikel, som äfven var uptagen i det föregående årets räkning. "Denna post är upförd två gångor," sade Konungen; "tag hit räkningen för förra året, jag skall visa Er, at den finnes der."

När Konungen i grund kände en enskild omständighet, eller då han såg rättvisan öfverträdd,

var han hård ända till grofhet. En skriande orättvisa dref honom aldeles ur sin character; då ville han på stället blifva åtlydd, för at vara säker på at han blef det, och för at förekomma försummelse i detta afseende.

Men i stora statssaker kunde man aldrig finna rätt på Konungen, som vill och befaller. Ludvig XVI var på thronen detsamma, som i sällskapslifvet dessa svaga själar äro, dem naturen gjort oförmögna af någon egen tanka. I sin klenmodighet gaf han sitt förtroende åt en Minister, och fastän han i sitt råd ibland de olika meningarna, som anfördes, alltförväl förstod at bedömma hvilken som var den bästa, så hade han likväl aldrig styrka at säga: "Den eller den tanken är den, som jag anser vara den rättaste." Detta var källan till Statens olyckor. ("Mem. hist. et polit. du regne de Louis XVI, par Soulavie, Tom. II)

Bilaga, rörande Maria Theresias recommendation af åtskilliga personer hos Maria Antoinette; se noten, sid. 59.

"Denna underrättelse om åtskilliga personer vid det Franska hofvet uppenbarar det partis anda, som Kejsarinnan underhöll i Frankrike. Hon hade ålagt Mercy at vaka öfver dem; hon anbefallte Drottningen alla Lothringare utan undan-

tag, folk ifrån en provins, hvarifrån hennes man, Frans I, härstammade, och i hvilken Österrike omsorgsfullt vidmagthöll et parti, som aldrig glömde sina fordna beherrskare. Detta var för det Österrikiska husets politik et halffärdigt arbete, som låg och väntade på fortsättning. Benägenheten" at vara dem nyttiga, då det utan för många svårigheter lät sig göra," är et fint sätt at uttrycka sig, värdigt en slug qvinna, som visste at kläda och förtäcka sina tänkesätt. Hertigen af Choiseul står med all rätt öfverst på listan; han var hufvudet för det Lothringska och Österrikiska partiet; han hade först organiserat det i Frankrike. Bröderna Montazet voro helt och hållet sålde till detta parti, och det till den grad, at Abboten af Montazet sedermera genom Hertigens af Choiseul förord blef Ärkebiskop i Lyon för sina jansenistiska tänkesätt, och för den förföljelseanda, som han visade emot Fäderna af St. Sulpice, och i allmänhet emot Jesuiternas parti.

Hvad Grefven af Broglie angår, var Kejsarinnan mycket bedragen på denne klyftige politicus. Han var chef för den rygtbara hemliga brefväxlingen, som aldrig uphörde at motarbeta Maria Theresias interessen, derigenom at den i hemlighet lade hinder i vägen för den Österrikiska alliancen af 1756.

Grefven af Broglie var icke den man, som sålde sin hemlighet och sitt fädernesland. Han blef tillochmed förföljd af Fursten af Kaunitz: Grefvens af Broglie recommendation är således at

anse som en verkan af detta flera diplomaters outforskeliga upförande, som äro skickliga i konsten at förställa sina grundsatser, eller at framställa en hel mångfald af dem, allt efter omständigheterna. Den djupa hemlighet, som oafbrutet iagttogs af agenterna vid den hemliga brefväxlingen under Grefven af Broglie, gör at man måste erkänna honom vara en af de nyssnämnda diplomaternas antal." Mem. hist. et polit. du regne de Louis XVI, par Soulavie.

Bilaga, rörande Cardinalen Ludvigs af Rohan återkallande; se sid. 62.

Abboten Georgel, Legations-Secreterare i Wien, en skicklig man, om hvilken vi ofvanföre hafva talat, berättar i sina Anteckningar Cardinalens återkallande på följande sätt. Hans berättelse bekräftar i några punkter den som Fru Campan gifvit. Ingenting uplyser mera historien än denna öfverensstämmelse af särskilda vittnen.

Vid Prins Ludvigs af Rohan bortresa till Compiègne, der den nye Konungen då höll sitt hof, blef jag qvar i Wien, och förestod Frankrikes angelägenheter hos den Österrikiska Ministèren. Jag erhöll således instructioner för fortsättandet af negociationerna och förandet af den politiska brefväxlingen med vår ministèr och Konungens Ambassadör i Constantinopel. Vid sin framkomst erhöll Prinsen af Rohan kunskap om Maria Theresias klagomål öfver honom, äfvensom om de steg,

som af Marie Antoinette redan i hennes namn blifvit tagna för hans återkallande. Han fick en audiens hos Konungen; den var kort och icke tillfredsställande. Ludvig XVI afhörde honom några minuter, och sade derpå tvärt till honom: "jag skall snart låta Er få veta min vilja."

Han kunde aldrig erhålla någon audiens hos Drottningen, och utan at vilja mottaga honom, lät hon affordra honom det bref, som hennes moder, Kejsarinnan Maria Theresia hade gifvit honom med sig till henne. Hans slägtingar dolde icke för honom, at Konungen och Drottningen voro starkt intagna emot honom. De rådde honom, at icke göra några försök at få återvända till Wien, och sade honom, at dessa skulle vara en helt och hållet förlorad möda, och endast tjena till at göra hans missgunst allmännare känd. Den nya ministern för utrikes ärendena var ännu i Stockholm, och den, som ad interim förestod hans plats, hade icke nog credit för at med framgång anhålla om Prinsens återvändande till Wien, hvilken, under mera än tvänne månader, befann sig i et tillstånd af häpenhet och ovisshet, och ansåg det vara för sin heder hufvudsakligt, at han fick återvända till sin beskickning. Han trodde sig böra skrifva et bref till Konungen, i hvilket han afmålade sin belägenhet med sådana färger, som han ansåg tjenliga at till sin fördel väcka monarchens rättvisa och känslofullhet. På detta bref följde inget svar; utan Ludvig XVI sade blott åt Grefvinnan af Marsan, som var cusin med Ambassadören, at Ambassaden i Wien var ämnad åt

en person, som var begärd af Kejsarinnan, och utmärkt af Drottningen, hvilken han icke hade kunnat neka detta. Man fick snart derpå veta, at detta var Baron af Breteuil. Då Prinsen erhöll denna underrättelse, kunde han icke längre tvifla på sin fullkomliga onåd och på de obehagligheter, som han hade at vänta under den nya regeringen.

Rättelser:

Sid.	rad.	står:	läs:
VII	i noten	döttrar	dotter
X	21	bittra	bittrare
XXVII	3	längre	mera
XXVII till	54	Öfverhofmästarinna	Hofmästarinna
XXXVI	21	Derictorium	Directorium
XXXVIII	8	lärlingarna	lärjungarna
XXXIX	29	någon	någons öfverlägsenhet
LVII	15	räddad	räddadt
2	6	dem	som
4	2 i noten	hennes	sin
5	11, 12, 13	denna sin negligé bestod i	negligén af sin öfriga klädsel med
6	7	Laque	Loque
24	i noten	Historiska Uplysningarna	Historiska tilläggen
26	14	Hertiginnan	Ärkehertiginnan
27	20	Hertiginnan	Ärkehertiginnan
32	12	du	des
35	18	begifva	befria
37	2	nåd	onåd
—	25	uttaga	uptaga
40	10	Saulx-Tavennes	Saulx-Tavannes
42	14 i noten	hedersdamer och cavaljerer,	hofmästarinnor och hederscavaljerer,
56	22 i noten	raskhet	en raskhet
60	14 i noten	Lothringar	Lothringare
77	13 i noten	tilldrog	tilldrager
85	26	dosa	botten
87	15	talat	felat
89	20	utgå orden: en del af	
96	1	Roche Foucauld	Rochefoucauld
103	13	väckte	väckt
108	2 i noten	med i	med
110	9 i noten	Litt. G.	Litt. H.

Sid.	rad.	står:	läs:
112	29	skrikare	skrik
—	30	besoldas	uphäfvas
151	sista	mer	mor
116	12	han	man
117	5 i noten	blodlystnade	blodlystna
119	22	med	med en
121	sista rad. i noten	Litt I.	Litt. K.
129	14, 19	penthicore	Penthievre
131	13	blott	för blott
149	6 i noten	Hofmarskalkens	Hederscavaljerens
168	16	da	du

Hist. Tillägg:

23	25, 27,	blommor	blemmor

Augier 158
Campan fils 170

Gunnar W. Lundberg.
Paris.

